

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Žena Bible ve spektru civilizací: Role ženy pohledem českých křesťanek

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.**

Autor práce: Mgr. Margareta Krpcová

Studijní obor: Učitelství pro střední školy

Ročník: čtvrtý

2012

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

30. dubna 2012

Děkuji vedoucí diplomové práce **doc. PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D.**

za cenné rady, připomínky, metodické vedení práce a povzbuzení.

Děkuji **doc. Michalu Kaplánkovi, Th.D.** za pomoc při přípravě výzkumu a cenné rady.

Děkuji vyučujícím programu společnosti Entrust **Mgr. Marilyn Farnik** a **ThMgr.**

Susan Šustek za pomoc a povzbuzení. Rovněž děkuji všem ženám, které se zúčastnily

výzkumu, za jejich vstřícnost a otevřenost, **Leoně Lange**, **Jitce Václavíkové**

a **Mgr. Petře Stejskalové** za pomoc při prepisech rozhovorů a jazykovou korekturu.

Díky patří také paní **Susan Hunt** za biblické vzdělávání žen, její podporu

a povzbuzení pro tuto práci.

Všem děkuji za modlitby.

Obsah

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 ROLE ŽENY	11
1.1 Základní pojmy genderových studií	12
1.2 Žena pohledem kulturní antropologie	13
1.2.1 Vznik a vývoj kulturní antropologie	14
1.2.2 Feministická antropologie	17
1.3 Žena pohledem biologie	19
1.3.1 Etologický pohled na pohlaví	21
1.3.2 Pohlavní rozdíly při zvládnání stresu	22
1.4 Žena pohledem psychologie	24
1.4.1 Problém s pohlavní identitou	25
1.4.2 Unisex	27
1.5 Sociologie žen	28
1.5.1 Hospodářství, sexualita a sebehodnota	28
1.5.2 Sociální role v rodině a fixace	29
1.6 Žena pohledem filozofie	32
1.6.1 Žena a komunismus	32
1.6.2 Feminismus	35
1.7 Žena v mimokřesťanských náboženstvích	38
1.7.1 Judaismus	39
1.7.2 Islám	42
1.7.3 Hinduismus	45
1.8 Žena a demokratická společnost	46
1.8.1 Demokracie a postavení žen	47
1.8.2 Současná politika Evropské unie s ohledem na genderovou otázku	49
2 BIBLICKÁ ROLE ŽENY	52
2.1 Žena jako Boží obraz	53
2.2 Rovnost muže a ženy	55

2.3	Hierarchie pohlaví	56
2.3.1	Podřízenost ženy vs. násilné podrobení	57
2.4	Pád člověka	59
2.5	Jedinečná role ženy podle Písma	60
2.5.1	Manželka	60
2.5.2	Matka.....	63
2.5.3	Žena v domácnosti	65
2.5.4	Služba žen v církvi	66
2.6	Žena v dokumentech římskokatolické církve	68
PRAKTICKÁ ČÁST.....		69
3	ROLE ŽENY POHLEDEM ČESKÝCH KŘESŤANEK (KVALITATIVNÍ VÝZKUM).....	69
3.1	Zásady a definice kvalitativního výzkumu	69
3.2	Konkrétní návrh výzkumu	71
3.2.1	Cíl výzkumu a výzkumné otázky.....	71
3.2.2	Metoda sběru dat.....	71
3.2.3	Zajištění kvality	73
3.2.4	Etické aspekty	74
3.2.5	Výzkumník	74
3.3	Analýza získaných dat.....	75
3.3.1	Odpovědi respondentek.....	76
3.4	Výsledky výzkumu.....	78
3.4.1	Biblická role ženy	80
3.4.2	Biblické principy ohledně role ženy v praxi.....	82
3.4.3	Jakým způsobem se ženy o své roli dozvídají	87
3.5	Závěry výzkumu	90
ZÁVĚR.....		94
Seznam použitých zdrojů.....		96
Seznam zkratek		101
Přílohy		102
ABSTRAKT		104
ABSTRACT.....		105

ÚVOD

„Jsem hrdá na to, že jsem žena, doktore Brustre,“ zní z úst Dustina Hoffmana alias Dorothy Michaels jako neúspěšného herce v roli úspěšné herečky.¹ Jak paradoxně zní tato slova z úst muže v převleku ženy, ale kolikrát jsem si je jako žena sama připomněla. Jsem hrdá na to, že jsem žena? Proč je potřeba hovořit o hrdosti ženy? Mají i muži potřebu sdělovat svou hrdost na své mužství? Jako bychom měly jako ženy potřebu obhájit se, zdůraznit svou hodnotu jako lidského tvora, jako živé bytosti. Z čeho tato potřeba pramení? **Na co jsme jako ženy hrdé a na co hrdé máme být?** Ano, v případě amerického filmu šlo o komedii, a tak tato slova vyznívají komicky. Zároveň však vypovídají mnohé o stavu dnešní společnosti a postavení žen v ní. Bojovnice za práva žen, spolky pro rovnost žen a mužů i slova dokumentů Evropské unie zdůrazňují „důležitost stejných možností pro ženy i muže“ a podporují aktivity s cílem „rozvíjet strategie zaměřené na dosažení **skutečné rovnosti žen a mužů ve všech oblastech života**.“² Co je touto rovností „ve všech oblastech života“ vlastně míněno? Kde a kdy byla rovnost ustanovena a kdy zpochybněna? Mají si být ženy a muži skutečně rovni ve všech oblastech života? Existuje něco jako typické „ženství“ nebo „mužství“, specifická role ženy a muže? V čem se tyto role překrývají a v čem liší? Logicky vzato by se chtělo podotknout, že nadřizený se nikdy netouží „vyrovnat“ podřízenému, ale v opačném případě tomu bývá velmi často. Znamená to, že volání žen po rovnosti s muži vlastně samo paradoxně potvrzuje jejich podřízenost? Je snaha po rovnosti pouze dožadováním se stejných práv anebo můžeme toto volání také chápat jako touhu po stejných povinnostech? Jako by otázky stále přibývaly a s nimi i zmatky a nejistota nejen u žen, ale nakonec také u mužů ohledně jejich skutečné role ve společnosti, v rodině i v církvi. „Lidé si dnes stále více uvědomují důstojnost lidské osoby a roste počet těch, kteří žádají, aby lidé mohli jednat podle vlastního úsudku a užívat odpovědné svobody, ne z donucení, ale z uvědomění povinnosti“.³ Platí zde také, že „lidé naší doby jsou vystaveni různým tlakům a ocitají se v nebezpečí, že budou zbaveni

¹ Citace ze slavné komedie USA z osmdesátých let, *Tootsie* (1982), režie Sydney Pollack. Dustin

² THE COMMITTEE OF MINISTERS OF THE COUNCIL OF EUROPE. *Declaration on Equality of Women and Men, The Council of Europe member States*, 1988.

³ *Dignitatis humanae*. Deklarace o náboženské svobodě. Čl. 1.

svobody rozhodování. Z druhé strany však nemálo jiných jeví sklon pod záminkou svobody odmítat jakoukoli podřízenost a zlehčovat povinnou poslušnost“⁴.

Je zřejmé, že v mnoha společnostech jsou ženy vykořisťovány, utlačovány, je ohrožována jejich lidská důstojnost. Hovoříme-li však o dnešní euroamerické kultuře, kde se ženám dostává vzdělání a kde je jejich hlas slyšet stále více, ptáme se, na základě kterých hodnot si ženy určitá práva nárokují a na základě kterých hodnot jsou vnímány jejich skutečné povinnosti?

V této práci se proto nejprve pokusím charakterizovat různé pohledy na roli ženy, jak ji dnes vnímají společenské a přírodní vědy, filosofie i dokumenty EU, některá náboženství a představím pak především pohled na ženu, který stál u zrodu současné euroamerické civilizace, tedy pohled Bible. Jak jsem již naznačila, s otázkou postavení žen souvisí i problém podřízenosti, práv a povinností. Teoretická část této práce pak zkoumá pohledy zralých křesťanských žen na tuto roli a způsoby, jakými jsou křesťanské ženy v České republice vyučovány.

První část této práce se tedy zabývá různými vlivy, které mohou na současnou Euroameričanku působit. Nejprve se věnuje vůbec počátkům zkoumání rozdílu pohlaví a jejich role (vzniku tzv. genderových studií) a dále genderovému bádání v oblasti různých vědních disciplín (biologie, psychologie a sociologie). Zmíníme se také o pohledech filozofií, které měly ve střední Evropě v posledních několika desetiletích na vnímání role ženy velký vliv – tedy pohled feminismu a komunismu. Vlivy těchto rozličných proudů jsou pak patrné i v současných dokumentech Evropské unie, která pro otázku rovnosti žen zřídila roku 1981 *Poradní výbor pro otázky rovnocenných příležitostí pro ženy a muže (The Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and Men)*.⁵ V rámci *Evropské komise* se také vytvářejí struktury pro ochranu nejzranitelnějších skupin žen. Domnívám se, že všechny tyto vlivy se skrytým a na první pohled neuchopitelným způsobem otiskují v jednání a přemýšlení žen i v České republice, kterým se v této práci věnuji především.

Druhá kapitola stručně představí koncepci biblického pohledu na roli ženy, která čerpá především z papežského listu Jana Pavla II. *Mulieris dignitatem* z roku 1988 a z děl současných amerických biblistů a teologů. Biblický pohled na ženu vychází také z děl Susan Hunt, která stála u zrodu organizace pro obnovení biblického pohledu na

⁴ Tamtéž, čl. 8.

⁵ *Decision 82/43/EEC*. EUROPEAN COMMISSION. Employment, Social Affairs and Inclusion. Gender equality – The Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and Men. Dostupné na WWW: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=418&langId=en>.

muže a ženu a dlouhodobě se věnuje otázce žen v církvi⁶. Ucelenou studii nám nabízí kniha *Recovering Biblical Manhood and Womanhood*⁷, která vznikla z příspěvků řady autorů usilujících o obnovení zdravého biblického pohledu na mužskou a ženskou roli. V této kapitole také představíme stručný přehled dokumentů ŘKC, které se týkají role ženy.

V praktické části práce se budu zabývat kvalitativním výzkumem mezi českými křesťanskými ženami. Vzhledem k charakteristice tématu byla pro výzkum zvolena metoda kvalitativních rozhovorů s návodem. Respondentky byly vybrány z různých křesťanských denominací (ŘKC, CB, SŽ a CASD), jsou různých profesí, vzdělání, věku i rodinného stavu. V rámci výzkumu se tak objevují odpovědi žen, které jsou členkami evangelikálních církví i žen hlásících se k římskokatolické církvi, jsou manželkami, matkami, vdovami i svobodnými, jsou studentkami i ženami v domácnosti, úřednicemi atd. Jde však vždy o ženy, které jsou zralými křesťankami, nejmladší je 29 let a nejstarší 62 let. Cílem výzkumu je:

- 1) sledovat představu respondentek o **biblické roli ženy** a jakým způsobem odpovídají pohledu, představenému v teoretické části práce;
- 2) hledat způsoby, jimž svou představu o **biblické roli ženy uplatňují v praxi**, v rámci rodiny, společnosti i církve;
- 3) zjistit, jakým způsobem se **ženy o své roli dozvídají**, jakou roli zde hraje vzor z rodiny, biblické vzdělávání či zkušenost dalších žen (tzv. duchovní mateřství).

Učení o postavení žen bylo často přenášeno z generace na generaci v rámci tradičních rodinných vztahů. V souvislosti s rozbíráním těchto tradičních rodinných svazků, a tím propojení generací, se nově chápou slova apoštola Pavla k prvotní církvi, kdy nabádá „*starší ženy (...) ať vyučují mladší*“⁸. Zdůrazňuje tak vzdělávací funkci církve, konkrétně přímo laických žen, které mají být nositelkami biblických principů pro další generace. Jako cesta k obnově chápání role žen se tedy nabízí jejich vzdělávání. V minulém století došlo v této oblasti k obrovskému pokroku v oblasti přístupu žen ke vzdělání, ovšem vzdělávání žen ohledně chápání jejich specifické role v rodině, společnosti a církvi se během desetiletí postupně vytratilo. Inspirací pro tuto práci mi tak byl ojedinělý mezidenominační vzdělávací program o biblické roli ženy s názvem *Ženy ženám*, který v České republice organizuje americká společnost Entrust,

⁶ Susan Hunt působí jako poradkyně žen v církvi v rámci Americké rady pro křesťanské vzdělávání v Presbyterní církvi (*America's Christian Education Committee*). Srov. HUNT, S. *By Design*, s. 197.

⁷ PIPER, J.; GRUDEM, W. (eds.) *Recovering Biblical Manhood and Womanhood*, 1991.

⁸ *Titovi* 2,3.

kteřá již od roku 1979 nabízí biblické vzdělávání v oblastech dnes již někdejšího komunistického bloku.⁹

Vzhledem k rozsahu této práce se není možné věnovat ani historickému vývoji postavení ženy v euroamerické společnosti, ani podrobnějším rozborům vývoje právního i společenského statutu ženy v rámci euroamerické zóny. V oblasti různých náboženství a filozofií se jen velmi stručně zmiňuji o některých odlišnostech v učení Koránu a dalších náboženských směrů, stejně tak filozofické směry uvádím pouze ve stručnosti s ohledem na potřeby výzkumu, tedy zmiňuji pouze dva základní směry – komunismus a feminismus, které mohou mít na současnou Euroameričanku, zvláště ženu v České republice, stále vliv. Není však možné v tomto výběru sledovat vyčerpávající tendence, které českou, případně evropskou ženu ovlivňují, což si tato práce ani za cíl neklade. Jistě bychom mohli zmínit také vliv asijských filozofií, jednotlivých psychologických teorií či filozofií humanismu. Ani teologická výpověď o postavení ženy si neklade za cíl být úplná či vyjadřovat odlišné postoje na některé interpretace Písma. Úmyslně se proto vyhýbám sporným bodům interpretace Písma v oblasti kněžství žen, pohledu na homosexualitu, oblasti v souvislosti s plánovaným rodičovstvím a rozhodně si tato práce nenárokuje právo na úplnost či jedinou možnou interpretaci některých oblastí *Písma*. Pouze naznačuje možné odpovědi na otázky dnešní společnosti, která ztrácí společný pojem hodnot obecně, v oblasti chápání role muže a ženy nevyjímaje.

V souvislosti s dnešní euroamerickou společností hovoříme mimo krizi ekonomických stále častěji i o krizích společenských, krizi rodiny, manželství, výchovy dětí, morálky, a Česká republika v tom není výjimkou. Stále častěji čteme titulky jako *V Česku je stále více neúplných rodin*¹⁰, *Více než třetina českých dětí se narodí jako nemanželská*¹¹, *Samotářů v Česku rychle přibývá*¹², *Čím dál více mladých Čechů se drží*

⁹ Společnost *Entrust* má za cíl poskytovat zdravé biblické vzdělávání a školení kvalifikovaným studentům v blízkosti jejich domovů. Vznikla původně pod názvem *BEE International (Biblical Education by Extension)* na setkání ve Vídni v roce 1979, aby zajistila školení budoucích křesťanských vedoucích ve východní Evropě a Sovětském svazu. Po pádu komunismu práce pokračuje s novými strategiemi zaměřenými na společenský, kulturní a církevní rozvoj. Více informací viz WWW: <http://www.entrust4.org/default.aspx>.

¹⁰ Viz VAVROŇ, J. *V Česku je stále více neúplných rodin* [online]. Praha: Právo, 2010 [cit. 2010-09-02]. Dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/ekonomika/191573-v-cesku-je-stale-vice-neuplnych-rodin.html>.

¹¹ Viz VAVROŇ, J. *Více než třetina českých dětí se narodí jako nemanželská* [online]. Praha: Právo, 2009 [cit. 2009-04-08]. Dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/domaci/175398-vice-nez-tretina-ceskych-deti-se-narodi-jako-nemanzelska.html>.

*matčiny sukně co nejděle*¹³, *Češi si nedokážou udržet manželství*¹⁴ a v souvislosti s nedávnými vandalskými a brutálními útoky v Londýně a jiných městech Spojeného království čteme v denním tisku i další titulky: *S malými výtržníky je kříž i na českých školách*.¹⁵ Platí i zde ono slavné „cherchez-la-femme“? Tato práce se pokouší pouze nastínit spojitost mezi „krizemi dnešní doby“ a různými pohledy na roli ženy a snad i s krizí její role vůbec, která spočívá v samotné definici „ženství“. S pojmem svobody a rostoucím významem lidské důstojnosti každého člověka, tedy i ženy, zdá se, se v naší společnosti vytrácí vědomí povinnosti a zodpovědnosti. Podle docenta Jiřího Skoblíka¹⁶ je dnes dokonce „nejnaléhavěji pocíťována krize role otce, který – myšleno obecně, nejen v rámci rodiny – je vystaven značné kritice ‚dětí‘, pokud svoji úlohu nezvládá.“¹⁷ Odkud tato kritika plyne a jaký vliv na tuto situaci může mít jasné vymezení rolí muže a ženy? Opravdu se dnes ocitáme zpět v zahradě, kde „Živa“ spouští katastrofu, která ovlivní celé lidstvo? Je v možnostech žen také tuto katastrofu obrátit v požehnání? Naléhavě k této otázce hovoří apoštolský list papeže Jana Pavla II. *Mulieris dignitatem*: „Důstojnost ženy a její povolání – neustálý předmět lidského a křesťanského uvažování – nabyl zcela zvláštní důležitosti v posledních letech. (...) Nastává hodina, a již nastala, kdy se plně rozvíjí povolání ženy, hodina, kdy žena získává ve společnosti možnosti, vliv, vyzařování, jakých dosud nedosáhla. Proto ve chvíli, kdy lidstvo prochází tak hlubokou proměnou, mohou ženy, osvícené duchem evangelia, pomoci lidstvu, ohroženému úpadkem.“¹⁸

¹² Viz VAVROŇ, J. *Samotářů v Česku rychle přibývá* [online]. Praha: Právo, 2010 [cit. 2010-10-08]. Dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/domaci/208252-samotaru-v-cesku-rychle-pribyva-pred-rodinou-uprednostnuji-karieru.html>.

¹³ Viz VAVROŇ, J. *Čím dál více mladých Čechů se drží matčiny sukně co nejděle* [online]. Praha: Právo, 2011 [cit. 2011-12-02]. Dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/domaci/225047-cim-dal-vice-mladych-cechu-se-drzi-matciny-sukne-co-nejdele.html>.

¹⁴ Viz VAVROŇ, J. *Češi si nedokážou udržet manželství* [online]. Praha: Právo, 2010 [cit. 2010-03-03]. Dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/domaci/260788-cesi-si-nedokazou-udrzet-manzelstvi.html>.

¹⁵ Viz PŘIBIL, M. *S malými výtržníky je kříž i na českých školách* [online]. Praha: Právo, 2011 [cit. 2011-13-08]. Dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/domaci/241723-s-malymi-vytrzniky-je-kriz-i-na-ceskych-skolach.html>.

¹⁶ Doc. ThDr. Jiří Skoblík (1932) zúročil dlouholetou úspěšnou pastorační, zejména kazatelskou činnost v kostele sv. Ignáce při svém univerzitním pedagogickém a vědeckém působení na poli morální teologie a křesťanské etiky. Doc. ThDr. Jiří Skoblík je autorem odborných publikací a řady článků, jeho stanoviska k etickým aktualitám jsou pravidelně zveřejňována na webových stránkách, přednáší morálku na Katolické teologické fakultě UK Praha. Dostupné na WWW: <http://ktf.cuni.cz/~skoblik/>.

¹⁷ SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, s. 166.

¹⁸ *Mulieris dignitatem*, s. 1.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ROLE ŽENY

„Mnoho žen je nespokojeno se svým ženstvím, mnohé pokřtěné nepřijímají svou vlastní důstojnost a usilují ke škodě nás všech o rozličné formy svého pomužštění, protože v tom spatřují emancipaci (tj. osvobození – pozn. M. K.).“¹⁹

Nejprve se pozastavíme nad samotným termínem „role ženy“. Pro tuto práci je podmínkou předpokládat, že jistá specifická role ženy existuje a že tato je odlišná od role muže. Pro podporu tohoto tvrzení se proto vydáme do různých oborů a proudů jak vědních, tak filozofických i náboženských. Nejprve si osvětlíme vůbec vznik uvažování o specifické roli ženy v oblasti vědních oborů, představíme si základní pojmy s touto problematikou související, které byly zavedeny ve 20. století v rámci kulturní antropologie. Roli ženy představíme také z pohledu biologie, psychologie a sociologie a stručně se obeznámíme s postavením ženy v rámci dvou filozofií, které měly vliv na evropskou, tedy i českou společnost. V závěru první kapitoly se budeme věnovat také vztahu postavení ženy ve společnosti a demokracie, představíme si některé přístupy Evropské unie k genderovým otázkám. Ucelený přehled nám bude sloužit jako základ pro lepší chápání šíře a možnosti biblického konceptu genderové problematiky, kterému je věnována celá druhá kapitola. Hovoříme-li o roli ženy v naší společnosti, je zapotřebí chápat důležitost tohoto tématu, jak naznačuje ve svém příspěvku také Dee Jepsen: „... společnost potřebuje vliv žen. Ženy jsou těmi, které především předávají naši kulturu a hodnoty. Formujeme a utváříme mláďá tohoto národa. Máme zásadní vliv. Ve skutečnosti je náš vliv tak obrovský, že kdybychom si jeho sílu skutečně uvědomily, mohly bychom mít problém s pýchou.“²⁰

¹⁹ POSPÍŠIL, C. V. *Maria – mateřská tvář Boha*, s. 24.

²⁰ JEPSEN, D. Women in Society in PIPER, J.; GRUDEM, W. (eds.) *Recovering Biblical Manhood and Womanhood*, s. 394 (přel. M. K.).

1.1 Základní pojmy genderových studií

V této kapitole si objasníme základní pojmy související s rolí muže a ženy, které dnešní společnost i akademická obec používají. Jde především o termíny související s pojmy „pohlaví“ a „gender“, jejichž pojetí se postupně vyvíjelo a proměňovalo během minulého století a na základě vývoje vědních disciplín se také jejich definice a chápání uplatňovalo ve společnosti.

Do sedmdesátých let 20. století byl termín „**pohlaví**“ (angl. *sex*) nejčastěji používán v souvislosti s chlapci a děvčaty, mužem a ženou, a termín „**role pohlaví**“ (*sex roles*) se vztahoval na kulturní definici maskulinity²¹ a femininity²². V poslední době se ve stejném smyslu používá častěji výraz „**gender**“. Hovoříme tak o „**pohlavní rozdílnosti**“ v chování nebo o „**genderové rozdílnosti**“, stejně tak o „**rolích pohlaví**“ i „**genderových rolích**“. Termín „gender“ se objevil v souvislosti s chápáním ženství a mužství v moderní podobě společně s pojmem „genderové role“ (*gender roles*), který užíval psycholog John Money.²³ Money chtěl odlišit rozdělení pohlaví na základě pohlavních orgánů (*genital sex*) a všechny ostatní projevy mužské nebo ženské osoby.²⁴ Pojem „gender“ tedy používal v souvislosti s vnějšími projevy pohlaví (které byly později nazývány „genderové role“) a vnitřními složkami, které nyní nazýváme „**genderová identita**“ (angl. *gender identity*) a „**sexuální orientace**“ (angl. *sexual orientation*). V současnosti neexistují jednotná pravidla pro užívání termínů „pohlaví“ (*sex*) a „gender“ ani v rámci jedné disciplíny, jakou je psychologie. A tak jedni nazývají chlapce a dívky jako „dvě pohlaví“ (*two sexes*) nebo také „dva gendery“ (*two genders*), podobně jsou různě používány termíny „pohlavní odlišnosti“ (*sex differences, sex-related differences*) nebo také „genderové odlišnosti“ (*gender differences*). Nejčastěji se termín „pohlaví“ (*sex*) užívá pro biologické aspekty mužství a ženství (např. hormony, chromozomy, pohlavní orgány) a termín „gender“ pro aspekty sociální a kulturní. Podle

²¹ „mužskost, mužské rysy chování“; *maskulinní* (adj.) „mající mužský ráz“. Viz PETRÁČKOVÁ, V.; KRAUS, J. *Akademický slovník cizích slov*, s. 482. Srov. on-line <http://www.slovník-cizich-slov.cz/maskulinita.html>.

²² „ženství“; tamtéž, s. 224.

²³ John Money věnoval svůj profesionální život studiu pohlaví, genderů a sexuálních orientací, zvláště v případech anomálií pohlavních chromozomů a hormonů. Viz BLAKEMORE, J. E. O.; BERENBAUM, S. A.; LIBEN, L. S. *Gender Development*, s. 3. Cit. MONEY, J. Gender role, gender identity, core gender identity: Usage and definition of terms. in *Journal of the American Academy of Psychoanalysis*, 1, 1973, s. 397–402.

²⁴ BLAKEMORE, J. E. O.; BERENBAUM, S. A.; LIBEN, L. S. *Gender Development*, s. 3.

psycholožky Kay Deaux souvisí termín „pohlaví“ (*sex*) s kategoriemi mužství a ženství, zatím co „gender“ se týká jakéhokoli výroku o přirozených rozdílech mezi muži a ženami, jejich rolemi, a o maskulinitě a feminitě. Pak by chlapec a dívka byli označeni jako „dvě pohlaví“ (*two sexes*), nikoli „dva gendery“ (*two genders*).²⁵

V souvislosti s popisem dvou pohlaví jsou často zmiňováni také tzv. *berdache*²⁶, někdy považováni za **třetí pohlaví**. Byli to často muži nebo ženy, kteří nosili oblečení a žili ve společnosti v roli opačného pohlaví, včetně partnera v manželství stejného biologického pohlaví, jakými byli sami. V Samoa existují muži, kteří se oblékají do ženských šatů a platí pro ně ve společnosti jiná pravidla chování než pro muže a ženy. Na venkově v severní Albánii se nacházejí lidé, kterým se říká „přísežné panny“ (*sworn virgins*) – ženy, které žijí, oblékají se a pracují jako muži v celibátu. Přesto ve většině kultur existují dvě společenské kategorie, muži a ženy.²⁷ Tato práce se vzhledem k jejímu zaměření i rozsahu této otázky nebude dále věnovat a na případně jiná rozlišování pohlaví nebude brát zřetel.

1.2 Žena pohledem kulturní antropologie

Otázka rozdílných rolí muže a ženy je mimo jiné součástí studia kultur, kterému se věnuje vědní obor **kulturní antropologie**. Tato vědní disciplína se zabývá studiem kultury neboli naučeného a sdíleného chování a víry různých skupin lidí. Součástí této disciplíny je například ekonomická antropologie, lékařská antropologie, psychologická antropologie, zkoumání příbuzenských a rodinných vztahů, společenských organizací a stratifikace společnosti, politická antropologie, právní antropologie, náboženství, komunikace, výrazová kultura a vývojová antropologie. Tento obor souvisí s naší

²⁵ Srov. BLAKEMORE, J. E. O.; BERENBAUM, S. A.; LIBEN, L. S. *Gender Development*, s. 3.

²⁶ Jedna z prvních zmínek o *berdache* (vysl. berdaš) se objevuje v deníku španělského výzkumníka Cabeza de Vaca. Roku 1530 si zapsal do svého deníku, že mezi floridskými kmeny jsou k vidění „jemní“ indiánští muži oblékající se a pracující jako ženy. Později jsou zaznamenány početné zprávy ze 17. století pocházející od španělských conquistadorů a ze spisů katolických misionářů. Francouzští obchodníci a britští obyvatelé kolonií na severozápadě potvrzují stejný úkaz i v dalších kmenech. Etnologové později zdokumentovali tento „třetí rod“ v nejméně 120 dalších severoamerických kmenech, ale i v dalších kulturách světa. Viz PICHNER, P. *Fenómén Berdache*. Dostupné na WWW: <http://www.indiancorral.cz/htm/berdache.htm>.

²⁷ Srov. BLAKEMORE, J. E. O.; BERENBAUM, S. A.; LIBEN, L. S. *Gender Development*, s. 4.

otázkou velmi úzce, a proto se nyní budeme věnovat v krátkosti vývoji a základním konceptům kulturní antropologie a pak konkrétněji feministické antropologii.

1.2.1 Vznik a vývoj kulturní antropologie²⁸

Nejstarší historické kořeny kulturní antropologie můžeme najít již v dílech Herodotových (5. stol. př. Kr.), textech Marca Pola (cca 1254–1324) a Ibn Khalduna (1332–1406), kteří při svých četných cestách psali zprávy o kulturách, se kterými se setkali. Pozdější příspěvky přicházejí od autorů francouzského osvícenství, jako je např. francouzský filozof 18. století Charles Louis Montesquieu (1689–1755)²⁹. Třemi zakládajícími osobnostmi kulturní antropologie byli Lewis Henry Morgan (1818–1881) ve Spojených státech amerických, a Edward Tylor (1832–1917) a James Frazer (1854–1941) v Anglii, kteří všichni byli ovlivněni díly Charlese Darwina o evoluci druhů. Tito tři muži podporovali **koncept kulturní evoluce** jako vysvětlení kulturních rozdílů po celém světě. Primárním rozdílem mezi kulturami byl podle nich rozdíl mezi euroamerickou kulturou („civilizace“) a nezápadním obyvatelstvem („primitivní“, nerozvinutý). Kulturní evolucionisté vytvořili modely vývojových stadií pro různé znaky kultur. **Morganův model evoluce příbuzenských vztahů** tvrdí, že rané formy příbuzenských vztahů se soustředily kolem žen s dědictvím, které bylo předáváno po linii ženské, zatím co vyvinutější formy se soustředily na muže a dědictví předávané po mužské linii. **Frazerův model evoluce systému víry** předpokládá, že nejprimitivnější stadium *magie*, je vystřídáno v raných civilizacích *náboženstvím*, které je pak nahrazeno *vědou a pokrokovou civilizací*. Tyto modely kulturní evoluce byly zjednodušené, často založené na nedostatečném množství důkazů. Byly také etnocentrické v tom smyslu, že vždy považovaly evropskou kulturu za vrcholnou. Zmínění zakladatelé kulturní antropologie věřili, že pozdější formy kultury jsou nevyhnutelně nadřazené a že rané formy se buď vyvinuly do pozdějších forem, nebo zcela zmizely. Většina kulturních antropologů 19. století se o kulturách dozvídali jen ze zpráv cestovatelů, misionářů nebo objevitelů, sami však necestovali. Psali tak o vzdálených kulturách bez osobní zkušenosti s lidmi těchto kultur. Morgan ve své době vynikal tím, že se od tohoto přístupu odchýlil a sám strávil značný čas s Irokézy centrálního New Yorku. Jedním

²⁸ Srov. MILLER, B. D. Anthropology. In *International Encyclopedia of the Social Sciences*, s. 119-121.

²⁹ Jeho kniha *O duchu zákonů* (1748, *De l'esprit des lois*), vydaná roku 1748, se věnovala temperamentu, vzhledu obyvatel neevropských kultur celého světa a zkoumali také jejich způsob vlády.

z jeho největších příspěvků k antropologii je zjištění, že „jiné,, kultury nám dávají větší smysl, pokud jsou chápány prostřednictvím interakce a přímého pozorování. Tento Morganův postoj je nyní trvalou součástí antropologie, jak potvrdil také Bronislaw Malinowski.

Bronislaw Malinowsky³⁰ je obecně považován za „otce,, základní výzkumné metody v kulturní antropologii, kterou je tzv. **zúčastněné pozorování** v rámci práce v terénu (*participant observation during fieldwork*). Založil teoretický postup zvaný „funkcionalismus“ (*functionalism*), kterým pohlížíme na kulturu jako na biologický organismus, kde různé části fungují k podpoře činnosti a udržení celku. „Funkcionalismus“ je propojen s termínem „holismus,, který zdůrazňuje potřebu studovat všechny oblasti kultury tak, aby byly chápány jako celek.

Další významnou osobností počátku 20. století je Franz Boas³¹, který je nazýván „otcem“ severoamerické tzv. *Four-Field Anthropology*. Narodil se v Německu, vystudoval fyziku a zeměpis a v roce 1887 odešel do Spojených států. Přinesl s sebou skepticismus vůči západní vědě, který získal ze studia mezi Innu, původními obyvateli Baffinova ostrova v Kanadě. Z této zkušenosti si odnesl důležitý poznatek, že totiž fyzická hmota, jakou je například „voda“, je lidmi různých kultur také různě vnímána. Na rozdíl od kulturních evolucionistů uznával Boas stejnou hodnotu různých kultur a tvrdil, že žádná kultura není nadřazená druhé. Představil koncept **kulturního relativismu**, podle kterého musí být každá kultura chápána na základě hodnot a myšlenek dané kultury a nesmí být hodnocena normami kultury jiné. Boas prosazoval detailní studium jednotlivých kultur v rámci jejich historického kontextu, přístup zvaný historický partikularismus (*historical particularism*). Podle Boasova názoru jsou obecné a univerzální výroky ohledně kultury nepřesné a chybné, protože ignorují danosti jednotlivých kultur. Boas přispěl k růstu a profesionalizaci antropologie v Severní Americe.³²

³⁰ 1884–1942.

³¹ 1858–1942.

³² Jako profesor *Columbia University* vytvořil katedru kulturní antropologie na fakultě. Vyškolicil mnoho studentů, kteří se stali významnými antropology, včetně Ruth Benedictové a Margaret Meadové. Založil několik profesionálních asociací v kulturní antropologii a archeologii. Podpořil také rozvoj antropologických muzeí. Boas se zapojil do stální advokacie a jeho sociálně progresivní filosofie ho zavedla do ostrých diskusí. Publikoval články v novinách a populárních časopisech proti vstupu USA do první světové války, za tento postoj ho Americká antropologická asociace tvrdě kritizovala jako „Neameričana“. Boas také veřejně kritizoval roli antropologů, kteří sloužili jako špioni v Mexiku a Střední Americe pro vládu USA během 1. světové války. Boas také kritizoval pohled, že biologie je osud, byl také proti tajným výzkumům antropologů. Několik Boasových studentů, včetně Meadové a Benedictové, vytvořili tzv. *Culture and Personality School*.

V druhé polovině 20. století se kulturní antropologie ve Spojených státech značně rozrostla, objevila se také větší teoretická i tematická rozrůzněnost oboru. V šedesátých a sedmdesátých letech 20. století se objevila **kulturní ekologie**.³³ Ve stejné době vytvořil francouzský antropolog Claude Lévi-Strauss³⁴ jiný teoretický pohled ovlivněný lingvistikou – **strukturalismus**, tedy metodu založenou na předpokladu, že se lze nejvíce dozvědět o kultuře analýzou mýtů a příběhů.³⁵

V šedesátých a sedmdesátých letech 20. století začal francouzský strukturalismus přitahovat pozornost antropologů USA a má stále vliv na humanisticky zaměřené antropology. Na tyto dvě teorie – kulturní ekologie a francouzský strukturalismus – volně navazují i dvě důležité teorie v současné kulturní antropologii. První je **kulturní materialismus**, který vychází z kulturní ekologie. Jeho hlavním teoretikem je Marvin Harris³⁶, který se nechal inspirovat marxistickým přístupem. Podle kulturního materialismu lze kulturu nejlépe pochopit zkoumáním materiálních podmínek, ve kterých lidé žijí, včetně způsobu, jakým žijí, jaké existují společenské organizace i ideologie³⁷. Druhým přístupem v kulturní antropologii, který vychází z francouzského strukturalismu a antropologie symbolu, je **výkladová antropologie** neboli interpretivismus. Podle této teorie je pro poznání kultury lidí prioritní poznat způsob jejich přemýšlení, jejich myšlenky, symboly a významy, které jsou pro ně podstatné. Na rozdíl od kulturního materialismu se tento postoj nezaměřuje na ekonomické a politické faktory a chování, ale na síť významů. Kulturu lze tak chápat pouze prostřednictvím kultury samé, tedy pomocí co nejbližšího poznávání kultury zevnitř. Tento přístup prosazoval Clifford Geertz³⁸, který vnímal práci antropologa jako prostředníka přinášejícího bohatství kultury pomocí zápisů a nahrávek s jen minimální analýzou.

Od osmdesátých let 20. století se v kulturní antropologii objevily nové trendy, začaly se sledovat ještě další výzkumné oblasti, jako je **feministická antropologie**, které se budeme podrobně věnovat v další kapitole a která vznikla jako reakce na nedostatek antropologického výzkumu týkajícího se rolí žen. Kulturní antropologie se

³³ Antropologové v ní vytvořili teorie pro vysvětlení kulturní podobnosti i variability na základě environmentálních faktorů a tvrdili, že podobné životní prostředí (např. pouště, tropické deštné pralesy nebo hory) vede k vytvoření podobných kultur.

³⁴ 1908–2009.

³⁵ Témata jsou typicky založena na dvojici protikladů – život a smrt, tma a světlo, muž a žena. Lévi-Strauss sesbíral stovky mýtů původních obyvatel Jižní Ameriky jako zdroje poznatků o jejich kultuře.

³⁶ 1927–2001.

³⁷ Srov. MILLER, B. D. Anthropology. In *International Encyclopedia of the Social Sciences*, s. 121.

³⁸ 1926–2006.

zaměřila také na minoritní skupiny apod. Dalším důležitým trendem se stala rostoucí spolupráce mezi světovými antropology, což přinášelo nové pohledy a perspektivy na rozdílnost v přístupech kulturních antropologů. Vznikly také dva zcela nové postupy práce, ovlivněné postmodernismem. Tím prvním je **strukturismus** (*structurism*) sledující způsob, jakým mocenské struktury, jako například hospodářství, politika a média ovlivňují kulturu a vytvářejí a udržují zakořeněný systém nerovnosti a útlaku.³⁹ Druhá teorie klade důraz na **svobodnou vůli**, moc jednotlivce vytvářet a měnit kultury tím, že jednájí proti nim. Mnoho antropologů se snaží oba tyto přístupy kombinovat.

Je zjevné, že kulturní antropologie se neustále rozvíjí a její výzkumná činnost se, jak dále budeme podrobněji zkoumat, věnuje významně také roli a postavení žen v různých kulturách, společnostech v současnosti i historii. Tento proud antropologie se nazývá feministická antropologie.

1.2.2 Feministická antropologie

Feministická antropologie se objevila v osmdesátých letech 20. století jako reakce na nedostatek antropologického výzkumu ohledně role žen a zaměřila se na kulturně zakotvenou diskriminaci žen a dívek.⁴⁰

Jak píše autorka Ellen Lewis působící na katedře antropologie na *University of Iowa*, která má jako jediná specializovaný program studijní „feministická antropologie“⁴¹, feministická antropologie se mění a roste, „před očima“. Pole výzkumu se posunulo od **antropologie žen** k **antropologii genderů** až nakonec do současné podoby, především **feministické antropologie**. Původní nadšení, které navazovalo na otázku občanských práv a protiválečná hnutí se posouvala do roviny zabezpečení váženosti (*security of respectability*), feministická antropologie se postupně stala uznávanou a již nepředstavuje radikální opozici a je bohatě zastoupená v literatuře, člancích v hlavní antropologické literatuře.⁴²

Feministická antropologie může nacházet své kořeny v dílech řady dřívějších vědců, i mnohých, kteří by se takovému zařazení divili. Ve své práci zkoumají

³⁹ Tento směr propagují James Scott, Nancy Scheper-Hughes, Arthur Kleinman, Veena Das a Paul Farmer.

⁴⁰ Srov. MILLER, B. D. Anthropology. In *International Encyclopedia of the Social Sciences*, s. 121.

⁴¹ V sedmdesátých letech zahájila ve spolupráci s Michelle Z. Ronaldo, Louise Lamphere na univerzitě program nazvaný *Women in Cross-Cultural Perspective* (1971), který se stal velkým úspěchem.

⁴² Srov. LEWIN, E. *Feminist Anthropology*, s. 2–4.

antropoložky materiály týkající se mýtů a symbolů, které jsou spojeny s otázkou genderů v kultuře, studují společenské postavení a formy společností, ve kterých ženy získaly autonomii. Dalším způsobem pochopení zdroje mužské dominance je také mezikulturní srovnávání. Tak například Alice Schlegel ve své knize *Sexual Stratification* (1977) popisuje dvě teorie vedoucí k pohlavnímu rozlišení. První teorie vidí zdroj nerovnosti v **biologii**, druhá pak v **ekonomických vztazích**. Naproti tomu Mona Etienne a Eleanor Leacock ve svém širokém výzkumu různých kultur (v části knihy *Women and Colonization*) popisují, jak hospodářské podmínky vytvářely relativní moc a autoritu žen. Patricia Caplan a Janet M. Bujra v části nazvané *Women United, Women Divided* popisují **evoluční pohled** na nerovnost, další dílo *Of Marriage and the Market*⁴³ poprvé vydané ve Velké Británii v roce 1981 vidí **původ podřízení žen** v jejich **nedostatečné kontrole zdrojů** a výroby. Další přístup ukazuje možnost žen překonat nebo zrušit podřízenost na základě jejich přístupu ke zvláště hodnotným nebo obávaným rituálním úkonům (*Women in Ritual and Symbolic Roles*⁴⁴). Dále jsou samozřejmě zmiňovány náboženství, ekonomická různorodost a politická organizace, jako zdroje možného chápání mezikulturních odlišností v postavení žen.⁴⁵ V sedmdesátých letech 20. století také vznikl pohled, který se později sloučil ve feministické lékařské antropologii s hlavním zaměřením na reprodukci a otázky zdraví žen s tím související. Tato díla byla inspirována hnutím v USA za zdraví žen, které se zvláště týká antikoncepce, interrupce a porodu⁴⁶. Hlavní postavou v této oblasti byla Brigitte Jordan, která pracovala jako porodní asistentka a spolupracovala na mnoha feministických zdravotních projektech týkajících se těhotenství a porodnictví napříč kulturami. Na západě měli i v této oblasti zdravotnictví nadvládu muži, což se v sedmdesátých letech 20. století začalo setkávat s kritikou. Vznikly tak mnohé publikace týkající se žen a reprodukce a také praxe porodů. Dílo feministických antropoložek značně přispělo k odmítnutí porodnické péče ovládané muži.⁴⁷

Feministická antropologie se postupně dostala od otázky povolání žen k pojmům „pohlaví“ a „gender“, které zde nejsou zaměnitelné. Z antropologie žen se tak stává „antropologie genderu“ (*anthropology of gender*). Otázka definice rolí byla rozšířena na

⁴³ YOUNG, K.; WOLKOWITZ, C.; McCULLAGH, R. (eds.) *Of Marriage and The Market: Women's Subordination Internationally And Its Lessons*, 1984.

⁴⁴ Ed. Judith Hoch-Smith a Anita Spring, 1978.

⁴⁵ Srov. LEWIN, E. *Feminist Anthropology*, s. 16.

⁴⁶ Carol McClain založila myšlenku, že porod je kulturní systém – a tuto oblast poprvé nazvala termínem etnoporodnictví (ethno-obstetrics), 1975.

⁴⁷ LEWIN, E. *Feminist Anthropology*, s. 16–18.

„ženy“ i „muže“, základní otázkou feminizmu se stala otázka představy rovnosti (*equality*) a tomu, kdo by se komu měl chtít vyrovnat. Také se ve feministické antropologii začaly vnímat determinanty společenského postavení, které proměňují různé zkušenosti žen a mužů ve společnosti – kasta, třída, rasa a pohlavnost. Byly popisovány elitní skupiny žen, které si udržovaly výsadní postavení ve vysoce strukturované společnosti. Feministická antropologie se tak v mnoha směrech dostala za hranice antropologie žen. Pohybuje se od otázek ženství a mateřství, postavení jednotlivce a společnosti až ke znovuobjevování pojmu sebe. Také se jako antropologie genderů posunula od feministické antropologie, stojící na předpokladech západní kultury, k rozhovoru mezi západními a „ostatními ženami“. Vědní disciplína se posunula od dokumentace zkušeností konkrétní skupiny populace (tedy žen) k interpretaci pozice genderu v širším smyslu slova. Současný název „feministická antropologie“ fakticky explodoval v polovině osmdesátých let 20. století, poháněný nepřehlednou růzností témat a přístupů.⁴⁸

Feministická antropologie zůstává oblastí, která čelí útokům, z části také proto, že feminizmus a antropologie mají podivný vztah. Feministická antropologie se stále týká především otázek sociální spravedlnosti, která stála u jejího zrodu, ale dále se objevuje různorodost a složitost, která stojí daleko za původními cíli oboru.⁴⁹

1.3 Žena pohledem biologie

Nyní se budeme věnovat některým základním výsledkům studií pohlavních rozdílů mezi muži a ženami v oblasti biologie především tak, jak ji nabízí kniha *Recovering Biblical Manhood and Womanhood*⁵⁰. Skutečnosti, které prohlašuje dnešní věda, nám později pomohou lépe chápat i rozdílný přístup k oběma pohlavím v evropské společnosti, filozofii a náboženství, a stanou se pro nás také podporou pro biblické chápání role muže a ženy.

⁴⁸ Srov. LEWIN, E. *Feminist Anthropology*, s. 20.

⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 26–27.

⁵⁰ Srov. PIPER, J.; GRUDEM, W. (eds.) *Recovering Biblical Manhood and Womanhood*. Dále jen *RBMW*.

Autorky slavné knihy *Psychologie pohlavních rozdílů*⁵¹ provedly téměř kompletní výzkum dostupné literatury, aby určily, zda existuje ucelená experimentální podpora pro jakékoli tradiční genderové stereotypy. Většina studií odhalila, že muži se obecně projevovali vyšší úrovní agresivity, dominance, sebevědomí a aktivity, ženy pak podle těchto studií stály výše na žebříčku ve verbálních schopnostech, dodržování předpisů, péče a empatie. Ukázalo se, že ženy mají tendenci socializovat se intimněji s několika přáteli, zatím co muži mají sklony vytvářet větší skupiny. Tyto rozdíly jsou podle autorů zakotveny v jedinečné biologii žen a mužů, jsou přítomny u narození (a dokonce i před ním) a následně jsou zesíleny na základě individuálních hormonálních a genetických diktátů. Jako muži a ženy jsme různě obdarováni nejen v anatomii a fyziologicky, ale také v chování.⁵²

Biologické faktory podle výzkumů souvisejí s rozdíly pohlaví již v raném stadiu života, kdy mají dívky a chlapci jiný pár chromozomů na 23. místě (tzv. *pohlavní chromozom*). *Gen SRY* (neboli sex-determinující faktor Y) na chromozomu Y určuje vývoj mužského pohlaví v embryonálním stadiu. Pohlavní hormony jsou znovu aktivní v těle od doby dospívání a vytvářejí pohlavní odlišnosti. Existují důkazy o tom, že tyto hormony také maskulinizují mozek a mají vliv na řadu psychologických vlastností. Na genderový vývoj působí ovšem také sociální, kulturní a kognitivní vlivy. Již od prvních dnů života se dítě setkává s odlišným chováním jeho okolí vůči němu (v rámci rodiny, přátel i vzdálenějšího okolí), a tak jednotlivci i kultura jako celek vytvářejí *společenskou genderovou realitu* dítěte. Ovšem dítě se s touto rolí také samo identifikuje a získává další zkušenosti a jeho chování odpovídá jeho pohlaví.⁵³

Na základě zkušeností z každodenního života si klademe otázku, zda ženy skutečně mají nějaký „šestý smysl“, instinkty nebo intuice, které jim jsou biologicky dány, zda existují rozdíly mezi mužskými a ženskými vzorci chování. A pokud tyto rozdíly reálně existují, do jaké míry jsou kulturně nebo biologicky podmíněny?⁵⁴

⁵¹ Srov. MACCOBY, E. E.; JACKLIN, C. N. *The Psychology of Sex Differences*, s. 349–355

⁵² Srov. JOHNSON, G. *The Biological Basis for Gender-Specific Behaviour*. in *RBMW*, s. 285.

⁵³ Srov. BLAKEMORE, J. E. O.; BERENBAUM, S. A.; LIBEN, L. S. *Gender Development*, s. 391.

⁵⁴ Král David uvádí v *Žalmu 19* dva zdroje pravdy; jednak o ní svědčí (1) stvořený svět a také (2) prohlášení z Božího slova. Johnson zdůrazňuje potřebu získávat poznání z obou – Písma i přírody, neopomíjet jedno ani druhé. „Je pak důležité hledat rovnováhu a společnou moudrost vycházející z obou těchto zdrojů pravdy. Jsem také přesvědčen, že pokud hledáme pravdu v modlitbě a podřízení Božimu vedení, neobjevíme pravdu v přírodě, která by přímo odporovala Božimu slovu. Ovšem musíme očekávat, že objevy v našem studiu přírody nám mohou přinést nové perspektivy a pohledy na pochopení Písma a jeho Autora.“ Johnson však také varuje před bezpodmínečným uplatňováním výsledků testů mozku u zvířat na člověka. I když například testování léků na zvířatech vykazuje podobné výsledky, u testů nervového systému bychom neměli očekávat univerzální platnost, navíc je zapotřebí mít stále na

Představíme si nyní dva z biologických pohledů na pohlaví, jak je uvádí G. Johnson ve své stati *The Biological Basis for Gender-Specific Behaviour* („Biologické základy pro pohlavně specifikované chování“)⁵⁵ – etologický pohled na pohlaví a pohlavní rozdíly při zvládnání stresu.

1.3.1 Etologický pohled na pohlaví

Nejprve si představíme výsledky etologických studií.⁵⁶ Podle etologů existují základní odlišné rysy v chování samců a samic. V chování vyšších saveců platí u samců následující:⁵⁷

- větší **agresivita a přijímání vedoucích rolí** v sociálních skupinách,
- samci jsou **soutěživější, více se přou** s ostatními samci ohledně ovládnání zdrojů, skupiny a zvláště pak kvůli **přístupu k reprodukčním samicím**,
- samci mají také **tendenci vytvářet si hierarchický společenský řád**,
- reagují **rychleji** a jsou **méně opatrní**,
- ukončují hádky mezi samci s nižším postavením, samicemi a mláďaty,
- utvářejí směr a způsob jednání platný pro celou skupinu.

Samice se vyznačují následujícími rysy:⁵⁸

- **více pečují o mláďata** na základě naprosté závislosti mláďat na mateřském mléce,
- ve většině pozorovaných skupin **nejsou tolik soutěživé**, nechrání tolik své území ani **neprosazují hierarchizaci**,
- navazují **vztahy spíše horizontální** a s rovnocennými samicemi,
- dávají **důraz na družení**,
- zvláště se **starají o samce**, kteří mají největší vliv a mají pod kontrolou nejvíce zdrojů,

paměti jedinečnost každého člověka. Tak i ženy mohou například vyvíjet větší známky agresivity než průměrný muž, a naopak muži mohou být více pečující než většina žen. Viz JOHNSON, G. *The Biological Basis for Gender-Specific Behaviour*. In *RBMW*, s. 285–286.

⁵⁵ Srov. *RBMW*, s. 286–296.

⁵⁶ *Etologie* je vědní obor v rámci zoologie, který se zabývá studiem chování živočichů, rozeznáváním jeho vrozených a naučených složek, ontogenetického i fylogenetického vývoje vzorců chování a významu určitých vzorců chování pro přežívání daného druhu.

⁵⁷ Srov. *RBMW*, s. 286, vychází z BERNSTEIN, I. S. *Analysis of a Key Role in a Capuchin (Cebus albifrons) Group*. *Tulane Studies in Zoology* 13. 1966, s. 49–54.

⁵⁸ Srov. *RBMW*, s. 286–287; vychází z DALY, M.; WILSON, M. *Sex, Evolution, and Behaviour*. Boston: Duxbury Press, 1978, s. 55–79.

- samice se více zajímají o **rodičovství, péči a o udržení vztahů** s partnery tím, že **pečují o svůj vzhled** a chovají se **starostlivě**,
- ve svých širších společenských vztazích se snaží být **méně konfrontační** a bojovné, projevují větší **zájem o vytváření a udržování společenských vazeb**.
- Jsou těmi, které **přinášejí pokoj** (usmiřují), a **dodržují chování** očekávané skupinou.

Antropologové pak nacházejí podobná univerzální schémata chování obou pohlaví i u člověka. Johnson uvádí, že z 250 studií kultur dominovali muži téměř ve všech. Muži téměř vždy vytvářejí pravidla, jsou lovci, stavitelé, držitelé zbraní, pracují s kovem, dřevem nebo kamenem. Ženy jsou v první řadě pečovatelky, nejvíce se zapojují do výchovy dětí. Jejich činnosti se zaměřují na udržení a péči o domov a rodinu. Ve větší míře se zabývají hrnčířstvím, košíkářstvím, vytvářejí oděvy, příkrývky apod. Schraňují jídlo, uchovávají a připravují jídlo, získávají a udržují dřevo na oheň a vodu, sbírají a melou obilí.⁵⁹

Z těchto výsledků studií je jasné, že pro pohlavní rozdílnost existují více než jen kulturní základy. Ve skutečnosti tyto rozdíly můžeme pozorovat v rámci biologických studií savců a zvláště člověka také ve všech orgánech, včetně mozku a nervového systému.⁶⁰

1.3.2 Pohlavní rozdíly při zvládání stresu

V nedávné době se také zjistilo, že lidské bytosti reagují podobně jako ostatní zvířata na stres v prostředí. Vyšší živočišné druhy čelí dlouhodobé zátěži zvláště při nedostatku potravy nebo v případě přemnožení a často reagují těmito způsoby: (1) vyšší agresivitou, zvláště mezi samci, která často vede k boji a smrti, (2) zvýšeným zneužíváním, a dokonce požíváním mláďat, (3) homosexuálním chováním, (4) samovolným potratem a pohlcením plodu a (5) přerušením ovulace a neplodností.⁶¹ Lidé v moderní společnosti žijí pod značným stresem a mnohé z anomálií v chování zvířat začaly být patrné i v lidské populaci.

⁵⁹ Srov. *RBMW*, s. 287; vychází z MURDOCK, G. The Common Denominator of Cultures. In *The Science of Man in the World Crisis*, ed. LINTON, R. New York: Columbia University Press, 1945, s. 123–142.

⁶⁰ Srov. *RBMW*, s. 287.

⁶¹ Srov. *RBMW*, s. 294.

Muži i ženy reagují na stres odlišně a zde také nacházíme další důležitý rozdíl v genderovém chování. V obou případech stres podporuje růst hladiny adrenalinu, což má vliv na hypotalamus a zvýšení srdečního tepu, krevního tlaku, BMR (*Basal Metabolic Rate*)⁶² a smyslových reakcí. Muži i ženy jsou schopni zůstat dlouhodobě aktivní, po delší době se však jejich reakce na stres liší. Ženy začínají produkovat více kortizolu a estrogenu, což může vést až k pocitům rozpolcenosti a depresím. Po dlouhodobém období zátěže pak mohou ženy pod vlivem estrogenu podléhat depresi. Různé studie zjistily, že ženy trpí depresí, fobiemi, hysterií, anorexií a dalšími depresivními poruchami čtyři- až desetkrát častěji než muži.⁶³

Reakce mužů je zpočátku stejná, později se však při chronickém stresu zvýší výskyt agresivních adrenalinových reakcí v souvislosti se zvýšením hladiny testosteronu, a tak se muži stanou hyperaktivní. Muži tak dokážou pod stresem udržet vysokou energetickou hladinu déle než ženy, platí za to však zvýšeným výskytem infarktů, vysokým krevním tlakem, mrtvicemi a dalšími kardiovaskulárními problémy. Nižší je také jejich odolnost vůči infekčním onemocněním, což obecně vede k nižšímu průměrnému věku života.

Někteří biologové tvrdí, že ve společenském uspořádání raných civilizací měla ženská deprese svou roli jako neverbální komunikační signál ostatním ženám, které žily v těsných svazcích, že existuje nenaplněná potřeba nebo problém, což vedlo ke společné reakci celé skupiny. Dnes se však s rozpadem rodiny a větším množstvím pracujících žen tento účel nenaplnuje a deprese zůstává bez odezvy, dokud se nestane klinickou nemocí.

Ženy získávají více klidu ve společenských vztazích a v komunikaci, mají charakterové vlastnosti, které je připravují jedinečně pro roli matky a mají tak silnější rodičovské pudy a schopnost navazovat vztahy. Nacházejí uplatnění a naplnění v péči o druhé a uspokojování jejich potřeb. Podle Willarda F. Harleye⁶⁴ jsou ženy ve větším

⁶² Klidový metabolismus, tj. množství energetického příjmu potřebného k zachování klidového režimu základních životních funkcí během 24 hodin. Viz ABZ slovník cizích slov, dostupné na WWW: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/basal-metabolic-rate-bmr>.

⁶³ Srov. *RBW*, s. 295.

⁶⁴ Williard F. Harley, Jr. PhD. je klinickým psychologem a manželským poradcem. Už více než 25 let pomáhá manželským párům řešit manželské konflikty a znovu mezi nimi budovat vzájemnou lásku. Jeho inovativní poradenské metody popsál ve svých článcích a v knize *His Needs, Her Needs*, která se stala od svého vydání v roce 1986 best-sellerem a byla přeložena do němčiny, francouzštiny, holandštiny i čínštiny. Dr. Harley také vede tréninková školení pro dvojice a manželské poradce, vystupoval v řadě rozhlasových a televizních programů. Je více než 30 let ženatý a se svou ženou mají dvě děti, které se také staly manželskými poradci. Webové stránky Dr. Harleye jsou <http://www.marriagebuilders.com>. Srov. HARLEY, W. F. Jr. *His Needs, Her Needs. Building an Affair-Proof Marriage*, s. 220.

tlaku a náchylnější k mimomanželským vztahům, pokud v jejich manželství nejsou uspokojovány tyto potřeby: (1) potřeba lásky; (2) potřeba konverzace; (3) potřeba upřímnosti; (4) potřeba pro minimální finanční zabezpečení a (5) potřeba rodinné věrnosti.⁶⁵ Naproti tomu muži čelí stresu, pokud jsou frustrováni pro dosahování cílů, nebo pocítují nedostatek kontroly svého okolí. Harley tak jmenuje pět důvodů, proč muži porušují svůj manželský slib a hledají naplnění v milostných poměrech: (1) nedostatek sexuálního naplnění; (2) nedostatek zábavné společnosti přátel; (3) nedostatečně atraktivní žena; (4) nedostatek podpory v domácnosti a (5) nedostatek obdivu.

1.4 Žena pohledem psychologie

O rozdílné psychologii mužů a žen bylo napsáno mnoho a řada popularizačních knih a článků se více či méně vědecky těmito otázkami zabývá.⁶⁶ Co je však pravdy na tvrzení, že ženy jsou hysterické, muži flegmatictí, ženy „jsou z Venuše“ a muži z „Marsu“? Jak snadno se jednotlivé výroky stávají omluvou nebo spíše „výmluvou“ pro určité chování mužů a žen, které však nemůžeme považovat za pozitivní. V této kapitole se nebudeme věnovat běžně známým procesům vývojové psychologie a různým pohledům na vývoj pohlavní identity, které často vycházejí z pohledu Sigmunda Freuda a jsou všeobecně známé. **Bude nás zde zajímat běžná lidská praxe, která nepopírá jasnou rozdílnost mužů a žen ani v oblasti psychologie.** Tato kapitola se bude zabývat zajímavými výsledky výzkumu, který proběhl ve Spojených státech mezi dětmi s problémy s pohlavní identitou. Výzkum sleduje roli, jakou v této oblasti sehrává rodina a pojetí rozdílu pohlavnosti již od dětství.⁶⁷ Dále se budeme zabývat stručně také novým trendem tzv. *unisexu*, který s otázkou pohlavní diferenciaci úzce souvisí a který, jak uvidíme v pozdějších kapitolách, bohužel nachází své uplatnění i v praktickém životě institucionalizované Evropské unie.

⁶⁵ Srov. *RBW*, s. 295.

⁶⁶ Tomuto tématu se na Jihočeské univerzitě věnovala také kolegyně Mrg. Eva Micková ve své diplomové práci MÍČKOVÁ, E. *Křesťanská výchova dívek: Feministická teorie v křesťanství nebo výraz nového hledání pohlavní identity?* s. 56–61.

⁶⁷ Srov. REKERS, G. A. *Psychological Foundations for Rearing Masculine Boys and Feminine Girls.* In *RBW*, s. 299–319.

1.4.1 Problém s pohlavní identitou

V této kapitole si představíme výsledky výzkumu mezi dětmi s problémy s pohlavní identitou, který proběhl ve Spojených státech a přináší zajímavé výsledky ohledně souvislostí těchto problémů s fungováním rodiny a pojetím role otce a matky. Autor George Alan Rekers popsal podrobně průběh a výsledky tohoto výzkumu v knize *Recovering Biblical Manhood and Womanhood*.⁶⁸

Výzkum probíhal mezi více než stovkou dětí ve věku 3–18 let, které měly problémy s pohlavní identitou.⁶⁹ U těchto dětí se většinou vyskytovaly problematické rodinné vztahy. Bližším pohledem na tyto rodiny se pak autor snažil popsat důležitost rodiny pro chápání pohlavních rolí u dětí samotných. V první řadě to byla role muže, přítomnost či absence otce, věk, kdy případně došlo k odloučení, a důvody, pro které k tomu došlo. Také byla zkoumána role matek v těchto rodinách a vztahy dítěte s matkou či otcem i dalšími členy rodiny. V evaluaci byli též zapojeni odborníci na klinickou psychologii.

Podle výsledků výzkumu ve dvou třetinách počtu zkoumaných rodin byl alespoň jeden z rodičů v péči psychologů nebo jiných odborníků, kteří se zabývali psychických zdravotím. Osmdesát procent matek problematických chlapců mělo psychologické problémy a ve 45 procentech tomu tak bylo u otce.

1.4.1.1 Role otce a matky v rodinách

Celkem 67 procent chlapců s poruchami pohlavní identity nežilo v domově se svým biologickým otcem. V podstatě u téměř všech chlapců nebyl biologický otec prakticky přítomný. Otec opustil rodinu, když chlapcům bylo v průměru 3,5 let. Osmdesát procent chlapců bylo ve věku pěti a méně let, když došlo k rozdělení s otcem. V 82 případech byli rodiče odloučení nebo rozvedeni. Jen jeden z otců zemřel a ve dvou případech se matka nikdy oficiálně nevdala. Více než třetina chlapců (37 %) neměla ani náhradního otce (matka se znovu nevdala), což je vyšší procento, než je u běžné populace. Po rozdělení chlapců do dvou skupin podle závažnosti jejich postižení se ukázalo, že 75 procent chlapců ze skupiny silně postižených žilo v rodině bez otce nebo jeho náhrady.

⁶⁸ Viz REKERS, G. A. Psychological Foundations for Rearing Masculine Boys and Feminine Girls. In *RBMW*, s. 299–319.

⁶⁹ Srov. *RBMW*, s. 301.

V případě otců, kteří byli fyzicky přítomni, šlo často o psychickou nepřítomnost. Otec sice žil ve stejné domácnosti, ale citově ani jinak se příliš nezapojoval do domácnosti. Celých šedesát procent těchto otců bylo psychologicky vzdáleno od ostatních členů rodiny, a tak pouze každý čtvrtý chlapec měl to, co bychom mohli nazvat „normální“ blízký vztah s otcem nebo jeho náhradníkem. Většina těžce postižených chlapců neměla v rodině ani staršího bratra, který by mohl sloužit jako vzor mužské role.

V rodinách, kde byl otec přítomen, byly ve více než polovině případů matky těmi, které ovládaly finanční záležitosti, zároveň ve třech čtvrtinách případů rozhodovaly o dětech. U většiny problémových chlapců platilo, že raději chodili pro povzbuzení k matce než k otci, byli spíše proti odloučení od matky a lnuli spíše k matce než k otci. Většinou také byly matky těmi, kdo děti trestali, i v případě, kdy byli přítomni oba rodiče. Chlapci s poruchami pohlavní identity také častěji hovořili o otcích jako o těch, u kterých by bylo lépe, kdyby „odešli, nejsou trpěliví, umí člověka pěkně rozčítit“.

1.4.1.2 Závěr výzkumu

Závěrem tedy autor výzkumu mohl konstatovat, že chlapci s vážnými poruchami vnímání pohlavní role žijí v rodinách, kde většinou chybí mužský vzor nebo je nedostatečný. Chlapci často neměli otce ani jeho náhradu, případně staršího bratra, kterého by mohli vnímat jako přijatelný vzor mužského chování. Tam, kde otec nebo jeho náhrada žili ve stejné domácnosti, byli většinou od chlapců psychicky vzdáleni. U nejvíce postižených chlapců většinou otec zcela v domácnosti chyběl. U psychicky vzdálených otců pak byly poruchy méně závažné. Z klinických testů vyplývá, že role otce v rodinách je stěžejní pro vývoj přizpůsobení se pohlavní roli. Zjištění tohoto výzkumu jsou podle G. A. Rekerse podobná výzkumům zabývajícím se dětstvím a dospíváním homosexuálů či transsexuálů.

1.4.2 Unisex

V předchozí kapitole jsme zmínili také tzv. unisex (z lat. *unus* – jedno). Tímto trendem mohou být způsobeny velké poruchy pohlavní identity, kterými jsme se v předchozí kapitole zabývali. Pojem se začal používat v šedesátých letech 20. století během období tzv. ženského osvobozujícího hnutí. Jde o jakési „jedno pohlaví“, postoj, kdy žádné z pohlaví není preferováno. Tento názor zdůrazňuje, že mezi pohlavími neexistují klasifikované odlišnosti, tedy neexistují ani rozdílná pohlaví. To pak je základem pro rovná práva, shodné uplatnění v profesích, při vzdělávání, shodné role ve společnosti a v rodině.

Hodnoty *unisexu*⁷⁰ se dostávají do různých oblastí života, obě pohlaví sdílejí stejný styl chování, oblečení, úpravy vlasů či jména. Podobně sportovní svět nabízí podobné soutěže pro muže i ženy. Praktickým projevem tohoto trendu jsou například také tzv. unisex toalety. Pojetí *unisexu* umožňuje ženám vstup do vojenských organizací, bojovat ve válečných zónách. Je snaha, aby ženy i muži byli stejným způsobem vzděláváni, dostávali stejné platy, příležitosti. V unisexu je také zbořena zeď rozdílných životních stylů, ztrácí se předurčené pojetí rolí muže a ženy. To můžeme vnímat i jako pozitiva, přesto existuje hranice, za kterou popírání rozdílnosti není vždy vnímáno kladně.

Je důležité zmínit, že pojem *unisexu* není založen na poznatcích z vývojové psychologie dítěte, ale na relativismu humanistického myšlení, které nepřijímá heterosexuální jako dokonalou normu. Hodnoty *unisexu* ve Spojených státech silně prosazuje například také organizace NOW⁷¹, která přestože nemá větší členské zastoupení než 0,1 procento všech obyvatel USA, jsou její hodnoty *unisexu* a feminismu výrazně rozšiřovány skrze masmédiá. Jedním z oficiálních cílů organizace NOW je „ukončit všechny rozdílnosti založené na pohlaví“.⁷² Podobné trendy pak můžeme spatřovat v dokumentech EU, o kterých se zmíníme v kapitole 1.8.2.

⁷⁰ Srov. DAUBTER, R. *What Is Unisex?* Dostupné na WWW: http://www.ehow.com/about_6706583_unisex_.html (Copyright © 1999–2012 Demand Media, Inc.).

⁷¹ *The National Organization for Women.*

⁷² *RBMW*, s. 299.

1.5 Sociologie žen

V souvislosti s genderovou problematikou vzniká i **sociologie žen**, kde se feminističtí teoretikové (teoretičky) snaží uplatnit přístupy sociálních věd také v teorii tzv. ženských studií a použít je pro jednotnou teorii utiskování žen.⁷³ Sociologie žen sleduje vztahy ve společnosti a jejich vliv na ženy v rámci hospodářství a rodiny, například vztah mezi patriarátem a kapitalismem, na materiální a nemateriální životy ženy a tak podobně. Otázkou sociologie žen je například způsob, jakým mají muži pod kontrolou trh, hodnoty, výměnné hodnoty a jak určují význam symbolů.

1.5.1 Hospodářství, sexualita a sebehodnota

Vedle **hospodářství** se sociologie žen zabývá také **pohlavností** nebo sexualitou. Rodina je chápána jako hlavní společenská instituce, ve které jsou strukturovány normy a chování na základě pohlaví a také v rámci **hospodářství**. V této souvislosti zdůrazňují teorie sociologie žen závislost žen na ekonomické ochraně a podpoře muže. Ženy bez takovéto ochrany se stávají podle feministické literatury snadno přístupnými oběťmi. V zákonech státu se pak zkoumá podpora otcovských práv a manželské zodpovědnosti. V mnoha státech se od manžela požaduje poskytování finanční podpory pro celou rodinu a od ženy péče o domácnost.⁷⁴ Určité skupiny žen se dostávají mimo normu v případě, že zůstávají bez ochrany muže. V rámci rodiny je možné hovořit o „užité hodnotě“ **sexuality** ve dvou oblastech – v souvislosti s reprodukcí a také jako zdroje odpočinku, zábavy. Tento druhý pohled na pohlavnost a sexualitu je poměrně novým fenoménem a spustil lavinu mediálních obrazů, knih i zaměření jednotlivých skupin na zážitek z ženské sexuality. Tato oblast byla silně zkomercionalizována. Pohled na sexualitu ve spojení s hospodářstvím pak tedy zahrnuje především hospodářské aktivity spojené s prostitucí a pornografií. Pokud je sexualita vyjmuta z manželství, stojí mimo zásadní kulturní normy a snadno se stává hospodářským jednáním v rámci nelegálního obchodu.

⁷³ Srov. MOORE, H. A.; OLLENBURGER, J. C. *A Theory of the Sociology of Women*, s. 125.

⁷⁴ Srov. tamtéž, s. 128.

Vedle hospodářství a sexuality je sociálně psychologickým modelem sociologie žen také tzv. **sebehodnota** (*self-esteem*). Ovlivňuje interakci mezi společností a jedincem. Každá společenská bytost má vlastní sebepojetí (*self-concept*) a sebehodnocení, které souvisí s otázkou dobra (jsem dobrý člověk?) a společenskými faktory, které se stávají zdrojem pro sebehodnocení. Sem také spadá interpretace pohlaví, která vytváří hodnotový systém pro jedince, což také má dopad na jeho jednání. Koncept maskulinity a feminity pak osobě dává zúžené možnosti chování a sebehodnocení.

Podle sociologie žen je důležité poznamenat, že filozoficky a společensky je pojem ženy určován institucemi společnosti (psychologickými disciplínami, médií, rodinou, církví) a sebepojetí ženy je dáno společenským kontextem, který je řízen silnějšími. V patriarchátu jsou to muži, kteří mají moc definovat. V kontextu trhu je sebehodnota kvalitou i obětí. Trh určuje hodnotu na základě vzdělání, schopnosti vytrvat a čelit pochybením, na základě vlastní prezentace schopností a sebedůvěry. Zde pak je ženám dáno dosahovat obecně nižších výkonů než muži.⁷⁵

1.5.2 Sociální role v rodině a fixace

Podle Jiřího Skoblíka můžeme sociální roli chápat „jako předpis očekávaného sociálního chování, vysvětlující rozdíly ve vzájemném přístupu lidí.“⁷⁶ Podle něj existuje osm rolí, se kterými se člověk má ve svém správném vývoji vyrovnat a které mají být v celoživotním procesu zrání prožity a zvládnuty. Jedná se o roli matky, otce, sestry, bratra, ženy, muže, dcery a syna. Tyto role se ovšem vztahují také na prostředí a vztahy mimo rodinu, např. vedoucí v práci přebírá úlohu otce, s kolegy pak uplatňuje roli sourozence. Dnes je podle Skoblíka „nejnaléhavěji pocíťována krize role otce, který – myšleno obecně, nejen v rámci rodiny – je vystaven značné kritice ‚dětí‘, pokud svoji úlohu nezvládá. (...) Charakteristickým příkladem nezvládnutí sociálních rolí je *fixace* označující křečovité emocionální připoutání se k druhému člověku, spojené se strachem, že ho ztratíme. K fixaci může docházet v těchto vztazích:⁷⁷

⁷⁵ Srov. MOORE, H. A.; OLLENBURGER, J. C. *A Theory of the Sociology of Women*, s. 129–130.

⁷⁶ SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, s. 166.

⁷⁷ Srov. tamtéž, s. 166–167.

1. Matka–syn. Syn miluje hýčkání, neumí se postavit k nebezpečím světa, není ochoten podstoupit riziko stát se mužem. Taková matka poškozují manželství a tím, aniž to chce a tuší, i děti.
2. Matka–dcera. Dcera v tomto vztahu vidí muže buď jako slabocha, nebo jako ohrožení. Stojí o to mít syna, nestojí však o manželství. Táhne k mužskému povolání, ke studiu, sportu apod. Dcery zůstanou i jako matky celý život „dcerami“, nestanou se manželkami.
3. Otec–dcera. Dcera takto fixovaná je zaujatá proti matce, proti ženství, odmítá vdát se. Pokud se taková dcera vdá, její manžel buď hraje roli otce, tedy idol, nebo bratra jako náhražku, nebo roli syna, ne však manžela.
4. Otec–syn. Syn buď svádí boje s otcem, nebo upadá do naprosté podřízenosti. Z těchto fixací pocházejí revolucionáři. Takoví synové jsou citliví vůči všem instancím typu otec (jako je hlava státu nebo Bůh); rezignující, plně podřízení synové jsou vlastně vázání na matku a bezděčně očekávají, že budou jednoho dne náhradním otcem osvobození z mateřských pout. Opačně – otcové fixování na syny jsou od přírody učitelé, kazatelé; protože nemají správný vztah k matce, nejsou schopni synovi pomoci v odpoutání se od matky.
5. Bratr–sestra. Bratr je (po otci) druhým mužem při zrodu ženy, což platí i obráceně. Dojde-li k fixaci (která může mít blahodárné ekonomické důsledky, tvoří-li sourozenci podnikatelskou dvojici), znemožňuje se tím proces odpoutávání se.
6. Fixace na věc je signálem neuskutečněných osobních očekávání.

Původy fixace leží podle Skoblíka v šesti oblastech:⁷⁸ (1) v strnulém nebo rozpadlém manželství (žena se plně ztotožňuje s rolí matky, otec se plně ztotožňuje s rolí zdroje obživy, pramene příjmů rodiny); (2) v traumatu dítěte vlivem hádek nebo bití, což může být příčinou fixace na otce nebo matku; (3) u nervového onemocnění, které značně handicapuje při procesu zrání; (4) v situaci jedináčka; (5) v situaci, kdy jsou rodiče posedlí svým povoláním; dítě, odsunuté stranou, to nesnese, fixuje se; (6) v nerozvinuté důvěře a s ní v nerozvinuté víře, lásce a poslušnosti vinou rodičů – místo svobodného vztahu dochází k fixaci. Řešením je dobrý příklad otce, odstranění vlivu fixující se matky nebo vytváření cenných vztahů. Mnoho znamená křesťanská výchova.

„Výzkumy psychologie a sociologie rodiny ukázaly, že manželství, rodina, církve a kněžství spolu souvisejí úžeji, než se dříve myslelo.“⁷⁹ Skoblík také zdůrazňuje

⁷⁸ Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, s. 168.

⁷⁹ Tamtéž, s. 171.

výrazné uplatnění jednotlivých rolí ve státě, zvláště pak (a) role otce (nositelé státní autority), aktuálními tématy jsou otázky lidských práv a respektování autority; (b) role bratra (vztahy mezi občany); aktuálními tématy jsou diskriminace a tolerance; (c) role syna (vztah občana a státu); aktuálním tématem je revoluce.⁸⁰ Skoblík nám tak uvádí důležitost hledání správného, pravdivého chápání rolí v rodině pro správné fungování celé společnosti, což se tato práce pokouší uvést na příkladu role ženy.

Podle Josefa Kardinála Höffnera si dnes mnozí stěžují na krizi a rozpad rodiny v industriální společnosti. Počet rozvodů se v uplynulých padesáti letech údajně pětinasobně zvýšil. Počet porodů se naproti tomu za stejné období snížil na třetinu.⁸¹ Se ztrátou a změnou funkcí rodiny souvisí částečně jako důsledek, částečně jako podmínka výdělečná činnost vdaných žen v zaměstnání mimo domov. Ani preindustriální společnost zdaleka neviděla ideál ženy jen v manželce a matce. Žena většinou spolupracovala v zemědělském, řemeslnickém nebo obchodnickém rodinném podniku⁸². Žena je velmi přetížena, obzvláště jestliže je její pracoviště vzdáleno od bydliště rodiny a ona se kvůli svým starostem hospodyně a matky neustále ocitá v časové tísní. „V mnoha případech podává vdaná zaměstnaná žena, zvláště pokud se stará o děti, pracovní výkon, který daleko převyšuje pracovní nasazení mužů. Z výzkumů z nedávné doby vyšlo najevo, že i dnes mnoho vdaných žen (...) chodí do práce z materiální nouze.“⁸³

⁸⁰ Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, s. 175.

⁸¹ Srov. HÖFFNER, J. K. *Manželství a rodina*, s. 31.

⁸² Srov. *Pří 31,10–31*.

⁸³ HÖFFNER, J. K. *Manželství a rodina*, s. 33.

1.6 Žena pohledem filozofie

V následujících kapitolách se budeme podrobněji zabývat rolí ženy pohledem filozofické antropologie a konkrétně dvou filozofií, které měly na ženy zvláště v České republice v nedávné historii, a v současnosti stále mají, značný vliv. České ženy žily od roku 1948 až do roku 1989 pod tlakem komunistické ideologie a důsledky tohoto období se na ženách i pojetí jejich role stále projevují. S otevřením hranic západní kultury roku 1989, ale i v době předcházející zvratu se do podvědomí žen také dostávala feministická filozofie, která si v českém prostředí vytvořila specifickou reakci v návaznosti na komunistickou historii. Proto se nyní podrobněji seznámíme se základními myšlenkami dvou zmíněných filozofií.

1.6.1 Žena a komunismus

Ke „specifickým rysům socialistického systému patří i oficiální podpora emancipace žen koncipované podle marxisticko-leninského modelu.“⁸⁴ „Marx, Engels, Bebel a Lenin tvrdili, že ženská otázka se automaticky vyřeší, jakmile zmizí kapitalistické výrobní vztahy. Domnívali se, že ženská emancipace bude logickým důsledkem zrušení soukromého vlastnictví, zapojení žen do výdělečné práce a zespolečnění domácích prací a výchovy dětí. Stalinská aplikace však značně zúžila rámec této hypotézy jen na vysokou zaměstnanost žen. V padesátých letech byla vzorem „nové socialistické ženy“ dělnická hrdinka, která vystupovala na schůzích a bojovala proti imperialistům. „Ženská emancipace byla spojena se socialistickým kolektivismem i tradicionalismem předsocialistického období...“ Socialistická ekonomická transformace měla pro ženy paradoxní důsledky. Strategie ekonomického rozvoje opírající se o extenzivní industrializaci se totiž mohla uvádět do praxe jen při významném nárůstu pracovních sil. Ženy tvořily důležitou rezervu, ale jejich zapojení do zaměstnání bylo podmíněno vytvořením společenských institucí a sociální podpory pro mateřství a péči o děti. Státní socialistická politika tedy ženám garantovala nejen masivní zaměstnanost, ale i určité sociální jistoty a zabezpečení, jako je mateřská dovolená, dětské jesle, mateřské školy a družiny. Jediným zprostředkovatelem a vykonavatelem tohoto sociálního zabezpečení

⁸⁴ Následující přehled života českých žen za komunismu vychází z HEITLINGEROVÁ, A. *Životy mladých pražských žen*, s. 20–26, přímé citace budou uvedeny v uvozovkách.

byl socialistický stát. Ženy všeobecně podporovaly „státní ochranu mateřství“ a zvykly si také na celou řadu státních dávek a přídavků.

České ženy žily v komunistickém systému od roku 1948 až do převratu roku 1989, přesto jeho důsledky můžeme vnímat i v chápání role ženy do dnešních dnů. Pro východoevropské komunistické režimy, které následovaly svůj sovětský vzor, byla charakteristická vedoucí role komunistické strany, státní vlastnictví, plánování a centrální kontrola národního hospodářství. Ve společnosti neexistovaly občanské instituce a demokraticky pojatá veřejná sféra, omezeny byly základní svobody – jako například svoboda projevu i cestování do zahraničí. Existovala také příjmová nivelizace, „platové rozpětí bylo v Československu menší než v ostatních socialistických zemích (s výjimkou NDR) a podstatně nižší než v kapitalistických zemích.“ Přesto existovaly rozdíly ve mzdách. Příjmy žen dosahovaly přibližně 70 % platu mužů a obecně nízké platy žen byly podmíněny do značné míry mzdovou a investiční diskriminací odvětví s vysokým stupněm feminizace (např. lehký průmysl, služby). Nejvyšší platy totiž existovaly v těžkém průmyslu, kde téměř žádné ženy nepracovaly. Tento rozdíl platů se z podivných důvodů udržel také v současné společnosti, i když se samozřejmě naprosto změnil platové podmínky mimo státní sektor, výše platů v těžkém průmyslu a s nástupem volného tržního hospodářství se do popředí dostávají finanční instituce, lehký a stavební průmysl, automobilový průmysl atd.

Většina požadavků západních feministických hnutí sedmdesátých let proto neměla v socialistickém Československu ohlas. Stejná příležitost ke vzdělání a zaměstnání s muži, zřizování jeslí, právo na potrat a mateřskou dovolenou zde již existovaly a považovaly se za samozřejmost, a ne všechny státní podpory byly vítány vzhledem k jejich kvalitě – velký počet dětí ve školkách, neosobní a autoritativní přístup atd. Komunistické elity oficiálně podporovaly ženskou emancipaci, ale ve skutečnosti se nikdy nevznesly námitky proti tradičním předsocialistickým stereotypům, tradiční rozdělení mužské a ženské role bylo režimem podporováno.

V sedmdesátých letech byla v tomto směru přijata řada popularizačních opatření (prodloužení mateřské dovolené na tři roky, zavedení mateřského příspěvku), jejichž negativními důsledky však bylo nerovnoměrné rozdělení domácích prací a byl posílen konzervativní, tzv. přirozený model rodiny.

Role zaměstnaných žen se definovala jako „harmonie“ mezi mateřskou, ekonomickou a občanskou funkcí. Role pracující matky bez velkých profesních ambicí

se stala dominantní. Ženy neměly legální povinnost být zaměstnané, ale prakticky všechny byly, hlavně proto, že platy mužů nebyly dostatečné pro uživení rodiny. Také bylo možné v některých odvětvích skloubit zaměstnání s rodinou, například nákupy v pracovní době v práci na úřadech atd. Jen velmi málo žen se dostalo do vedoucí funkce. Díky společenskému důrazu na mateřství se také ženám dařilo uniknout z politicky řízené veřejné sféry, rodina se považovala za „sféru volnosti, svobody a autentičnosti“, prostor pro seberealizaci. Tento únik do soukromí byl ovšem do určité míry režimem manipulován ve snaze o izolaci jedinců. Ovšem dualita role pracující matky vedla k obrovskému fyzickému a psychickému přetížení žen, chronickému stresu a nedostatku volného času. „Ženy přijímaly dvojí roli jako ‚od přírody daný úděl‘ a byly hrdé na to, kolik toho na rozdíl od mužů dokážou zvládnout.“ Na ženy svobodné a bezdětné se společnost dívala jako na „úchylku“, rozvedené ženy se setkávaly s větším společenským pochopením než ženy, které se nikdy neprovdaly. Ženy se většinou vdávaly velmi mladé (18–20 let, ve 21 letech byla provdána již více než polovina žen), což se promítalo ve vyšší rozvodovosti, častým impulzem pro uzavření manželství bylo těhotenství snoubenky (koncem osmdesátých let kolem 55 % manželství, kdy dítě bylo počato před sňatkem). Vstup do manželství byl často prvním samostatným krokem mladých svobodných snoubenců (školu vybírali rodiče a práce byla zpočátku na umístěnky). Uzavírání manželství také podporovala socialistická bytová politika, která upřednostňovala manželské páry s dětmi. Velmi málo žen však mělo více než dvě děti a rodiny s jedináčkou byly zcela běžné. „Hlavní metodou omezení porodnosti nebyla antikoncepce, ale potraty.“ Podle odhadů bylo každé třetí těhotenství ukončeno interrupcí a potratovost v Československu byla nejvyšší u vdaných žen nad 25 let s jedním dítětem. Přestože ženy za socialismu měly většinou tolik dětí, kolik si jich přály, trpěly chronickým stresem a vyčerpáním z „dvousměnného“ pracovního tempa (4–5 hodin strávených v domácnosti), což vedlo často k odmítání samotného principu ženské emancipace, mj. i proto, že si ženy svou „emancipaci“ a zaměstnanost samy dobrovolně nevolily.

1.6.2 Feminismus

V této kapitole si znovu uvedeme zásadní dopady, jaké má feministická ideologie na rodinu, obchod, ekonomii, politiku, armádu, manželství, upřednostňování pohlaví a identitu pohlaví, výchovu dětí a vzdělávání.⁸⁵ Feministické hnutí nabízí skutečnou revoluci, nejen reformu stávajícího pohledu, i když jeho závěry jsou podle Davida J. Ayerse často publikovány se značnými úpravami a cenzurou. Ve skutečnosti mnoho autorek zastává krajní názory, kdy podporují odstranění tradičních postojů, jako jsou plné mateřství nebo podpora žen a dětí ze strany mužů, a označování žen, které v takovýchto vztazích žijí, za ženy utlačované, podvedené nebo zpátečnické.

Feministické hnutí je často spojováno se „svobodou volby“, s „ERA“⁸⁶ a „lesbickými právy“, celé hnutí je pak také nazýváno populárněji jako tzv. **ženské hnutí**. Často právě propojení s obtížnými otázkami, jako je lesbické manželství nebo unisexismus, je opomíjeno a vliv těchto názorů na vývoj dětí je velmi zřídka vědecky zmiňován a posuzován.⁸⁷

Profesor Michael Levin prohlašuje, že feministický program se neslučuje se svobodou⁸⁸ a uvádí tři základní principy⁸⁹ týkající se feminismu: (1) Mimo fyzickou odlišnost jsou muži a ženy stejní, chlapci i dívky se rodí prakticky se stejnými schopnostmi, a pokud budou shodně vychováváni, budou se také shodně vyvíjet. (2) Muži zastávají dominantní postavení, protože se ve výchově chlapců udržuje mýtus, že muži jsou agresivnější, aby vládli, a ženy jsou vychovávány se zaměřením na člověka. Pokud tento stereotyp zmizí, bude vedoucí role rovnoměrně rozdělena mezi obě pohlaví. (3) Skutečná lidská individualita a naplnění se uskuteční, pouze pokud budou lidé sami sebe vnímat jako lidský zdroj talentů a vlastností bez ohledu na pohlaví.

⁸⁵ Srov. AYERS, D. J. The Inevitability of Failure: The Assumptions and Implementations of Modern Feminism. In *RBMW*, s. 320.

⁸⁶ Equal Rights Amendment = Dodatek k ústavě o rovných právech. Byl poprvé navržen roku 1923 pro potvrzení stejných práv mužů a žen podle zákona. Do současnosti se nestal součástí Ústavy Spojených Států. Návrh na dodatek ERA naposledy neprošel hlasováním Kongresu v roce 1972 o tři hlasy. Více informací dostupné na WWW: <http://www.equalrightsamendment.org/>.

⁸⁷ Srov. tamtéž, s. 321.

⁸⁸ Srov. BLOCK, W. L. on Feminism and Freedom. In *The Journal of Libertarian Studies*, Vol. X No. 1 (podzim 1991). Dostupné na WWW: http://mises.org/journals/jls/10_1/10_1_6.pdf, s. 97.

⁸⁹ Srov. *RBMW*, s. 322, cit. LEVIN, M. *The Feminist Mystique*. Commentary, Vol. 70 No. 6 (prosinec 1980), s. 25.

1.6.2.1 Vznik a vývoj feministického hnutí

Je zapotřebí si uvědomit, že počátky tradičního ženského hnutí byly původně spojeny s ušlechtilými cíli: právem volit, stejnými příležitostmi ke vzdělání, dosažení stejného platu za stejnou práci atd. Ovšem na konci 20. století se toto hnutí dostalo až do extrémní polohy.⁹⁰ Peter Jones ve své knize *The Gnostic Empire Strikes Back*⁹¹ popisuje radikální feminismus jako nevyhnutelnou reakci a rozšíření sexuální revoluce z šedesátých let. Židovsko-křesťanská kultura utržená ze řetězu „liberalizací“ se nejprve věnovala heterosexuálním tužbám muže a ženu představovala jako sexuální objekt, což byl útok na obraz Boha jako muže a ženy, a pak následovala potřeba odvety ze strany žen, feminismu, který veškerý útlak a bezpráví ve společnosti přičítal vytváření rozdílů mezi pohlavími. V takovémto proudu ovšem je začátek postupné demoralizace, anarchie společnosti a může vést až ke vzniku policejního státu.⁹² Jones dále zdůrazňuje v tomto smyslu potřebu osvěžit si způsob, jakým Písmo popisuje roli a službu křesťanských žen.⁹³

Myšlenky moderního feministického hnutí byly položeny v šedesátých letech v knize Betty Friedan *The Feminine Mystique*⁹⁴. Mary Kassian se v knize *The Feminist Gospel* věnuje vývoji tohoto hnutí. Vysvětluje v ní, že toto hnutí nejprve vychází ze snahy popřít genderové odlišnosti, vede pak k druhé fázi, kterou představuje pýcha ženského pohlaví, až k víře, že žena je lepší než muž. Třetí fáze tohoto vývoje feministické teorie se pak zabývá duchovní otázkou. Ta vedla až k pohledu na ženu jako jakési božstvo ve své podstatě. Tato fáze se objevila mezi koncem sedmdesátých a začátkem osmdesátých let 20. století a zaměřovala se na ezoterickou metafyziku – vnitřní cestu sebeobjevování, které mělo poskytnout mystické odpovědi na smysl života zakoušením spojení hledající s vesmírem a se skutečností vlastní síly, energie. Feminismus tak přesvědčil ženy, že „jejich vlastní zkušenost je jediným platným zdrojem smyslu. Když se feministická filozofie rozvíjela, feministky přirozeně nahlížely dovnitř, aby objevily ‚pravdu‘ o Bohu.“ Vzhledem k tomu, že odmítaly vnějšího „mužského boha“, hledaly jeho obdobu v jakési bohyni, která nebyla vnějším božstvem, ale v základu šlo o uctívání sama sebe. „Bohyně byla pouze symbolem, který uznával

⁹⁰ Srov. HUNT, S. *By Design*, s. 26–27.

⁹¹ Srov. tamtéž, s. 27, cituje JONES, P. *The Gnostic Empire Strikes Back*, s. 62–63.

⁹² Jones cituje GILDRE, G. *Sexual Suicide*, které bylo revidováno pod titulem *Men and Marriage*. Gretna: Pelican, 1986.

⁹³ Srov. JONES, P. *The Gnostic Empire Strikes Back*, s. 63.

⁹⁴ Viz FRIEDAN, B. *The Feminine Mystique*, 2001.

legitimitu sebe-uctívání.⁹⁵ „Většina feministek identifikovala bohyni jako energii, která prochází vesmírem a může se využívat a realizovat v individuální ženské duši.“ Některé z nich věřily, že onou bohyní byla opravdu skutečná osoba, která by mohla být vzývána v modlitbě a rituálech.⁹⁶

Další feministické názory, které zastávala například Elizabeth Gould Davis ve své knize *The First Sex*⁹⁷ se snaží založit primát žen na zkoumání prehistorie. Podle jejího názoru patřil ženám evoluční primát, který dokazují její nadřazené (kvalitnější) biologické a pohlavní znaky. Podle Davis byly ženy nejprve nadřazené, ale tuto nadřazenost nad muži ztratily, když se muži (genetické mutace žen) spojili do skupin a svrhli klidný matriarchát, použili znásilňování a jiné formy násilí. Dobu matriarchátu pak Davis nazývá „zlatým věkem“.⁹⁸

1.6.2.2 Neofeminismus

Samozřejmě vědci z oblasti biologie a sociálních věd podporují na základě zjištění tradiční pohledy komplementárních rozdílů mezi pohlavími. A tak tzv. neofeminismus na základě širšího výzkumu přehodnocuje oslavování ženství. Přesto stále lpí na egalitarianismu, světě unisexu. Tato víra v kulturní determinismus ovšem nemá příliš logické odůvodnění a není tak založena na systematickém pozorování skutečnosti. Sociální výsledky splňují očekávání, která by člověk měl na základně biologických a obecně fyzických rozdílů pohlaví.

Antropolog William Stephens například uvádí následující zjevné obecně platné principy pravidel manžela-manželky:⁹⁹ (1) Standardní rozdělení práce podle pohlaví; (2) Základní „ženskost“ určitých úkolů, jakými jsou například péče o dítě, a zásadní „mužskost“ jiných úkolů, jakými je například rybaření; (3) Moc a výsady: postavení manžela je stejné nebo vyšší než postavení manželky. Matriarcháty se vyskytují zřídka. Tyto tři body jsou kulturně univerzální, a tak jsou pohledy na univerzalitu odlišných rolí pohlaví paradoxně obsaženy i v dokumentech, které feminismus používal pro zdůvodnění opaku. Například mnoho komunistických společností, i když ve své rétorice

⁹⁵ „The goddess was merely a symbol that acknowledged the legitimacy of self-worship.“ KASSIAN, M. A. *The Feminist Gospel*, s. 159.

⁹⁶ Tamtéž, s. 160. „Most feminists identified the goddess as the power that flowed through the universe and could be tapped and realized in the individual female psyche.“ (překlad M. K.).

⁹⁷ Viz DAVIS, E. G. *The First Sex*, 1997.

⁹⁸ Srov. KASSIAN, M. *The Feminist Gospel*, s. 99.

⁹⁹ Srov. *RBMW*, s. 324.

hovoří o egalitarianismu (jako Kuba, Čína nebo bývalý Sovětský svaz) se ukázalo jako kruté a ekonomicky opožděné společnosti, které jsou mnohem patriarchálnější než západní národy.

Další oblastí, která překvapivě otevřela nové možnosti pro uplatnění žen, se stala kriminalita. Obecně mají v kriminalitě převahu muži, ženy zřídka dosahují 20 % vězňů, což je také jakýmsi důkazem toho, že ženy se od mužů odlišují ve smyslu společenského zapojení. Přesto se feministická hnutí snaží dokázat, že pokud se ženy a muži zapojí do podobných aktivit, dosáhnou i podobné úrovně kriminality. Zvýšení ženské kriminality však došlo v letech 1973–1979 spíše v souvislosti s rozpadem rodiny a tlakům domovů s jedním rodičem zvláště v oblasti krádeží a podvodů.¹⁰⁰

1.7 Žena v mimokřesťanských náboženstvích

Na ženy v České republice mohou mít rostoucí vliv také různé náboženské proudy v souvislosti s migrací obyvatelstva, globalizací. Vznikají zde, jako ostatně v celé Evropě, muslimská centra, kolem kterých se vytvářejí muslimské komunity, vyskytují se zde samozřejmě také židovská centra, spolky, které podporují asijská náboženství. V knize *Ženy ve spektru civilizací* autor příspěvku uvádí, že v zemích, kde platí „tradiční islámské právo (*šaríja*) nebo kde přežívá většinová tradice hinduismu či jiných náboženských orientací, je nerovnoprávnost žen s muži (jinými slovy omezená svoboda žen) záležitostí žen všech“¹⁰¹, na rozdíl od svobody žen, které jsou postiženy protizákonnou činností v naší společnosti. Na to je potřeba brát zřetel zvláště při kritice postavení žen v evropské společnosti a vyzdvihování jistot a ochrany žen v jiných náboženských kulturách.

¹⁰⁰ Srov. *RBMW*, s. 325.

¹⁰¹ TOMES, J. (ed.) *Ženy ve spektru civilizací*, s. 20.

1.7.1 Judaismus

Židovství v dnešním světě odráží pluralitní povahu širší společnosti. Existují protichůdné tendence, podobně jako v dalších náboženstvích, se kterými je možné se vyrovnat buď odříznutím od těchto vlivů, nebo hledáním kompromisů. V současné době mladí židé často překračují svárliivost různých frakcí týkající se otázek uznávané autority, chápání Tóry, vztah k modernitě, ke kulturním změnám a státu Izrael i k otázkám týkajícím se role ženy. Rozdíly názorů a životních stylů můžeme pozorovat již od židovského osvícenství¹⁰² a od postavy Mosese Mendelssohna (1729–1786), který měl hlavní vliv na radikální reinterpretaci judaismu ve světle obecných poznatků a sekulárního vzdělání. Hnutí *Haskala* zdůrazňovalo Tóru jako doplněk k sekulární výuce a vzhledem k důrazům na studium Tóry a na světskou výuku se také rozlišují dodnes jednotlivá seskupení. Jde spíše o myšlenkové školy než sekty.¹⁰³

Jednou z těchto škol je tzv. **reformní hnutí**, které zkoumá hranice kulturní zkušenosti, „hledí vstříc novému věku židovství“, dále **konzervativní judaismus**, který vychází z ortodoxie i z reformního hnutí a slučuje prvky obojího. Při dodržování tradičních židovských praktik zároveň uplatňuje reinterpretaci židovského práva „ve světle moderních náhledů a trendů“ a přijímá poznatky moderní historické kritiky.¹⁰⁴ **Ortodoxní judaismus** má dnes mnoho podob vzhledem k vlivu reformního hnutí, původně se tento termín používá k označení tradicionalistů, kteří se stavěli proti radikálním změnám. **Ultraortodoxní judaismus** znamená naprosté oddělení judaismu od moderního světa. Přesto jejich duchovní ideály mysticismu podporované ultraortodoxií (například *tikun olam*¹⁰⁵) jsou dnes inspirující pro „společenskou a politickou agendu reformistů“.¹⁰⁶ Dalším proudem judaismu v současné společnosti je tzv. **rekonstrukcionistický judaismus**. Vychází z konzervativního judaismu a díla Mordechaje Kaplana, ovšem v 21. století se různé trendy a ideje „sladují“. Tento proud má značný vliv na judaismus obecně, přispěl k novému hodnocení pojmů jako Bůh, Izrael a Tóra. Vznikl v šedesátých letech 20. století a od té doby „jde o nejvlivnější směr kladoucí důraz na rovnoprávnost a plnou účast žen na liturgii.“¹⁰⁷ Za židy jsou

¹⁰² zvané *Haskala* (hebr.).

¹⁰³ Srov. *Lexikon světových náboženství*, s. 307–310.

¹⁰⁴ Tento směr je nejrozšířenější v Severní Americe, v Izraeli a ve Velké Británii je znám pod hebrejským názvem *Masorti*. Srov. *Lexikon světových náboženství*, s. 308.

¹⁰⁵ „oprava světa“.

¹⁰⁶ *Lexikon světových náboženství*, s. 309.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 310.

uznávání i lidé s jedním židovským rodičem, aktivně je prosazován liberální judaismus. Od roku 1965 působí hnutí **humanistického judaismu**, jehož základním orgánem je dnes Mezinárodní federace sekulárních humanistických židů. „Toto hnutí odmítá nebo reinterpretuje mnoho představ tradičního židovství“¹⁰⁸, považuje mnohé za mýtus (např. vyvedení z Egypta), při bohoslužbě se zpravidla neobjevuje slovo „Bůh“. Jsou zde přijímáni všichni muži i ženy, kteří „upřímně chtějí sdílet židovskou zkušenost,“¹⁰⁹ nehledě na jejich původ.

1.7.1.1 Rabínský přístup

Na základě rabínských pohledů na ženu, které mají svůj původ v Talmudu, jsou ženy oddělení lidé,¹¹⁰ jsou lidské bytosti stvořené Bohem s fyzickými vlastnostmi, vrozenými schopnostmi a společenskými funkcemi odlišnými svou podstatou od mužů. Navíc tyto odlišnosti, se kterými je na ženu pohlíženo, nejsou jen neodstranitelné, ale pro muže problematické. Jde především o ženskou pohlavní přitažlivost pro muže a biologické funkce ženského těla, zvláště ty spojené s plodností. Rabínským myšlením proniká jistota, že ženy mají druhotné postavení. Mudrci, kteří jsou autory rabínské literatury, přiřkli mužům i ženám rozdílné oblasti odpovědnosti, kdy se za každou cenu snažili ženám omezit jejich působení na soukromí rodiny a domácnosti. To ovšem zahrnovalo i hospodářské aktivity související s domácností, a tedy znamenaly samozřejmou účast žen v obchodování se soukromými obchodníky. To byla očekávaná oblast péče ženy o domácnost.¹¹¹ Rabíni byli přesvědčeni, že je třeba ženy vyloučit z významných událostí spojených se společenským rozhodováním rad a zákonodárnými společenstvími. Tyto aktivity byly většinou spojeny se společnou bohoslužbou, společným studiem náboženských textů a uplatňováním zákona podle židovského práva. Tak ženy neměly přístup k vykonávání úřední moci ani vedení, a také k náboženskému a intelektuálnímu vyučování, které bylo dostupné mužům. Ženy byly chovány v úctě a uznávány, pokud plnily očekávání ohledně starosti o domácnost, zvláště pak, pokud byly schopné zlepšovat životy svých rodin a dařilo se jim umožnit mužským příbuzným plnit jejich náboženské povinnosti. Talmud zdůrazňuje hodnotu

¹⁰⁸ *Lexikon světových náboženství*, s. 310.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 310.

¹¹⁰ Srov. b. Šabbat 62a.

¹¹¹ Podrobněji o tom hovoří *Příslaví 31:10–31*, kde jsou popsány různé aktivity ideální ženy.

ženy, pokud posílá své děti a svého manžela na studia do rabínské školy, a čeká na své muže, dokud se ze školy nevrátí.¹¹²

Rabíni věřili, že být ženou je méně žádoucí než být mužem, a také se zmiňují několikrát o společenských a fyzických nevýhodách žen. Podle rabínských textů má muž denně děkovat za tři požehnání, mezi nimiž je díky Bohu za to, „že mne neučinil ženou“¹¹³, což je dodnes součástí každodenní tradiční liturgie. Ženy namísto těchto slov děkují Bohu za to, že je „stvořil podle Tvé vůle“.

1.7.1.2 Vliv většinové společnosti

Od dobytí Babylonu žila většina Židů mimo území Izraele, a tak se židovské komunity objevovaly mezi různými společnostmi a snažily se více či méně úspěšně udržet rovnováhu mezi požadavky židovského zákona a společenskou praxí pohanských národů. Často přijali jazyk a způsob oblékání majoritní společnosti spolu s řadou dominantních kulturních znaků a postojů, což se také dotýkalo postavení žen ve společnosti. Židovské komunity se tak obecně přizpůsobovaly většinové společnosti, i co se týče postavení žen. Docházelo i k opačnému přizpůsobování, kdy židovské ženy v islámských zemích byly silně ovlivněny islámskými normami. I když nebyly přímo izolovány v tzv. ženských čtvrtích jako ženy muslimské, byly pod tlakem nuceny zůstat co nejvíce doma. Také židovští muži v muslimském světě se i ve 20. století ztotožnili s polygamií, naopak rozvody byly méně časté mezi židy žijícími ve středověké křesťanské Evropě než v muslimském prostředí.

1.7.1.3 Reformovaný judaismus

K velké změně došlo v evropské tradiční židovské praxi v 18. století v Německu, kdy začalo období tzv. *Haskala*. Mnoho dcer z bohatých židovských rodin získalo vysoké vzdělání v evropských jazycích a kultuře, což je vzdálilo jejich bratrům a manželům, kteří byli naopak zaměřeni na obchod a finance. Reformovaný judaismus pak vyhlásil pro ženy stejná náboženská práva a povinnosti, jaké mají muži, a to jak v domácnosti,

¹¹² Srov. b. Berakhot 17a, Srov. BASKIN, J. R. (úvod) Introduction: Four Approaches to Women and the Jewish Experience. In GREENSPAHN, F. E. (ed.) *Women and Judaism. New Insight and Scholarship*.

¹¹³ b. Menahot 43b.

tak v synagogách. Dále se kladl důraz na stejné náboženské vzdělání pro chlapce i dívky a přístup na bohoslužby v lidovém jazyce pro obě pohlaví. Ženy podle vzoru křesťanek na konci 19. a začátkem 20. století zakládaly služby v sociální sféře jak v Německu a Anglii, tak v Severní Americe. Vliv feministického hnutí zasáhl i oblast svěcení žen na rabínky – jednalo se o reakci na touhu po rovnosti muže a ženy, což souviselo také se vstupem žen do vysokých profesních vrstev, mezi lékaře, právnický, ministry atd.

1.7.1.4 Hospodářské zdroje

Židovské ženy získaly také značný vliv díky velkým finančním zdrojům, šlo často o vdovy a další nezávislé ženy, a rostl také jejich vliv politický, podobně jako u žen řecko-římského impéria. Ekonomicky úspěšné ženy se objevují zvláště v severní Francii a Německu ve 12.–14. století (mezi lety 1100–1300) mezi tzv. *Ashkenaz*, v době, kdy měli židé úspěch v obchodování a bankovníctví – ženy v těchto oborech sehrávaly významnou roli. Ženy získávaly i důležitější postavení při rituálech, kde asi nejvýznamnějším příkladem je role tzv. kmotry při obřízce syna nebo vnuka, zvláště v 14. a 15. století.¹¹⁴ Tady můžeme sledovat základy postavení ženy v judaismu, které původně vycházelo přísně z Talmudu a bylo dáno židovskými zákony. Postupně však docházelo k jejich značnému rozměňování a ovlivňování muslimskou či křesťanskou kulturou, a tak se postavení ženy v židovství značně liší v souvislosti s kulturním prostředím, do kterého je židovská komunita začleněna.

1.7.2 Islám

Po staletí stálo tradiční muslimské vzdělání na dvou pilířích: na teologii, která učila muslimy, čemu mají věřit, a na posvátném zákonu, který předepisoval, jak se mají chovat. V praxi je zákon vyšší autoritou a lze jej označit za „ztělesnění islámského myšlení“, za „jádro samotného islámu.“¹¹⁵ Svatý islámský zákon se nazývá *šaría*¹¹⁶ a vychází ze čtyř zdrojů – **Koránu**, *sunny* neboli Prorokovy praxe, *idžmá* neboli

¹¹⁴ Srov. BASKIN, J. R. Introduction. Four Approaches (Economic Resources), in GREENSPAHN, F. E. (ed.) *Women and Judaism. New Insight and Scholarship*.

¹¹⁵ *Lexikon světových náboženství*, s. 381.

¹¹⁶ Původně slovo znamenalo „cesta k napajedlu“, později označovala cestu Božích příkázání. Srov. tamtéž, s. 381.

dohody muslimského společenství a *quiyas*, analogické dedukce z prvních tří pramenů. Rozsahem má *šaría* mnohem širší záběr než kterékoli západní právo, dotýká se totiž všech ohledů života, ovšem pro přílišnou náročnost dodržovat tyto zákony vznikly i méně rigidní soudní dvory. Muslimské společenství se postupně rozdělovalo na navzájem neslučitelné sekty a nezávisle odvozované právo nahradila povinnost přijímat autoritu velkých právníků minulosti (*taqlid*). Od přibližně poloviny 19. století se postavení islámského zákona začalo měnit, vyskytly se nové zákonné kodexy, většinou odvozené od západního světa. V roce 1876 byl dokončen obecně známý kodex *Madžalla*, což byl první islámský zákonný kodex, který ustanovila státní autorita na principech odvozených od *šaría*. Pouze rodinné právo, nekodifikované a nereformované, řešili dále starým způsobem soudcové *šaría*.

Druhá změna už nebyla tak výrazná, je však důležitá pro naše téma. V roce 1915 již nezvládnutelné množství muslimských žen žijících pod haifskými předpisy fakticky donutilo sultána k zásahu do rodinného práva. Byly vydány dva dekrety, které umožnily ženám za určitých podmínek žádat o rozvod, a tento tlak vedl k vyhlášení *zákona o rodinných právech* roku 1917. Proces pokračoval v ostatních zemích a např. v Turecku byla *šaría* zrušena a její místo zaujaly upravené evropské zákony.¹¹⁷ Nadvládu si *šaría* naopak udržela v Saúdské Arábii, a i když většina muslimských zemí má dnes převážně sekulární zákony, rodinné právo musí podle muslimů zůstat typicky islámské. V těchto zákonech je v některých zemích také zřejmý marxistický vliv (např. Somálsko a Lidově demokratická republika Jemen).

1.7.2.1 Rodina v islámu

Rodina je základní složkou muslimského života a bezpečím komunity. Korán a *hadíthy* obsahují řadu nařízení a kritických poznámek ohledně organizace a chování muslimské rodiny. Loajalita a závazek vůči rodině překračují všechny ostatní společenské závazky. V koránských nařízeních se ukazuje silný vliv židovství zvláště v ustanovení o zákazu sňatku mezi blízkými příbuznými. Zároveň se v nich projevují přežitky arabské společnosti – snadný rozvod a zapuzení manželky, které ovšem je zmírněno určitými právy ženy.¹¹⁸ Islám odsuzuje mimomanželské vztahy mezi muži

¹¹⁷ Srov. *Lexikon světových náboženství*, s. 383.

¹¹⁸ Srov. *Korán*, s. 102, (2:228).

a ženami, cizoložství jsou hříchy, které islámský zákon trestá nejpřísnějším trestem. Korán *hadíthy* silně doporučuje sňatek, celibát není sám o sobě ctností a lidem určitého věku se doporučuje sňatek, aby nepodlehli svodům mimomanželských sexuálních styků. Ke sňatku (*nihan*) je nezbytný souhlas muže i ženy a přímo se doporučuje, aby se budoucí pár před sňatkem setkal. Ženich dává nevěstě věno, se kterým může žena nakládat podle svého úsudku.

Korán dovoluje muži vzít si až čtyři ženy, zatím co žena může mít jen jednoho manžela, což je chápáno jako ústupek potřebné péči o vdovy nebo sirotky, například po úmrtí velkého počtu mužských muslimů ve válce. Sám Prorok měl do 52 let jen jednu ženu, dokud jeho žena Chadídža nezemřela, a pak pojal za své válečné vdovy a sirotky, aby dal příklad svým učedníkům. Ideálem islámu je však monogamie, platí také nařízení chovat se ke všem manželkám stejně, což je lidsky nemožné.¹¹⁹

Rozvod je v islámu možný, ovšem Bůh jej nenávidí. Muži mají větší moc dát se rozvést, ale je také třeba „shovívavosti, soucitu a spravedlnosti vůči ženě“.¹²⁰ Dětem se podle Koránu dostává velké pozornosti, lásky a odpovědnosti, od dětí se pak očekává oddanost a úcta k rodičům. Péče o rodinu má přednost před dobročinností z náboženských důvodů. Chlapci i dívky jsou stejně oceňováni, děti jsou dar od Boha a nesmí se jim ubližovat. Hlavní odpovědnost za péči o děti má otec, ale v případě rozvodu se dítě dostává do opatrovnictví matky.

1.7.2.2 Postavení muslimské ženy v manželství

Podle předpisů Koránu týkajících se manželského života je základním principem rovnost a vzájemnost¹²¹, ale povinnosti muže a ženy nejsou stejné. Muž je živitel ženy a dětí, zatím co žena udržuje v pořádku domácnost a pečuje o rodinu. Teologickou rovnost mužů a žen zdůrazňují mnohé verše z *Koránu*.¹²²

Postavení ženy ovšem *Korán* stanoví o stupeň níže než mužovo,¹²³ současně však nařizuje, že se s nimi má zacházet laskavě a spravedlivě. Ženám je doporučována skromnost a cudnost ve vystupování. Co se týká zahalování, není z verše *Koránu* 33:59 jasné, kterou část těla si má žena zahalovat, a tak předpis zahalování tváře se opírá až

¹¹⁹ Srov. *Lexikon světových náboženství*, s. 388.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Srov. súra 2,187 a 228.

¹²² Např. súra 4,1.

¹²³ Srov. súra 4,31.

o pozdější výklad tohoto verše. Verš hovoří o doporučení, aby si ženy „přitahovaly k tělu dlouhé závoje a nechodily s rozevřenými oděvy.“¹²⁴ Povinností majetných je starat se zejména o sirotky a vdovy.

„Zastánci odděleného života a přísného zahalování žen na veřejnosti tvrdí, že těmito opatřeními právě chrání jejich důstojnost lépe než evropští a američtí zastánci ženských práv, kteří je permissivním životním stylem vhánějí do života ohrožujícího nejen jejich ctnost, ale i zdraví, ba dokonce i svobodu.“¹²⁵

1.7.3 Hinduismus

Ve světě hinduismu¹²⁶ je s ohledem na postavení žen těžké se orientovat. Ženy jsou si s muži v podstatě rovny, i když z některých funkcí bohyň lze vyvodit jejich závislost na vztahu k muži. Bohyně Šakti je družka boha Šivy a vystupuje ve dvou zcela protichůdných rolích: jako dobrotivá a pečující matka (Parvátí) i jako vášnivá mstitelka a ničitelka (Kálí, Durga). Stejně rozpolcen je i bůh Šiva.

Většinový postoj je jasně androkratický,¹²⁷ nebo přesněji misogynní.¹²⁸ V principu převtělování duší (*metempsychosis*) je znovuzrození duše ženy v mužském těle většinou považováno za úspěch. Pohřební obřad *sati*, tj. sebeupálení vdovy, je toho nejdramatičtějším projevem.¹²⁹ Tyto formy misogynního postoje rázně odmítli tzv. *tantrici*, jejichž „učení nejen zdůrazňovalo ženský úděl, ale někdy jej i stavělo do popředí. Také Šankara, obránce a reformátor upadajícího hinduismu (na rozhraní 8. a 9. století n. l.), se snažil výrazně posílit ženský prvek v kultovní sféře.“¹³⁰

„Soudobá Indie (Bhárát) musí čelit jinému způsobu diskriminace.“ I když stát uzákonil vše potřebné pro moderní stát, co se týká lidských práv a rovnoprávnosti pohlaví, praxe je dána tradičními zvyklostmi a stupněm vzdělanosti nebo majetku. Donucení vdovy, aby byla spálena se svým mrtvým manželem, je výjimečné

¹²⁴ *Korán*, s. 759.

¹²⁵ TOMEŠ, J. (ed.) *Ženy ve spektru civilizací*, s. 20.

¹²⁶ Následující kapitola vychází zvláště z KREJČÍ, J. *Ženy ve spektru civilizací : Klíčový problém ve vývojové perspektivě*. in TOMEŠ, J. (ed.) *Ženy ve spektru civilizací*, s. 18. Přímé citace jsou uvedeny v uvozovkách.

¹²⁷ Mužsky zaměřený.

¹²⁸ Protiženský.

¹²⁹ „Mughalská (svým vyznáním muslimská) dynastie v Indii se marně snažila tento zvyk vymýtit; teprve za britské vlády byl v roce 1829 výslovně zakázán; v praxi se však ještě dlouho přežíval a ojedinělé případy se ještě vyskytují.“ KREJČÍ, J. *Ženy ve spektru civilizací : Klíčový problém ve vývojové perspektivě*. in TOMEŠ, J. (ed.) *Ženy ve spektru civilizací*, s. 18.

¹³⁰ Podrobnější výklad viz hesla BOWKER, J. (ed.) *The Oxford Dictionary of World Religions*.

a společenský život žen nezasahuje vždy vyšší společnost. Například filmové herečky jsou velmi populární. V rodinách je však problémem narození dcery, které může ekonomicky zruinovat rodinu. Při jejím provdání se podle zvyku musí vyplatit věno, i když je to vládou zakázáno. Naopak syn je pro rodinu ziskem. Znamená pro rodinu věno nevěsty i pracovní sílu, navíc udrží prestiž rodinného jména. A tak podle sčítání lidu v roce 1997 měla Indie o nejméně 40 milionů žen méně než mužů, na rozdíl od většiny zemí světa, kde je počet žen poněkud vyšší než počet mužů. „Zjišťování pohlaví plodu před porodem přispělo podstatně k provádění potratů.“¹³¹

1.8 Žena a demokratická společnost

„Ze všeho, co jsem četl o historii a vládních systémech, jsem si udělal závěr, že chování žen bylo nejlepším ukazatelem mravnosti a civilizovanosti národa. Židé, Řekové, Římané, Švýcaři, Holanďané – ti všichni ztratili svůj smysl pro veřejné blaho i republikánskou formu vlády, když ženy přestaly klást důraz na cudnost a rodinné ctnosti.“¹³²

John Adams

V tzv. západní či přesněji řečeno „europoidní“ části světa představuje genderová otázka významnou dimenzi: „souběh principu občanské rovnosti s technizací života umožňuje zvýšenou účast žen ve výrobní i distribuční činnosti, jakož i ve vzdělanosti...“¹³³ A profesor Jaroslav Krejčí pokračuje v popisu dalších trendů: „Přestože přesnější analýza není tak zcela jednoznačná, lze tento vývoj ve společnostíním postavení žen pokládat za jednu z příčin poklesu reprodukční míry. Snadnost dostupnosti antikoncepce je jen pomocnou záležitostí. Demografický vývoj není však jen podmíněn postojem rodiček. Odborné informace o poklesu ploditelské schopnosti mužů (nedostatek spermií) kombinované s poklesem zájmu o potomstvo,

¹³¹ „Podle výkazu jedné nemocnice v Mumbáji (Bombaji) se ukázalo, že na jeden potrat chlapečka připadalo 1000 potratů děvčátek“ Viz KREJČÍ. Podle zprávy UNICEF, citované britským deníkem *The Independent* v říjnu 1997.

¹³² HUNTOVÁ, S. *Duchovní mateřství*, s. 37–38 (uprav. pro program Entrust Ženy slouží ženám).

¹³³ Úvod vychází z KREJČÍ, J. Ženy ve spektru civilizací : Klíčový problém ve vývojové perspektivě. In TOMEŠ, J. (ed.) *Ženy ve spektru civilizací*, s. 20–21, přičemž citace dále jsou uvedeny v uvozovkách.

případně i o soustředěnou činnost (tzv. krize maskulinity) se zdají být opodstatněné.“ Pokles porodnosti je nejvýraznější ve východní Evropě a Japonsku, což tento trend dokumentuje. „Naproti tomu vysoká porodnost v islámském světě a v subsaharské Africe nasvědčuje tomu, že důsledně omezená svoboda feminity a bujarost maskulinity jsou spojité podmínky pokračující populační exploze v těchto oblastech.“ Je zajímavé sledovat, jakým způsobem důraz na osobní svobodu, lidská práva a státní zřízení souvisejí s naší otázkou. V této kapitole se budeme zabývat souvislostmi mezi ženskou otázkou a demokratickou společností a uvedeme konkrétní způsoby, jakými se ženská otázka řeší a projevuje v dokumentech Evropské unie.

1.8.1 Demokracie a postavení žen

Profesor Jaroslav Krejčí ve svém příspěvku *Ženy ve spektru civilizací*¹³⁴ upozorňuje na významnou mezeru ve zkoumání role ženy v rámci teoretické literatury o civilizacích a zdůrazňuje úlohu žen při vzniku civilizací vůbec. Ve své úvaze zmiňuje polyteismus jako „poslední výraznou baštu rovnosti žen s muži“¹³⁵ a jako protipól uvádí monoteistická náboženství, která stojí na hierarchii stvoření, kdy Bůh „jako hlavního člověka stvořil muže.“¹³⁶ Postoje apoštola Pavla nazývá jako „tvrdě androkratické“ a jako příklad uvádí *1. list Timoteovi 2, 11–15*, který budeme citovat v druhé kapitole. Ježíšův postoj pak klade do jakéhosi protipólu k postoji apoštola Pavla. Jakým způsobem zde dochází k nepochopení biblického pohledu na rovnost a zároveň hierarchii muže a ženy si uvedeme blíže v kapitole 2.2. a 2.3. Přesto Krejčí zajímavě upozorňuje na souvislost demokracie a principu rovnosti žen a mužů, kdy citován M. L. Neuderfelovou tvrdí, že „demokracii lze zavést a rozvinout pouze buď v primitivnější společnosti, nebo ve společnosti hodně vyvinuté.“¹³⁷ Zároveň však uvádí, že skutečná rovnost, včetně právní, neexistuje v praxi ani mezi příslušníky mužského pohlaví, neboť mezi jednotlivci, tedy i muži a ženami jako skupinami, existují podstatné přirozené rozdíly. Proto i náboženství, která svými základními

¹³⁴ Viz TOMEŠ, J. (ed.) *Ženy ve spektru civilizací*, s. 9.

¹³⁵ Tamtéž, s. 10.

¹³⁶ Tamtéž, s. 11.

¹³⁷ NEUDORFLOVÁ, M. L. Několik poznámek. in TOMEŠ, J. (ed.) *Ženy ve spektru civilizací*, s. 38.

principy v podstatě uznávají rovnocennost obou pohlaví, mohou být za určitých podmínek ‚v zájmu‘ civilizace k ženám značně destruktivní.¹³⁸

Postavení ženy má v každé civilizaci svá výrazná specifika, a tak podle J. Krejčího „jedním z důležitých kritérií úrovně civilizací je postavení ženy ve společnosti.“¹³⁹ Postavení ženy rozlišuje Neudorflová na **tradiční**, které vyplývá zvláště z náboženských přístupů, a na **reálné**, které bývá vždy o něco horší. Také profesor Krejčí tvrdí, že postavení ženy ve společnosti určuje možnost zavedení demokracie v dané civilizaci. Profesor Krejčí vidí vznik civilizace ve vlastní iniciativě lidí, se kterou souvisí lidská potřeba komunity, důležitost kolektivní identity. Ta je podle něj založena především na duchovních a mravních hodnotách, které „pomáhají spolupráci“ i „předcházejí destruktivním konfliktům“. „Určité restrikce na práva jednotlivců jsou součástí každé civilizace“, je více či méně omezována individualita jednotlivců ve prospěch celku, ale je důležité, aby „nebyly potenciálně či reálně destruktivní vůči určitým skupinám, například ženám.“¹⁴⁰ Marie L. Neudorflová také uvádí postřeh profesora Krejčíka, že princip rovnosti žen a mužů je nový a europoidní a souvisí s charakterem náboženství, který by podle Neudorflové stál za hlubší zkoumání. Tomuto směru se právě tato práce věnuje.

Jak uvádí Marie L. Neudorflová, „iniciativa žen v obraně dobytých sociálních jistot a ve zmravňování společnosti i politiky je nezastupitelnou silou, na kterou je však třeba se soustředit, a to i organizovaně.“¹⁴¹ „K nápravné práci, k níž ženy mají morálně svou přirozeností blíže než muži, je však třeba značný zájem o věci veřejné a patřičná iniciativa, ke které je, bohužel, často potřeba ještě odvaha.“¹⁴² Na tento názor navazují aktivity současné evropské politiky (jak je můžeme spatřovat v následující kapitole). Je otázkou, zda opravdu organizované zapojení žen v politickém hnutí a naděje, které se vkládají do žen v souvislosti se „zmravňováním“ politiky, nejsou spíše plané touhy po dobrotě a mravnosti člověka jako takového. Jsou ženy opravdu těmi, které si mravní zákon uchovávají právě a jen proto, že jsou ženami, nebo se jako nedostatečné a chybné lidské bytosti nechají „zmravnit“ a samy přispívají k úpadku hodnot společnosti? Jak dále uvádí profesor Krejčí „v postavení ženy ani tradice, ani trh

¹³⁸ NEUDORFLOVÁ, M. L. Několik poznámek. in TOMESŠ, J. (ed.) *Ženy ve spektru civilizací*, s. 38.

¹³⁹ Tamtéž, s. 37.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 38.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 44.

¹⁴² Tamtéž, s. 45.

nepřináší řešení“.¹⁴³ Domnívám, že chápání biblické role ženy v jejím plném postavení jak v „hierarchickém“, tak i „rovnocenném“ vztahu s muži, mohou přinášet odpovědi na chaos dnešní civilizace.

1.8.2 Současná politika Evropské unie s ohledem na genderovou otázku

Evropské společenství a Evropská komise se otázce postavení žen věnuje velmi pečlivě a z několika úhlů. V první řadě se zasazuje o ochranu nejzranitelnějších skupin obyvatelstva jak v rámci EU, tak mimo ni, a do této skupiny spadají také ženy. Na druhé straně se také silně zasazuje o rovnocenné postavení žen a mužů, tzv. *gender equality*. Oběma těmto proudům se budeme stručně věnovat v následujících kapitolách.

1.8.2.1 Zneužívání žen mimo EU

V rámci Evropské komise se vytvářejí struktury pro ochranu nejzranitelnějších skupin žen, které definuje *Deklarace Spojených národů* z roku 1993. Jsou jimi „ženy patřící do minoritních skupin, domorodého obyvatelstva, uprchlické ženy, migrantky, ženy z venkova nebo vzdálených komunit, nemajetné ženy, ženy v ústavech nebo ve vazbě, děti ženského pohlaví, ženy s hendikepem, starší ženy a ženy vyskytující se ve válečných konfliktech.“¹⁴⁴

Profesor Krejčí se ve svém příspěvku *Klíčový problém ve vývojové perspektivě* vyjadřuje ke změně společenského postavení žen v Evropě 21. století. „Na přelomu tisíciletí jsou ženy naší civilizace jistě po mnoha stránkách v lepší situaci než jinde na světě. Případy individuálního útlaku ze strany mužů, bití nad rámec toho, co schválil Korán, není v mnoha zemích zanedbatelnou výjimkou. Nový organizovaný útisk vzniká v případě žen, které se narodily v dosud do evropského společenství nezapojených zemích Evropy a daly se některou z kuplířských mafií nalákat na práci v zemích plně zapojených do uvedeného společenství. Pak totiž po odebrání pasu zmizí z evidence

¹⁴³ KREJČÍ, J. Žena mezi tradicí a trhem. In TOMEŠ, J. (ed.) *Ženy ve spektru civilizací*, s. 25.

¹⁴⁴ *Deklarace Spojených národů* z roku 1993, s. 5. Division for the Advancement of Women. „*Violence against women: a statistical overview, challenges and gaps in data collection and methodology and approaches for overcoming them*“ organized by: UN Division for the Advancement of Women in collaboration with: Economic Commission for Europe (ECE) and World Health Organization (WHO). Ženeva, 11.–14. dubna 2005. Zpráva z jednání expertní skupiny. Dostupné na WWW: <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw-stat-2005/docs/final-report-vaw-stats.pdf>, s. 5.

a naše, tj. evropské policejní a soudní orgány nejsou vždy natolik horlivé, aby je bez silného vnějšího podnětu z jejich otrockého postavení v soukromých nevěstincích vydolovaly a otrokáře patřičně potrestaly.“¹⁴⁵ Této otázce se Evropská komise výrazně věnuje a mimo jiné probíhají výzkumy a opatření, které mají zneužívání žen a dětí zabránit. Příkladem je Mezinárodní výzkum násilí páchaného na ženách (*International Violence Against Women Survey – IVAWS*), srovnávací studie zaměřená specificky na mužské násilí vůči ženám, zvláště domácí násilí a sexuální útoky. Mezi zúčastněné země patří Argentina, Uruguay, Kostarika, Trinidad a Tobago, Estonsko, Srbsko, Ukrajina, Polsko, Indonésie, Filipíny, Jižní Afrika, Kanada, Finsko, Švédsko, Dánsko, Norsko, Nizozemsko, Itálie, Španělsko a Švýcarsko i Česká republika.¹⁴⁶

1.8.2.2 Genderová rovnost – program Progress

Deklarace Spojených národů pozoruje, že „v současné společnosti přetrvává nerovnost mezi ženami a muži *de jure* i *de facto*.“ Zdůrazňuje „důležitost stejných možností pro ženy i muže“ a „odmítá veškeré formy sexismu, neboť udržují myšlenku nadřazenosti a méněcennosti jednoho pohlaví vůči druhému a ospravedlňují převahu nebo nadvládu jednoho nad druhým.“ Kritizují „nedostatečné využití lidských zdrojů ve společnosti v důsledku přetrvávání sexistických postojů a vzorců chování.“ *Deklarace* si tak ukládá neskromný cíl, a to „podporovat a rozvíjet strategie zaměřené na dosažení skutečné rovnosti žen a mužů ve všech oblastech života.“¹⁴⁷

K dosažení rovnosti mužů a žen na trhu práce slouží program zaměstnanosti a sociální solidarity, který zahájila Evropská unie pod názvem PROGRESS¹⁴⁸. Jeho úkolem je poskytovat finanční podporu implementace cílů EU v oblasti zaměstnanosti, sociální činnosti a rovnocenné příležitosti, jak jsou ustanoveny v sociálním programu.

¹⁴⁵ KREJČÍ, J. Ženy ve spektru civilizací : Klíčový problém ve vývojové perspektivě. in TOMESŠ, J. (ed.) *Ženy ve spektru civilizací*, s. 20.

¹⁴⁶ Viz UN division for the Advancement of women (2005), *Violence against women: a statistical overview, challenges and gaps in data collection and methodology and approaches for overcoming them*. Geneva. Dostupné na WWW: <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw-stat-2005/docs/final-report-vaw-stats.pdf>. CREPALDI, C.; SAMEK LODOVICI, M.; CORSI, M. *Violence against women and the role of gender equality, social inclusion and health strategies*, 2010.

¹⁴⁷ The Committee of Ministers of the Council of Europe. *Declaration on Equality of Women and Men*, The Council of Europe member States. (přijato na 83. jednání dne 16. listopadu 1988). Dostupné na WWW:

<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=709551&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>.

¹⁴⁸ PROGRESS programme. Dostupné na WWW: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=327>.

EU pro tyto účely otevřela svým 27 členským zemím, zemím na kandidátské listině a zemím EFTA-EEA¹⁴⁹ rozpočet ve výši 743,25 milionů euro na dobu sedmi let (2007–2013) a oblastmi využití jsou konkrétně sociální začlenění a ochrana, pracovní podmínky, kroky proti diskriminaci a genderová rovnost. Otázkou zůstává, v jakém smyslu je stanovený cíl „rovnosti žen a mužů ve všech oblastech života“ pro evropskou společnost a lidskou civilizaci vůbec prospěšný.

Program PROGRESS si klade za cíl také hodnotit úroveň rovnosti mezi ženami a muži v rámci EU na základě každoročních statistik předkládaných ve „Zprávě o rovnosti mezi ženami a muži“ (*Report on Equality between women and men*). Zde máme příklady hodnocení stavu rovnosti mezi ženami a muži v EU, jak je tato zpráva uvádí¹⁵⁰: (1) Vzrostl počet zaměstnaných žen, ale je stále nižší než počet zaměstnaných mužů, i když ženy tvoří většinu studentů nebo pracovníků s ukončeným univerzitním vzděláním; (2) Ženy stále vydělávají průměrně o 17,8 % méně za hodinu práce a tato hodnota se nezměnila; (3) Ženy jsou stále méně zastoupeny v rozhodujících ekonomických a politických funkcích, i když podíl žen se v této oblasti za poslední desetiletí zvýšil; (4) Rozdělení odpovědností v rámci rodiny je stále velmi nerovnocenný mezi ženami a muži; (5) Riziko chudoby je vyšší u žen než u mužů; (6) Ženy jsou hlavní oběti násilí založeného na pohlaví a ženy a dívky jsou častěji obětmi obchodování s lidmi.

¹⁴⁹ EEA – European Economic Area (Evropská ekonomická oblast); EFTA – European Free Trade Association (Evropské sdružení volného obchodu).

¹⁵⁰ Srov. EUROPEAN COMMISSION. Employment, Social Affairs and Inclusion. *Gender equality – Situation of women and men in the EU*. Dostupné na WWW: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=418&langId=en>.

2 BIBLICKÁ ROLE ŽENY

„Biblické ženství je nejvyšší poslání, které dává ženám jistotu a hodnotu. Přesto se zdá, že se ženy zmitají ve zmatku ohledně toho, kým jsou v Kristu a jak svou víru aplikovat v životě.“¹⁵¹

Slavná americká autorka zabývající se otázkou biblické role ženy Elisabeth Elliot uvádí otázku současné role muže a ženy takto: „Po celá tisíciletí lidské historie přibližně až do posledních dvou desetiletí (psáno v roce 1991, pozn. M. K.) považovali lidé za samozřejmost, že rozdíly mezi muži a ženami jsou tak zřejmé, že nepotřebují další komentář. Lidé přijímali věci tak, jak byly. Ale naše jasné předpoklady byly napadeny a zmateny, ztratili jsme se v mlze rétoriky v otázce něčeho, co se nazývá rovností, takže se tak sama ocitám v nepříjemné pozici, kdy musím vzdělaným lidem omílat stále dokola to, co bylo dříve naprosto jasné nejprostšímu venkovanovi.“¹⁵²

Další autor L. Christenson k tomuto tématu uvádí: „Tvrzení, že bychom dnes byli v chápání duchovních věcí dále než první křesťané, spočívá na falešném závěru. Učinili jsme pokroky v poznávání materiálního světa. Ale právě pro svou zaneprázdněnost hmotným světem jsme bezpochyby zůstali velmi pozadu v chápání duchovních souvislostí.“¹⁵³

V následujících kapitolách se budeme věnovat chápání podstaty ženy na základně Božího slova tak, jak je interpretováno křesťanskými mysliteli a chápáno v současné katolické i reformované teologii. Budeme vycházet zvláště z encykliky Jana Pavla II. o důstojnosti a povolání ženy *Mulieris dignitatem* z roku 1988 a z řady materiálů reformovaných teologů a teoložek zabývajících se otázkou biblické role muže a ženy. Budeme zkoumat základní křesťanské principy postavení ženy, jak je uvádí

¹⁵¹ „Biblical womanhood is a high calling that gives confidence and significance to women. Yet it seems that women are floundering in confusion about who they are in Christ and about the application of their faith into their lives.“ (přel. M. K.). HUNT, S. *By Design*, s. 11–12.

¹⁵² Throughout the millenia of human history, up until the past two decades or so, people took for granted that the differences between men and women were so obvious as to need no comment. They accepted the way things were. But our easy assumptions have been assailed and confused, we have lost our bearings in a fog of rhetoric about something called equality, so that I find myself in the uncomfortable position of having to belabor to educated people what was once perfectly obvious to the simplest peasant. (přel. M. K.) Viz ELLIOT, E. *The Essence of Femininity*. In *RBMW*, s. 400.

¹⁵³ CHRISTENSON, L. *Křesťanská rodina*, s. 210.

Starý a Nový zákon Písma svatého, na jejichž základě se v historii euroamerické civilizace utvářelo chápání postavení ženy. K biblickým principům role ženy se znovu vracíme v souvislosti s ženským hnutím s novou perspektivou danou novými ekonomickými, kulturními i společenskými podmínkami současné civilizace. Ženy ve společnosti byly osvobozeny od finančně-společenských pout, objevily se pro ně nové možnosti práce, které nejsou omezeny fyzickou silou, otevřely se možnosti vzdělávání, přístup k informacím, možnost cestování a péče o rodinu spojené s budováním kariéry. Základní biblické principy budeme ovšem nahlížet v jejich co nejpůvodnější podobě, v rámci možností bez nánosů kulturně-historických konceptů různých pozdějších historických epoch křesťanství.

2.1 Žena jako Boží obraz

*Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.*¹⁵⁴

Hovoříme-li v současné společnosti velmi často o tzv. lidské důstojnosti, o boji za lidská práva, je třeba v první řadě chápat, kde nacházíme zdroj těchto práv a této důstojnosti. Dnes vnímáme tato práva jako samozřejmost, ovšem rovnost muže a ženy, práva dětí i práva člověka v jakémkoli společenském nebo ekonomickém postavení, nejsou založena na tradici všech lidských společností, jak jsme se mohli mj. přesvědčit i v předchozích kapitolách této práce. V naší kultuře vycházejí tato práva z pohledu na člověka tak, jak jej nabízí první kniha Bible, *Genesis*. Nacházíme v ní příběh stvoření světa i člověka v něm, kde jsou pro naši kulturu položeny základní principy chápání důstojnosti člověka, zde nacházíme definici jeho role a úkolu jako muže a ženy a také důvodu jeho existence. Na příběh stvoření můžeme pohlížet stejně jako na mýtus či pohádku, nebo jej chápat očima víry, přesto je nepopíratelné, že naše společnost i současný evropský étos vychází právě z tohoto příběhu. V tomto příběhu nacházíme základ pro současné otázky environmentální problematiky – péče o přírodu, využívání výrobních prostředků a nových technologií, ale také otázky smyslu a chápání člověka

¹⁵⁴ 1. Mojžíšova 1,27.

jako lidské bytosti, jeho důstojnosti, chápání rolí muže a ženy, rodičovství i manželství a v neposlední řadě i principy smyslu života jednotlivce ve vztahu s jeho Stvořitelem. V naší práci se zaměříme na oblast role ženy, jejího původního úkolu i způsobu, jakým je její role specifická, budeme hledat základ pro chápání její důstojnosti, poslání i hloubky její hodnoty.

Jan Pavel II. ve své encyklice *Mulieris dignitatem* z roku 1988 uvádí, že „člověk je osoba, a to muž a žena ve stejné míře. Oba totiž byli stvořeni k obrazu a podobě osobního Boha. Podobným Bohu činí člověka fakt, že na rozdíl od celého světa živých tvorů, včetně živočichů obdařených smysly („animali“), člověk je také bytost rozumová¹⁵⁵ („animal rationale““ (kurziva v originále) Díky této vlastnosti mohou muž a žena „vládnout“ nad ostatními tvory viditelného světa (srv. Gn 1,28).

Tímto principem se budeme dále zabývat v následujících kapitolách do hloubky, na úvod však můžeme citovat verše, které podporují chápání ženy jako nositelky Božího obrazu. Bůh v nich sám prostřednictvím proroka Izajáše hovoří o sobě také jako o ženě, když svou lásku a péči přirovnává k lásce matky, ženy.¹⁵⁶

Sijón říkával: „Hospodin mě opustil, Panovník na mě zapomenul.“ „Cožpak může zapomenout žena na své pacholátko, neslitovat se nad synem vlastního života?

I kdyby některé zapomněly, já na tebe nezapomenu.“¹⁵⁷

Toto praví Hospodin: „Hle, já k ní přivedu pokoj jako řeku a jako rozvodněný potok slávu pronárodů. Budete sát nošení v náručí, hýčkáni na kolenou. Jako když někoho utěšuje matka, tak vás budu těšit. V Jeruzalémě dojdete potěšení.“¹⁵⁸

Jak uvádí také *Mulieris dignitatem*, Boží láska je na mnoha místech představována jako „mužská“ láska manžela a otce¹⁵⁹ i jako „ženská“, láska matky.¹⁶⁰

¹⁵⁵ „Persona est natura rationalis individua substantia“ (Osoba je nedílná podstata rozumné přirozenosti): M. S. Boethius, Liber de persona et duabus natura, 111 : PL 64, 1343; srv. sv. Tomáš Akv., *Summa Theologiae Ia, q. 29, a. 1*. Cituje *Mulieris dignitatem*, s. 7–8.

¹⁵⁶ Srov. *Mulieris dignitatem*, s. 11–12.

¹⁵⁷ *Iz 49,14–15* (podtržení M. K.).

¹⁵⁸ *Iz 66,12–13* (podtržení M. K.). Podobně *Iz 42,14; Iz 46,2–4; Jer 31,20; Ž 131,2–3*.

¹⁵⁹ Srov. *Oz 11,1–4; Jer 3,4–19*.

¹⁶⁰ Srov. *Mulieris dignitatem*, s. 12.

2.2 Rovnost muže a ženy

„Muž a žena představují dvojí specifické a vzájemně se doplňující vydání Božího obrazu. Z tohoto důvodu vtělení Slova bytostně potřebuje na lidské rovině doplnění o prvek ženství.“¹⁶¹

Z principu stvoření člověka jako Božího obrazu a jako muže a ženy, vychází také úkoly, které jako „nositelé této podoby“ mají. Tyto úkoly vycházejí ze společného poslání, které podle Písma Bůh člověku dal¹⁶²:

*I řekl Bůh: „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.“*¹⁶³

*I řekl Hospodin Bůh: „Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou.“ (...) A Hospodin Bůh utvořil z žebra, které vzal z člověka, ženu a přivedl ji k němu.*¹⁶⁴

Martha Peace uvádí, že učení Bible zdůrazňuje stejné „základní přirozenosti pro muže i ženu“, oba jsou stvořeni k obrazu Božímu, „přesto však jsou rozdílní, a to samozřejmě ve stavbě těla.“¹⁶⁵ Co to tedy znamená v praxi pro postavení ženy a muže?

Mulieris dignitatem uvádí: „Biblický text poskytuje dostatečné předpoklady pro uznání zásadní rovnosti mezi mužem a ženou z hlediska lidství. Oba jsou od počátku osoby, na rozdíl od jiných živých bytostí ve světě, který je obklopuje. Žena je ve společném lidství druhé ‚já‘. Od začátku se objevují jako ‚jednota dvou‘, a to znamená překonání původní osamocenosti, v které muž nenalézal ‚pomoc‘ podobnou sobě (Gn 2,20). Jde tu jen o ‚pomoc‘ v činnosti, v ‚podmaňování země‘ (srv. Gn 1,28)? Nepochybně jde o družku života, s kterou se může muž spojit jako s manželkou a stát se s ní ‚jedním tělem‘.“¹⁶⁶ Jan Pavel II. zde otevírá otázku chápání významu ženy jako „pomoci“ muži. Zdůrazňuje však, že postavení „pomocnice“ musíme vždy chápat v souvislosti s její hodnotou jako Božího obrazu, a v tomto smyslu je tedy stejně důležitá jako lidská bytost, neboť člověk byl stvořen jako „muž a žena“. V souvislosti

¹⁶¹ POSPÍŠIL, C. V. *Maria – mateřská tvář Boha*, s. 22.

¹⁶² Srov. PEACE, M. *Znamení žena*, s. 54.

¹⁶³ *Gn 1,26*.

¹⁶⁴ *Gn 2, 18. 22*.

¹⁶⁵ PEACE, M. *Znamení žena*, s. 54.

¹⁶⁶ *Mulieris dignitatem*, s. 8.

s pojmem „pomoc“ se v další kapitole ovšem zaměříme na roli ženy, která je ve společném cíli člověka oslavovat Boha (tedy být jeho úplným obrazem) a zároveň vládnout společně všemu stvoření, odlišná od role mužské. V tomto smyslu pak můžeme hovořit také o Bohem dané hierarchii, která spíše než o právech, hovoří o rozličné odpovědnosti muže a ženy před Bohem Stvořitelem.

2.3 Hierarchie pohlaví

I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země, a vdechl mu v chřípí dech života. Tak se stal člověk živým tvorem.¹⁶⁷

I uvedl Hospodin Bůh na člověka mrákotu, až usnul. Vzal jedno z jeho žeber a uzavřel to místo masem. A Hospodin Bůh utvořil z žebra, které vzal z člověka, ženu a přivedl ji k němu. Člověk zvolal: „Toto je kost z mých kostí a tělo z mého těla! Ať muženou¹⁶⁸ se nazývá, vždyť z muže vzata jest.“ Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem.¹⁶⁹

Jak jsme zmínili již v předchozí kapitole, člověk byl stvořen jako „muž a žena“¹⁷⁰, ovšem s rozličnými úkoly. V druhém popisu stvoření člověka, které najdeme v druhé kapitole knihy *Genesis*, je podrobněji popsáno pořadí a způsob stvoření. Bůh vytvořil člověka – *prach ze země* – a dal mu život svým dechem (*vdechl mu v chřípí dech života*). Pak učinil ženu, protože nebylo *dobré, aby člověk byl sám*.¹⁷¹ Ženu Bůh utvořil z žebra, které vzal z člověka, byla *kost z jeho kostí, tělo z jeho těla* a byla pojmenována *‘išah*¹⁷². V druhé kapitole knihy *Genesis* byl také ustanoven základ pro jednotu manželství, kdy muž opustí *svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem*. „Pořadí při stvoření je pro role manželů velice důležité. Muž byl stvořen, aby

¹⁶⁷ Gn 2,7.

¹⁶⁸ „išah“.

¹⁶⁹ Gn 2,21–24.

¹⁷⁰ Gn 1,27.

¹⁷¹ Gn 2,18a.

¹⁷² „V biblickém jazyce označuje toto jméno zásadní totožnost vzhledem k muži: ‚iš – ‘iššah‘. *“Mulieris dignitatem*, s. 8.

vládl nad zemí, potom byla stvořena žena jako ‚pomoc‘ jemu rovná. Oba byli stvořeni k obrazu Božímu, přestože byl každý stvořen, aby plnil jinou úlohu.“¹⁷³

Otázce manželství a rozdílnému způsobu plnění role ženy se budeme věnovat v dalších kapitolách. Nyní se zaměříme na hierarchii pohlaví. Mohli bychom popis stvoření ženy na druhém místě chápat jako opak předchozího tvrzení, totiž že žena je osoba rovnocenná muži, jako Boží obraz. Je však nutné chápat, že zmíněné verše 2. kapitoly knihy *Genesis* nehovoří o hodnotě ženy vůči muži, ale o její roli, kterou již při stvoření získává. Je to role nezastupitelná, zároveň jasně definovaná a hodnotná. Podrobněji se tedy nyní budeme zabývat specifickou a nezastupitelnou rolí ženy a jejímu postavení v hierarchii vůči muži.

2.3.1 Podřízenost ženy vs. násilné podrobení

*Žena nemá mít moc nad mužem, nýbrž má se nechat vést. Vždyť první byl stvořen Adam a pak Eva.*¹⁷⁴

*V poddanosti Kristu se podřizujte jedni druhým: ženy svým mužům jako Pánu, protože muž je hlavou ženy, jako Kristus je hlavou církve (...) Ale jako církev je podřízena Kristu, tak ženy mají být ve všem podřízeny svým mužům. Muži, milujte své ženy, jako si Kristus zamiloval církev a sám se za ni obětoval (...) Proto i muži mají milovat své ženy jako své vlastní tělo. (...) A tak i každý z vás bez výjimky ať miluje svou ženu jako sebe sama a žena ať má před mužem úctu.*¹⁷⁵

Z těchto veršů vyplývá velmi jasné určení postavení muže a ženy, které navazuje na příběh stvoření a rozvádí jej do praktické podoby. Nejprve se zamyslíme nad okleštěným a zničujícím pohledem na roli ženy a chápání její podřízenosti jako násilné podrobení (*oppressive subjection*)¹⁷⁶, které stojí jakoby na druhé straně spektra oproti feminizmu. Následně si pokusíme objasnit skutečný význam podřízenosti, který vychází z biblického porozumění hierarchie pohlaví.

¹⁷³ PEACE, M. *Znamení žena*, s. 55.

¹⁷⁴ 1. Tim 2, 12b–13.

¹⁷⁵ Ef 5, 21–33 (výňatky).

¹⁷⁶ Srov. HUNT, S. *By Design*, s. 31–33.

2.3.1.1 *Násilné podrobení*

Pohled na podřízenost ženy jako **násilné podrobení** možná působí nenápadně a klidněji než feminismus, ale pro životy křesťanských žen přináší stejně nebezpečný a pokroucený pohled na jejich roli. Toto chápání zaměňuje biblickou podřízenost za pasivní poslušnost. U biblické podřízenosti však v žádném případě nejde o vojenskou poslušnost, žena se v manželství nestává otrokem ani nevstupuje do armády. „Její srdce i tělo je sjednoceno s mužem v jednotě lásky“.¹⁷⁷ Biblická podřízenost je radostné a ochotné podřízení se Bohem dané autoritě a ochraně jejího manžela. Nebezpečím je v této situaci postoj ženy, která se nechá ovládat mužem, popírá svou osobnost, potlačuje své duchovní obdarování a dusí svůj hněv. Je nebezpečné chápat podřízenost jako pasivitu a nepoužívání mozku, a nezřídku u ženy vede k výbuchům zuřivosti. Ženy jsou rozzlobeny na své manžely, sebe i církve. Stejně jako „vedení muže“ neznamená převahu (nadvláda) muže a snahu řídit a potlačovat, tak ani „podřízenost ženy“ neznamená pasivní přijímání nezdravého vztahu, který ničí jednotu.

2.3.1.2 *Biblická podřízenost*

Muž dostal od Boha úkol být hlavou¹⁷⁸ doma a v církvi, což je dále rozvedeno. V domácnosti vedení muže znamená jeho zodpovědnost *milovat své ženy*¹⁷⁹ a v církvi *být pastýři Božího stáda*.¹⁸⁰ Být hlavou a podřízenost jsou dvě strany jedné mince, jeden nezískává, když druhý ztrácí. Obojí začíná pokorným duchem¹⁸¹, který se projevuje jednak vzájemným podřizováním se (*V poddanosti Kristu se podřizujte jedni druhým*¹⁸²) a dále pak přijetím rolí vedení a podřízenosti. Takovéto podřízení nemá nic společného se vztahem nadřízený–podřízený nebo nerovnosti, ale jde o postoje a funkce. Otec, Syn i Duch svatý si jsou rovni, ale mají různé funkce a Ježíš je ve svém postoji vzorem¹⁸³. Biblická podřízenost není ani omezená určitým způsobem jednání – žena může vyjádřit svůj názor, být motorem, a dokonce „být neposlušná“ vůči manželovi s poslušným duchem, může láskyplně vyjádřit nesouhlas, pokud manželovo chování je proti jejímu

¹⁷⁷ „She joins her heart and flesh to a man in a union of love.“ Viz HUNT, S. *By Design*, s. 32.

¹⁷⁸ Angl. *headship*.

¹⁷⁹ Srov. *Ef 5,25*.

¹⁸⁰ Srov. *1Pt 5,2–3*.

¹⁸¹ Srov. *Jk 4,6–7*.

¹⁸² *Ef 5,21*.

¹⁸³ Srov. *Fil 2:3–8*.

svědomí a je neposlušné vůči Bohu. Někdy naopak ženy předstírají duchovnost a poddajnost vůči manželovi, a přitom s ním ve skutečnosti manipulují. Toto také není biblická podřízenost. Boží cesty jsou nejlepší cesty a je neustále třeba, abychom zkoumali své postoje a ani tvrdý, chladný a rozzlobený postoj ani „sentimentální panenka“ nejsou správné. Jak zmiňuje Susan Hunt, biblická pravda nás osvobozuje, abychom byli tím, kým jsme byli stvořeni být, a přináší do našeho života rovnováhu.¹⁸⁴

2.4 Pád člověka

Postavení ženy a muže v dnešní společnosti se značně liší od biblické role, jak jsme již naznačili rozdílem mezi násilným podrobením a biblickou podřízeností v předchozí kapitole. Příběh stvoření popisuje Boží záměr s člověkem, stanoví pravidla, role, práva i povinnosti. Součástí tohoto příběhu je však také důvod současného zmatení mj. také rolí muže a žen. To, co Bible nazývá *pádem člověka*, je popisem vstupu lidské svévole, zkaženosti myšlení, které nás jako lidské bytosti zaslepuje. V dnešní době se přidávají zkrslení radikálními vlivy feminismu a násilného podrobení.¹⁸⁵ Důsledkem pádu člověka byl zasažen vztah člověka s Bohem a mimo jiné také vztah muže a ženy. Vzpouora muže i ženy a jejich neposlušnost vůči své dokonalé roli dané dokonalým záměrem Stvořitele, přinesla podle příběhu stvoření mnoho bolestivých důsledků: smrt, porodní bolesti, souboj mezi mužem a ženou.

*Kvůli tobě nechť je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení ... dokud se nenavrátiš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátiš.*¹⁸⁶

*Ženě Bůh řekl: „Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout.“*¹⁸⁷

První reakcí na hřích bylo porušení intimity mezi mužem a ženou (*poznali, že jsou nazí. Spletli tedy fíkové listy a přepásali se jimi; Gn 3,7b*), útěk před Bohem (*I ukryli se člověk a jeho žena před Hospodinem Bohem; Gn 3,8b*) a svalování viny jeden na druhého (*Žena, kterou jsi mi dal ... mi dala z toho stromu; Had mě podvedl a já*

¹⁸⁴ Srov. HUNT, S. *By Design*, s. 33–38.

¹⁸⁵ Srov. tamtéž, s. 25.

¹⁸⁶ *Gn 3,17b; 19b.*

¹⁸⁷ *1. Mojžíšova 3,16.*

jsem jedla; Gn 3,12b; 13b). „Od té doby probíhá mocenský boj ve snaze ovládnout jeden druhého.“¹⁸⁸

2.5 Jedinečná role ženy podle Písma

Ženy byly stejně jako muž stvořeny k Božímu obrazu, v jednotě s mužem mají ženy odrážet Boží charakter. Zároveň však mají rozličné role a vůči muži postavení toho, který se má nechat vést. Role ženy jako „pomocnice“ má nepřeborné podoby. Je specifikována jejím postavením v řádu stvoření, ale také jejími jedinečnými biologickými, psychickými i společenskými schopnostmi, vlastnostmi, jak jsme je také uvedli v první kapitole. Představme si nyní tedy konkrétní role ženy, které jí podle Písma a jejího jedinečného obdarování náleží.

2.5.1 Manželka

Úkol ženy jako pomocnice muži je samozřejmě nejlépe patrný v manželství, kde se uskutečňuje smysl veršů o stvoření ženy z mužova žebra:

*Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem.*¹⁸⁹

Význam instituce manželství, jak je ustanovil Bůh ve svém slově, však nespočívá pouze ve fyzické pomoci a sjednocení. Základní smysl manželství člověka jako Božího obrazu je podrobně popsán v listech apoštola Pavla, kdy manželství zdaleka přesahuje biologické nebo společenské role. Jde tu především o obraz vztahu Krista a církve – tedy vztah Vykupitele, Krále a Kněze s Božím lidem. Kristus se z lásky obětoval za svůj lid, za nedokonalého člověka, a tak ustanovil také vzor pro fungování manželství. Stejně jako se Kristus obětoval, má se i muž obětovat za svou ženu. Láska snoubenecká má tedy božský ráz, i když je vyjádřena analogií lásky muže k ženě. Ženou-snoubenkou je Izrael a manželská smlouva představuje Úmluvu, „kterou Bůh stále znovu uzavírá se svým vyvoleným lidem.“¹⁹⁰ Jde z Boží strany o trvalý

¹⁸⁸ PEACE, M. *Znamení žena*, s. 57.

¹⁸⁹ *Gn 2,24.*

¹⁹⁰ *Mulieris dignitatem*, s. 38.

„závazek“, Bůh zůstává vždy věrný. Pravda o lásce Krista – Vykupitele – a její podobnosti s manželskou láskou popisují slova v listě Efezským:

*Muži, milujte své ženy, jako si Kristus zamiloval církev a sám se za ni obětoval, aby ji posvětil a očistil (...) Proto i muži mají milovat své ženy jako své vlastní tělo.*¹⁹¹

Role ženy v manželství pak nachází vzor v církvi (Božím lidu), která je také nazývána Kristovou nevěstou. Její úlohou je vděčnost za oběť, respekt a podřízenost v tom nejlepší smyslu slova, dobrovolná, plná lásky a vděčnosti. *Mulieris dignitatem* dokonce uvádí, že v manželské lásce „máme základní potvrzení ženy jako osoby, potvrzení, díky kterému se může ženská osobnost plně rozvíjet a obohacovat.“¹⁹² Kristus jako Snoubenec církve touží, aby byla jeho nevěsta *slavná, bez poskvrny a vrásky*¹⁹³ a „manžel by si měl přisvojit tento ‚styl‘ chování k manželce. A obdobně by měl jednat muž vůči ženě v každé situaci.“¹⁹⁴

Autor listu Efezským nevidí žádný rozpor mezi takto formulovanou výzvou a konstatováním o vzájemném podřizování z úcty ke Kristu.¹⁹⁵ Taková je zbožná reakce na pochopení své role a zodpovědnosti, kterou žena před mužem má.

V poddanosti Kristu se podřizujte jedni druhým. Ženy svým mužům jako Pánu, protože muž je hlavou ženy, jako Kristus je hlavou církve, těla, které spasil. Ale jako církev je podřizena Kristu, tak ženy mají být ve všem podřizeny svým mužům. (Ef 5, 21–24).

Zde jde o podřízenost, která oslavuje Boha a je jeho obrazem. Poslušnost a podpora tyranství, bezbožnosti nebo hříšnosti nemůže být nikdy skutečnou podřízeností, která zobrazuje Boží dokonalost, není podřízeností, která skutečně zobrazuje Boží plán (viz kapitola 2.3.1.2).

Jednou ze základních rolí ženy je tedy role manželky ve svazku, který vzájemným uskutečňováním oběti a podřízením zobrazuje vztah Boha a člověka, Krista a církve. Je tak úkolem, který již svou existencí ukazuje na Boží dokonalost a jehož naplňování je obrovským životním posláním jak muže, tak ženy již v tomto životě. Encyklika *Mulieris dignitatem* o důležitosti osobní pravdivosti spojení muže a ženy v manželství, kdy „vzájemné sebedarování není pokřiveno ani mužovým přáním stát se ‚pánem‘ své ženy („on ti bude vládnout“), ani tím, že se žena zavře do svého pudu („po

¹⁹¹ Ef 5,25–26a; 28a. Srov. *Mulieris dignitatem*, s. 38.

¹⁹² *Mulieris dignitatem*, s. 38.

¹⁹³ Ef 5,27.

¹⁹⁴ *Mulieris dignitatem*, s. 39.

¹⁹⁵ Srov. tamtéž, s. 39; Srov. Ef 5,21.

muži budeš dychtit‘: Gn 3,16)“.¹⁹⁶ Podíváme-li se na stav a chápání manželství v dnešní společnosti, je jasné, že také biblické principy a morální základy nejsou v tomto vztahu příliš známy či uplatňovány. Hodnota manželství se snižuje tím více, čím méně je jeho role chápána v hlubším smyslu. Manželství nemůžeme vnímat jen jako prostor pro výchovu dětí, ale jako prostor pro uplatňování Božích principů v rámci jednoho z nejbližších vztahů, jaký může člověk mít. Bez tohoto pohledu manželství opomíjí své prvotní poslání, které mu bylo v rámci křesťanské společnosti na základě Božího slova přisouzeno. Proto proměnou naší společnosti není dosažení vyššího počtu manželství nebo umožnění svazku dvou osob stejného pohlaví, ale lepší porozumění a vyučování o duchovním rozměru praktického soužití muže a ženy. Duchovní složka, Boží obraz, se jakkoli nedokonale v podání muže a ženy stává viditelnou právě ve vztahu manželů. To je obrovské poslání i povolání pro člověka, muže i ženy.

Ženy mají milovat své manžele. Příkaz milovat se navzájem je dán v Bibli všem křesťanům¹⁹⁷. Řecké slovo *agape* vyjadřuje postoj, který Bůh má vůči svému Synu a lidem jako celku, je to láska, která se obětuje, která se dává, bez ohledu na to, co dostává zpět. Jde v první řadě o postoj, ve tvaru slovesa *agapao* pak označuje praktický skutek. Jde tedy vždy o volbu, za kterou nese člověk sám odpovědnost, neodráží chvilkové pocity.¹⁹⁸ Starší ženy mají dokonce vyučovat mladší ženy, aby milovaly své muže.¹⁹⁹ V tomto případě je použito slovo *philandros*, což znamená „lidská láska“ a vyjadřuje spíše něžný cit a laskavost.²⁰⁰ Muž a žena se mají také stát *jedním tělem*²⁰¹, kdy zde hraje roli fyzická jednota, ale jedná se hlavně o citové pouto. „Být jedním tělem“ je darem od Boha, které připomíná vztah Adama a Evy před pádem, kdy vůči sobě zažívali úplnou otevřenost, kdy byli *nazí a nestyděli se*.²⁰²

¹⁹⁶ *Mulieris dignitatem*, s. 29.

¹⁹⁷ Srov. *J 13,34–35*.

¹⁹⁸ Srov. PEARCE, M. *Znamení žena*, s. 86.

¹⁹⁹ Srov. *Titovi 2,3–4*.

²⁰⁰ Srov. PEARCE, M. *Znamení žena*, s. 87.

²⁰¹ *1. Mojžíšova 2,24*.

²⁰² *1. Mojžíšova 2,25*.

2.5.2 Matka

Vzájemné darování osoby v manželství je otevřeno daru nového života. Mateřství v sobě zahrnuje zvláštní ochotu přivést na svět novou osobu. „Manželé tak mají účast na tvůrčí moci Boží.“²⁰³ Encyklika *Mulieris dignitatem* také zdůrazňuje biologické i psycho-fyzické dispozice ženy pro mateřství, početí, těhotenství a porod dítěte, ovšem varuje před pouhým „bio-fyziologickým výkladem ženy a jejího mateřství“.²⁰⁴ Je nutné vnímat narození dítěte jako dar Stvořitele a encyklika v této souvislosti cituje slova Marie na andělův pokyn „Ať se mi stane podle tvého slova“, vyjadřující ženinu ochotu darovat se a přijmout nový život. Výchova dítěte by měla obsahovat podíl muže i ženy, přínos otcovský i mateřský. Bůh si také použil ženu k jednomu ze svých největších věčných činů – vtělení. Ježíš vstoupil do světa Mariiným prostřednictvím²⁰⁵. Boží Syn se jí v dětství podřizoval, naslouchal jí a postaral se o ni, když sám visel na kříži.²⁰⁶

Částí toho, co znamená být ženou, je také fakt, že Bůh stvořil ženu s citlivostí, kterou většina mužů má v menší míře. Tuto citlivost potřebujeme, protože ženy byly stvořeny jako nositelky života, vychovatelky.²⁰⁷

„Pomysleme na nevěstu. V manželství odevzdává svou nezávislost, své jméno, svůj osud, svou vůli, sebe samu ženichovi. Jde o veřejný obřad, před Bohem a svědky (...) odevzdává své tělo ... A jako matka se dále vydává – svůj život za život dítěte. To je to nejhlubší, k čemu byly ženy stvořeny, vdané nebo svobodné... Pavel hovoří o „jemném a tichém duchu“, který „má před Bohem velkou cenu“ (*1Pt 3:4*). To je pravá ženskost (...) To je skutečný mateřský duch, skutečné mateřství, které podle mne tolik chybí v zápisech feminismu.“²⁰⁸

²⁰³ *Mulieris dignitatem*, s. 28.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 29.

²⁰⁵ Srov. *L 2,6–7*.

²⁰⁶ Srov. *L 2,51; J 2,1–11; 19,25–27*, viz *Ženy slouží ženám*, 2. lekce.

²⁰⁷ Srov. *RBMW*, s. 396.

²⁰⁸ ELLIOT, E. The Essence of Fertility: A Personal Perspective. In *RBMW*, s. 403.

2.5.2.1 Duchovní mateřství

Mulieris dignitatem však zdůrazňuje, že fyzické mateřství má zároveň být duchovním mateřstvím, protože člověk představuje jednotu těla a ducha.²⁰⁹ Hovoří o tzv. mateřství „podle ducha“.²¹⁰ Není-li žena obdařena fyzickým mateřstvím, neznamená to, že nemá zvláštní schopnosti a předpoklady pro mateřství dané ženě. Dekret hovoří o různých formách duchovního mateřství, které se projevují navenek jako „starostlivá péče o lidi, zejména o nejpotřebnější: nemocné, tělesně či duševně postižené, sirotky, staré lidi, děti, mládež, vězně a všeobecně o osoby, které společnost vyhošťuje.“²¹¹ Susan Hunt spolu s dalšími autorkami však jdou ještě dále. Duchovní mateřství charakterizují na základě veršů apoštola Pavla v listu Titovi 2,3–5:

Podobně starší ženy ať se chovají důstojně, ať nepomlouvají a nepropadají přílišnému pití vína. Ať vyučují mladší ženy v dobrém a vedou je k tomu, aby měly rády své muže a své děti, byly rozumné, cudné, staraly se o domácnost, byly laskavé a poslouchaly své muže, aby Boží slovo nebylo zneváženo.

„Pokyny ohledně žen nejsou jen seznamem chování nebo příkazů pro starší ženy, aby rozvíjely vztahy s mladšími ženami. Služba starších žen mladším ženám je podstatnou součástí smluvního života a je jedním ze znaků zdravé církve.“²¹² Podle slov apoštola Pavla se služba starších žen mladším odehrává v kontextu zdravého učení Božího slova a mají v něm své zakotvení. Autoritou tohoto vztahu je Boží slovo. Tento vztah starších a mladších žen nemá za cíl přetvářet ženy ke svému obrazu, ale k slávě Boha a k posílení společného života církve.

Věk žen, jejich životní zkušenosti dávají zralý pohled mladším ženám, které tento pohled potřebují. Otázka věku však zde není rozhodující. Všechny vykoupené ženy se mají na tomto úkolu podílet a mají odpovědnost za mladší věkem i ve víře. Duchovně zralé ženy mají za úkol pomáhat mladším, aplikovat zdravé učení v rámci jejich konkrétní životní situace. Nejde jen o formální pokyny, ale o vyučování za pochodu, provázení²¹³ a vedou je k tomu, aby měly rády své muže a své děti, byly rozumné, cudné, staraly se o domácnost, byly laskavé a poslouchaly své muže. Toto je služba mateřství, bez ohledu na biologické mateřství.

²⁰⁹ Srov. *Mulieris dignitatem*, s. 35.

²¹⁰ Srov. Řím 8,4: *aby tak spravedlnost požadovaná zákonem byla naplněna v nás, kteří se neřídíme svou vůlí, nýbrž vůlí Ducha.*

²¹¹ *Mulieris dignitatem*, s. 34.

²¹² HUNT, S.; THOMPSON, B. *The Legacy of Biblical Womanhood*, s. 71.

²¹³ Srov. tamtéž, s. 74.

Pavel²¹⁴ také popisuje, jak musí vypadat jednání zralé ženy, aby mohla být vzorem pro mladší ženu. Nejprve vybízí, aby se ženy chovaly důstojně, což v řeckém originálu popisuje slovo používané pro prorokyni sloužící v chrámu svého boha. Druhou Pavlovou výzvou je, aby ženy nepomlouvaly, tedy neroznášely klevety, které vyvolávají falešný dojem důvěrnosti, ale vztahy ve skutečnosti ničí. Ženy jsou vybízeny ať „nepropadají přílišnému pití vína“, což se stává útekem před realitou života. Dalším pokynem pro ženy je vyučování mladších žen „v dobrém“ ve smyslu morálního hlediska. „Mají jim vysvětlovat, že nesmějí žít se svými muži ve sporu a že nemají zanedbávat své děti, nýbrž že se musejí se všemi v rodině stýkat s láskou.“²¹⁵ Dalším důrazem vyučování pro ženy je „starost o domácnost“, ženy mají být vyučovány k tomu, aby „poslouchaly své muže“ ve smyslu podřízenosti, jak jsme ji vyjádřili v kapitole 2.3.1. Tato podřízenost je projevem úcty k manželovi, která je jeho hluboce zakořeněnou potřebou. Cílem takového vyučování je úcta, se kterou bude pohlíženo na Boží slovo – „aby Boží slovo nebylo zneváženo“.

2.5.3 Žena v domácnosti

*Podobně starší ženy ať se chovají důstojně, ať nepomlouvají a nepropadají přílišnému pití vína. Ať vyučují mladší ženy v dobrém a vedou je k tomu, aby měly rády své muže a své děti, byly rozumné, cudné, **staraly se o domácnost**, byly laskavé a poslouchaly své muže, aby Boží slovo nebylo zneváženo.*²¹⁶

„V naší době je postavení ženy v domácnosti velmi nedocenené, ba často pohrdané.“ Veškerý společenský, pracovní i náboženský život „se většinou odehrává mimo rodinu.“ Domov se většinou stal už jen místem společného jídla a spánku, ne však místem, kde by se odehrávaly nejdůležitější události života. Pak tedy ženy, které jsou především ženami v domácnosti, jsou sklíčené a těžce to nesou, když slyší: „Přece nemůžeš věnovat celý den jen domácnosti, mužovi a dětem. To ti přece nemůže stačit k naplnění života. Potřebuješ něco víc!“ I takové ženy, které nejsou fanatickými vyznavačkami emancipace, trpí tím, že postavení ženy v domácnosti ztratilo svůj

²¹⁴ Následující rozbor vychází z výukového programu *Ženy slouží ženám*. Colorado Springs, Colorado, USA: BEE International, 2003.

²¹⁵ BORSE, U. *První a druhý list Timotejovi. List Titovi*, s. 105.

²¹⁶ *Titovi* 2,3–5.

význam. Vidí, jak zaměstnání zabírá muži stále víc času, a proto mu ho zbývá málo pro ženu, děti a domov. Navíc poznávají, že společnost jim přidělila podřadnou roli ženy v domácnosti. Vidí, že děti jeví stále menší zájem o domov, a čím jsou starší, tím více i podléhají vlivu sdělovacích prostředků, které oceňují především ženy, které působí na veřejnosti. Vidí, jak činnost většiny lidí je zaměřena mimo rodinu.²¹⁷

Co přesně znamená spojení „starat se o domácnost“ popisuje ve své knize *Znamenitá žena* M. Pearce.²¹⁸ Termín vychází z řeckého slova *oikourgos*, které je složeno ze slov *oikos*, což znamená „bydlení, domov nebo domácnost“ a *ergon*, což znamená „pracovat“ nebo „být zaměstnán“. Podobný výraz „vedly domácnost“ použitý v *1. Timoteovi 5, 14–15*²¹⁹ a adresovaný vdovám je *oikodespoteo*, což doslova znamená „vládnout nebo řídit dům“.²²⁰ Žena často „udává tón“ domova, který by měl být domovem „radosti, optimismu a potěšení v Pánu a v rodině“.²²¹ „Žena, která má laskavého a mírného ducha Páně, vytváří ve svém domově uklidňující, ztišující a konejšivou atmosféru. Hluboce důvěřuje Bohu a v obtížných situacích nepropadá panice. Má tichou důvěru, že „všechno napomáhá k dobrému těm, kdo milují Boha (Řím 8,28).“²²² Z těchto slov M. Pearce je jasné, že úkol žen související se starostí o domácnost není úkolem snadným a nemůžeme ani podceňovat jeho obrovské důsledky pro rodinu i celou společnost. Důsledky toho, jak ženy tuto roli zvládají, jsou totiž patrné v celé společnosti.

2.5.4 Služba žen v církvi

Ženy jsou vedle nového chápání duchovního mateřství a role pomocnice v manželství způsobilé také pro službu v církvi na základě toho, že muži i ženy docházejí smíření s Bohem naprosto stejným způsobem – skrze víru v Krista. Ženy mohou mít zdravé vědomí vlastní hodnoty a s důvěrou sloužit Bohu.²²³ V Kristu byly ženy stejně jako muži přijaty do Boží rodiny a patří mezi dědice a královské kněžstvo (Řím 8,16–17; Gal 4,4–7; 1Pt 2,9). Žije v nich Duch svatý, který ve chvíli spasení přichází ke každé ženě,

²¹⁷Srov. CHRISTENSON, L. *Křesťanská rodina*.

²¹⁸Srov. PEARCE, M. *Znamenitá žena*, s. 77–84.

²¹⁹*Chci tedy, aby se mladší vdovy vdávaly, měly děti, vedly domácnost a nedávaly protivníku příležitost k pomluvám. Některé totiž se již daly na satanovu cestu.*

²²⁰Srov. PEARCE, M. *Znamenitá žena*, s. 79.

²²¹Srov. *Pří 31,25b*. Viz PEARCE, M. *Znamenitá žena*, s. 82.

²²²PEARCE, M. *Znamenitá žena*, s. 84.

²²³Srov. *Ženy slouží ženám, lekce 3*.

aby v ní žil (*Ef 2,22; 1Jan 3,24; Řím 8,11*). Ženy také pro svou službu dostávají od Boha duchovní dary (*1Kor 12,7–11*). Způsobnost žen ke službě je zřejmá také z konkrétních příkladů rané církve a v Písmu nacházíme historické vzory pro duchovní službu žen. Stále však platí důležitost rozdílnosti vzájemných rolí i hierarchie postavení a role muže a ženy podle plánu Stvoření. O ženách v Písmu se hovoří jako o učitelkách mladších žen (*Tit 2,3–5*), jako o diakonkách (*1Tim 3,1; Řím 16,1*) a v případě Priscily a Aquily také jako o týmu manžela a manželky, který hlásá a vyučuje evangelium společně (*Sk 18,26*).²²⁴ Ovšem v případě duchovního vedení církve i manželství je jasně zdůrazněna role muže (*1Kor 11,1–16*) a také zákaz vyučování žen v rámci církve jako výraz její autority nad mužem (*Tit 2,3–4*)²²⁵ a zákaz žen vyučovat muže (*1Tim 2,11–14*).²²⁶ Také charakteristika vedení církve (biskupa, starších) jednoznačně hovoří o muži, otcí, který je jen jednou ženatý a vede svou rodinu (*1Tim 3,2–7*). Pravidla pokračují pro ustanovení jáhnů a k této službě jsou konkrétně vedeny i ženy – jáhenky (*1Tim 3,11*).

George W. Knight uvádí tři biblické pravdy, které mají být v rámci služby mužů a žen v církvi posouzeny. (1) Muži i ženy jsou rovnocennými nositeli Božího obrazu (*Gal 3,28*). Proto jsou si muži i ženy před Bohem rovni. (2) Muži a ženy v rozdílnosti pohlaví ukazují rozdílnost, která byla stvořena a uspořádána Bohem. Podle tohoto řádu stvoření mají být ženy podřízeny mužům v církvi, a proto nemají zastávat pozice a funkce naučně-vedoucí (*1Tim 2,11–15; 1Kor 14,33–37; 1Tim 3,4–5*), které mají zastávat výhradně muži. (3) Ženy mají naplňovat úkoly diakonek (jáhnů) v církvi a vyučovat děti a ženy (např. *1Tim 3,11; 5,9; Tit 2,3–4; Řím 16,1*).²²⁷

Pohled na roli ženy v církvi a funkce, které smí či nesmí zastávat, se v posledních desetiletí velice různě vyvíjí v rozličných zemích i církvích. Cílem této práce není jednoznačně stanovit hranice či správný pohled. Můžeme si snad jen klást otázku, proč právě v dnešní době je otázka žen tak zásadní a pohledy se tolik různí.

²²⁴ Srov. KNIGHT, G. W. *The New Testament Teaching on the Role Relationship of Men and Women*, s. 40.

²²⁵ Srov. tamtéž, s. 30.

²²⁶ Srov. tamtéž, s. 37.

²²⁷ Srov. tamtéž, s. 40.

2.6 Žena v dokumentech římskokatolické církve

Také v katolické církvi vedly myšlenky o postavení ženy v dnešní společnosti ke konkrétním krokům. Papež Pavel VI. ustanovil na žádost biskupské synody z roku 1971 „zvláštní komisi, která měla studovat současné problémy, týkající se *účinného povznesení důstojnosti a odpovědnosti žen*“,²²⁸ V jedné ze svých promluv řekl Pavel VI. mimo jiné toto: „V křesťanství víc než v kterém jiném náboženství má žena od počátku zvláštní důstojné postavení. O tom nám podává mnoho a nikoli nepatrných důkazů Nový zákon (...) Je očividné, že žena je určena, aby byla součástí živé a čínorodé struktury křesťanství tak výrazným způsobem, že snad ještě nebyly využity všechny tyto možnosti.“²²⁹

Hodnotě člověka, jeho lidské důstojnosti, tedy i hodnotě ženy, důležitosti manželství a rodiny se ve velké míře věnují dokumenty IIVK, od *Lumen gentium* po *Dignitatis humanae* (deklarace o náboženské svobodě). „Lidé si dnes stále více uvědomují důstojnost lidské osoby jako takové²³⁰ a roste počet těch, kteří žádají, aby lidé mohli jednat podle vlastního úsudku a užívat odpovědné svobody, ne z donucení, ale z uvědomění povinnosti. Rovněž žádají vymezení práv veřejné moci, aby rozsah důstojné svobody jak osobní, tak společenské nebyl příliš omezován.“²³¹ *Gaudium et spes* hovoří specificky o důležitosti manželství a rodiny, označuje manželskou lásku za „spojující lidské s božským“. O jedinečném významu Panny Marie mimo jiné jako matky hovoří dokument *Lumen gentium*.

Zásadní hodnoty v otázce role ženy nabývá apoštolský list papeže Jana Pavla II. o důstojnosti a povolání ženy *Mulieris dignitatem* vydaný u příležitosti mariánského roku 15. srpna 1988, kde papež připomíná skutečnost, že postavení a povolání ženy nabylo v posledních letech „zcela zvláštní důležitosti“. Z tohoto listu pak vychází řada citací uvedených v této práci.

²²⁸ *Mulieris dignitatem*, s. 1.

²²⁹ Pavel VI, promluva k účastníkům národního setkání italského ženského střediska (6. 12. 1976): *Insegnamenti di Paolo VI.*, XIV (1976), 1017. Cituje *Mulieris dignitatem*, s. 2.

²³⁰ Srov. Jan XXIII., enc. *Pacem in terris*, 11. 4. 1963.

²³¹ *Dignitatis humanae*, s. 1.

PRAKTICKÁ ČÁST

3 ROLE ŽENY POHLEDEM ČESKÝCH KŘEŠŤANEK (KVALITATIVNÍ VÝZKUM)

V praktické části práce se budeme zabývat kvalitativním výzkumem, který probíhal mezi křesťanskými ženami v České republice a zaměřil se na jejich pohled na biblickou roli ženy a uvádění těchto principů do praxe. V této kapitole si nejprve představíme základní definice a přípravu kvalitativního výzkumu. V druhé části pak uvedeme výsledky odpovědí respondentek a provedeme analýzu výzkumu. V teorii kvalitativního výzkumu budeme vycházet převážně z knihy J. Hendla, *Kvalitativní výzkum : Základní metody a aplikace*.

3.1 Zásady a definice kvalitativního výzkumu

V úvodu praktické části této práce se budeme krátce věnovat základním pojmům a pohledům na kvalitativní výzkum v současných humanitních vědách. V první řadě stojí za zmínku uvést slova J. Hendla, který uvádí, že „neexistuje jediný obecně uznávaný způsob, jak vymežit nebo dělat kvalitativní výzkum.“²³² Cituje dále definici dlouhodobého kvalitativního výzkumu podle významného metodologa Creswella²³³, která zní takto:

„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje

²³² HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, s. 49.

²³³ CRESSWELL, J. W. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks: Sage Publications, 1998, s. 12.

o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.²³⁴ Podle J. Hendla se „kvalitativnímu výzkumu vytýká, že jeho výsledky představují sbírku subjektivních dojmů“²³⁵ a lze jej těžko replikovat. Existují také obtíže se zobecňováním výsledků, protože výběr respondentů je omezen na malé množství a většinou jedno místo. Kvalitativnímu výzkumu je také vytýkána neprůhlednost, někdy není zřejmé, jak byli jedinci vybíráni a jak byla provedena analýza. Ovšem tato kritika kvalitativního výzkumu v podstatě vyjadřuje i jeho přednosti, kdy je možné na malém úseku získat hluboké popisy případů a detailní procesy. Na základě takového výzkumu pak mohou vznikat návrhy teorií či může pomoci při počáteční exploraci fenoménů.

V našem případě budeme provádět jednorázový výzkum na základě polostrukturovaných rozhovorů s návodem²³⁶, zaměřený na názory a postoje. V rámci rozhovorů budeme sbírat množství dat týkajících se tří základních okruhů otázek (biblická role ženy, biblické principy v praxi a způsob, jakým se ženy o biblické roli dozvídají) u konkrétně devíti křesťanských žen a pokusíme se zachytit složitost pohledů, popisy vztahů v jejich celistvosti. Na konci studie vřadíme případy do širších souvislostí s tematikou zkoumanou v úvodní teoretické části této práce.

J. Hendl vyjmenovává přednosti a problémy případových studií v psychologickém výzkumu, které mohou naznačit případné další využití výzkumu této práce. Mezi výhody patří to, že

- 1) studie slouží jako zdroj hypotéz,
- 2) lze na případ aplikovat inovativní metodu,
- 3) zkoumá se jedinečný jev,
- 4) zpochybňuje se konkrétní teorie,
- 5) jiná teorie se naopak případem dokumentuje.

Problémem může být prokazování příčinných souvislostí a potíže se zobecnitelností na populaci.

Výzkum pomocí případové studie se skládá z následujících kroků, které jsou ve vzájemné interakci:²³⁷

- 1) Určení výzkumné otázky
- 2) Výběr případu, určení metod sběru a analýzy dat

²³⁴ Cit. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, s. 50.

²³⁵ Tamtéž, s. 52.

²³⁶ Viz Příloha I – Návrh rozhovoru.

²³⁷ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, s. 112–113.

- 3) Příprava sběru dat
- 4) Sběr dat
- 5) Analýza a interpretace dat
- 6) Příprava zprávy

Cílem kvalitativního výzkumu je zmapovat situaci a odhalit témata obsažená v datech. Data pro případovou studii mohou poskytovat rozhovory, záznamy pozorování nebo dokumenty, často jsou používány všechny tři způsoby. V našem výzkumu budeme tedy jednorázově sbírat data pomocí polostrukturovaných rozhovorů s návodem. V takovémto výzkumu se „neověřují předem formulované hypotézy, nýbrž poznatky se formulují v průběhu pozorování a popisu daných jevů, přičemž tento popis je velmi podrobný.“

3.2 Konkrétní návrh výzkumu

3.2.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem výzkumu je (1) sledovat představu respondentek o biblickém postavení ženy, a jakým způsobem odpovídají tyto představy pohledu popsanému v teoretické části této práce. Dále studie zkoumá, (2) jak se ženám daří tuto představu uplatňovat v praxi – v rámci rodiny, společnosti i církve. Stěžejní pak zůstává otázka, (3) jakým způsobem se respondentky o svém postavení dovídají, kde čerpají informace, znalosti i zkušenosti v chápání své role jako křesťanské ženy. Věřím, že vzdělávání a biblické programy pro ženy mohou být novým zdrojem řešení některých konfliktů a krizí, které v oblasti genderových studií vnímáme v naší společnosti, jak bylo i naznačeno v teoretické části této práce.

3.2.2 Metoda sběru dat

Pro účel výzkumu byla zvolena metoda sběru dat pomocí **kvalitativních rozhovorů s návodem**. „Návod k rozhovoru představuje seznam otázek nebo témat, jež je nutné

v rámci interview probrat.²³⁸ Návodem v našem případě rozumíme určité navedení celkem volným způsobem, šíře otázek má zajistit, že se v interview objeví všechna pro tazatele zajímavá témata. Pro náš výzkum se tento způsob jevil jako nejvhodnější vzhledem k tomu, že se rozhovory mohou přizpůsobit respondentovi, ale zároveň probíhat strukturovaněji, což ulehčuje jejich srovnání.

3.2.2.1 Výběr respondentek

Pro výběr respondentek pro výzkum bylo zvoleno tzv. homogenní vzorkování podle M. Q. Pattona, jak je uvádí ve své knize J. Hendl.²³⁹ Pro výběr respondentek byla stanovena následující kritéria: (1) Jde o ženy, které se hlásí ke křesťanství a jsou nejméně pět let členkami nebo aktivní součástí církevních společenství v České republice (ŘKC, CB, CASD, SŽ). Tato časová lhůta byla stanovena kvůli zajištění určité zralosti v křesťanské víře. (2) Minimální věková hranice byla pro účely výzkumu z téhož důvodu stanovena na 25 let, horní hranice zůstala neomezena. (3) Všechny ženy dlouhodobě žijí v České republice.

Celkem bylo kontaktováno dvanáct žen, z čehož jedna účast na výzkumu odmítla, jeden rozhovor se nepodařilo z technických důvodů zaznamenat a jeden rozhovor se nakonec kvůli časové zaneprázdněnosti neuskutečnil.

3.2.2.2 Kvalitativní rozhovor s návodem

Respondentky byly na úvod seznámeny s cílem a účelem výzkumu, průběhem rozhovoru i způsobem jeho zaznamenávání. Všechny zúčastněné také souhlasily se zaznamenáním interview i s uvedením přepisu rozhovoru jako přílohy k diplomové práci. Uvedeny budou údaje o věku, rodinném stavu, profesi a vyznání, jinak zůstane respondentka anonymní. Ženy byly vyzvány k souhlasu s natáčením a k případným doplňujícím otázkám. Poté bylo zahájeno nahrávání.

²³⁸ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, s. 174.

²³⁹ Srov. HENDL, J. tamtéž, s. 154. Srov. PATTON, M. Q. *Qualitative Research and Evaluation Methods*, s. 233.

Okruhy otázek se týkaly:²⁴⁰

1. Rodiny a konkrétní situace ženy
2. Biblického vzdělávání
3. Biblické role muže a ženy
4. Služby žen v církvi

Rozhovory trvaly 20–45 minut, ženy měly dostatek času na rozmyšlenou, byly povzbuzovány ke sdílení podle vlastního tempa. Neměly problém o tématech hovořit otevřeně.

3.2.2.3 Prostředí – realizace rozhovorů

Rozhovory probíhaly bez účasti třetí osoby doma u respondentek (3), v restauraci či kavárně (2), v parku (1) a tři rozhovory proběhly po předchozím setkání přes Skype. Během rozhovorů se nevyskytl zásadní problém, všechny respondentky byly velmi otevřené a projevily velkou podporu a zájem o téma práce, mnohé vnímaly své zapojení jako pozitivní faktor a uvedly zájem si práci přečíst. Rozhovory byly vždy zahájeny neformálním rozhovorem, často pokračovaly ještě dlouho po ukončení nahrávání.

3.2.3 Zajištění kvality

Ženy byly vybrány tak, aby pro každý stav, věkovou skupinu a denominaci byly vždy alespoň dvě zástupkyně. To se nepodařilo zajistit pouze u nejnižší věkové kategorie vzhledem ke zrušenému rozhovoru. Nejmladší ženě bylo 29 let, nejstarší pak 62 let, výzkumu se zúčastnily čtyři ženy ve věku 41–46 let, dvě ženy ve věku 58 a dvě ženy ve věku 62. Dvě ženy z výzkumu byly svobodné, dvě jednou rozvedené. Tři ženy měly vysokoškolské vzdělání, tři byly v důchodu, dvě byly stále studující. Tři ženy se hlásily k ŘKC, čtyři byly členkami CB, z dalších denominací byly zastoupeny CASD a SŽ. Pro další srovnání pohledů těchto žen mohou být výše uvedené kategorie pomoci k lepšímu pochopení odpovědí. Cílem bylo zajištění co nejširšího rozsahu pohledů na základě výběru respondentek různého věku, profese i vyznání. Statistické údaje ohledně respondentek jsou uvedeny v následující Tabulce 1.

²⁴⁰ Viz. Příloha I – Návrh rozhovoru.

Tabulka 1: Statistické údaje

Kód ženy*	Věk	Vzdělání	Stav	Zaměstnání /studující	Bydliště	Děti	Církev
	29	SŠ	svobodná	bankovní úřednice / studující	Praha	0	ŘKC
	41	VŠ	vdaná	pastorační asistentka / studující	Praha	1	ŘKC
	41	SŠ	vdaná	Úřednice	Praha	2	CB
	42	SŠ	vdaná	vydavatelství	Praha	2	CB
	46	VŠ	vdaná	výtvarnice	Praha	1	ŘKC
	58	SŠ	vdaná	v důchodu	Praha	2	CB
	58	SŠ	vdaná (rozvedená)	živnostnice	Pardubice	2	SŽ
	62	SŠ	vdaná	v důchodu	Praha	2	CB
	62	VŠ	rozvedená	v důchodu	Praha	3	CASD

* Pozn. Kódy žen byly z veřejné databáze vypuštěny z důvodu zachování anonymity.

3.2.4 Etické aspekty

Všechny ženy byly předem obeznámeny s účelem výzkumu i průběhem rozhovorů a souhlasily s jejich uvedením anonymně v rámci přílohy k diplomové práci, která ovšem vzhledem k zajištění anonymity nebude součástí veřejně přístupné databáze provozované univerzitou. V rozhovorech byla změněna jména i některé skutečnosti, které mohly vést k identifikaci respondentky.

3.2.5 Výzkumník

Autorka výzkumu se pravidelně účastní biblických studií i konferencí na téma biblická role ženy, proto chápala nejen principy, ale také specifika tématu. Vzhledem k tomu, že většinu respondentek velmi dobře znala, mohly rozhovory probíhat v přátelské a otevřené atmosféře a autorka tak mohla reagovat podrobnějšími sondážními otázkami a docílit tak větší bezprostřednosti a hloubky odpovědí.

3.3 Analýza získaných dat

V této kapitole podrobněji představíme oblasti otázek rozhovoru s návodem, jak jsou uvedeny v Příloze I – návrh rozhovoru. Oblasti otázek byly zvoleny tak, aby přirozeně vedly ženy k otevřenosti a logicky na sebe navazovaly a zároveň pokryly všechny stěžejní otázky, které byly stanoveny v cíli výzkumu. Podrobněji hovoříme o jednotlivých kategoriích výzkumu v následující kapitole 3.3.1.

Rodina a role ženy

Úvodní otázky měly zjistit situaci ženy, fungování její rodiny i pracovní prostředí. Další otázka směřovala na chápání role muže a ženy v dětství, prostředí, které ženu formovalo. Při analýze dat pak tyto informace tvořily základ pro zjištění praktického uplatňování biblických principů v rámci rodiny a práce a způsob, jakým byly názory ženy formovány v dětství, na základě vzorů z rodiny.

Biblické vzdělávání

Následující otázky směřovaly k tomu, zda a jak se žena o biblické roli dozvěděla, jakým biblickým vzděláním prošla, případně jaký má na biblické vzdělávání názor. Tyto odpovědi pak poskytly informace ohledně chápání role vzdělání při vytváření pohledu na biblickou roli ženy a další zdroje informací o daném tématu.

Biblické role muže a ženy

Žena měla představit své chápání role muže a ženy podle biblických principů. Zde bylo zjištěno, nakolik tyto principy žena chápe a jakým oblastem dává prioritu.

Služba žen v církvi

Poslední otázka směřovala na církev, kterou respondentka navštěvuje, a obecné zapojení žen v ní. Zároveň ženy uvedly způsoby, jakými se samy účastní činnosti církve, kde spatřují svou roli v rámci své duchovní rodiny. Tyto odpovědi poskytly pro analýzu praktický pohled na duchovní službu žen a podpořily názory týkající se biblického chápání role ženy.

Na závěr rozhovorů byly respondentky dotázány na věk, rodinný stav, profesi a denominaci, ke které se hlásí.

3.3.1 Odpovědi respondentek

V rámci výzkumu odpovídalo na dotazy devíti žen, přičemž nejmladší respondentce bylo 29 a nejstarší 62 let. Rozhovory se uskutečnily během března až dubna 2012. Všechny ženy odpovídaly na otázky velmi upřímně a samy přinášely další spojitosti a nové kontexty.

Na základě stanovených cílů výzkumu byly vytvořeny jednotlivé kategorie pro analýzu výzkumu (viz Tabulka 2 na následující straně). Třemi cíli výzkumu tedy jsou (1) sledovat představu respondentek o biblickém postavení ženy, jakým způsobem odpovídají pohledu, uvedeném v teoretické části práce; (2) hledat způsoby, jakými se daří tuto představu uplatňovat v praxi – v rámci rodiny, společnosti i církve; (3) zjistit, jakým způsobem se ženy o své roli dozvídají a jakou roli zde hraje vzor z rodiny, biblické vzdělávání či zkušenost dalších žen (tzv. duchovní mateřství). V analýze výzkumu se nejprve zabýváme pohledem respondentek na biblickou roli ženy. Na základě 2. kapitoly teoretické části práce byl pohled na biblickou roli ženy rozdělen do čtyř podkategorií – pohled na ženu jako Boží obraz, otázku rovnosti muže a ženy, hierarchie pohlaví a konkrétní role ženy podle Písma. Uplatňování těchto principů v praxi bylo pak logicky rozděleno do oblastí rodiny, práce (společnosti) a církve. Podle výpovědí žen byly pak v třetí otázce týkající se způsobů, jakým se křesťanské ženy o své roli dozvídají, definovány tři oblasti, ze kterých jejich postoje vycházejí. Jednak jde o vzory v rodině (kladné či záporné), dále pak různé podoby biblického vzdělávání (biblická studia, kurzy a přednášky, kázání, dětská katecheze a literatura) a na závěr duchovní mateřství, jak jsme jej představili v 2. kapitole této práce.

Tabulka 2: Přehled kategorií

Přehled kategorií	Definice	Příklady
<p>1) Biblická role ženy</p> <p>a) Žena jako Boží obraz</p> <p>b) Rovnost muže a ženy (pomocnice, jednota)</p> <p>c) Hierarchie pohlaví – podřízenost vs. represivní podrobení</p> <p>d) Role ženy podle Písma</p> <p>i) manželka</p> <p>ii) matka</p> <p>iii) žena v domácnosti</p> <p>iv) žena v církvi</p>	<p>a) Žena popisuje biblickou roli ženy jako Božího obrazu, studující Písmo a následující Ježíše</p> <p>b) Žena zmiňuje rovnost muže a ženy a úlohu ženy jako pomocnice, jednotu s mužem</p> <p>c) Žena zmiňuje podřízenost muži a autoritu a vedení muže</p> <p>d) Žena uvádí konkrétní role biblické ženy jako</p> <p>i) manželky (oběť, jednota s mužem)</p> <p>ii) matky</p> <p>iii) ženy v domácnosti</p> <p>iv) sloužící v církvi</p>	<p>a) <i>Takže biblická žena musí studovat Boží slovo, držet se Ježíše, modlit se společně</i></p> <p>b) <i>Když vyjdeme z veršů Genesis a opřeme se o to, že by žena měla být muži pomocnicí, pomoci či ku pomoci</i></p> <p>c) <i>Manžel má mít vztah k Bohu (...), Kristus ho pozvedá, když umdlévá, on má pozvedat ženu, když umdlévá</i></p> <p>i) <i>soužití muže a ženy se neobejde nebo nebude obcházet bez osobních obětí</i></p> <p>ii) <i>Takže jako roli matky vidím, že se obětuje těm dětem</i></p> <p>iii) <i>Aby ta žena vytvářela domov</i></p> <p>iv) <i>jak je to v Bibli, že starší ženy by měly vyučovat ty mladší</i></p>
<p>2) Uplatňování biblických principů v praxi</p> <p>a) Žena v rodině</p> <p>i) manželka</p> <p>ii) matka</p> <p>iii) žena v domácnosti</p> <p>b) Žena pracující</p> <p>c) Žena v církvi</p>	<p>a) Žena zmiňuje způsob, jakým funguje v rámci rodiny</p> <p>b) Žena se zmiňuje o pracovním zařazení</p> <p>c) Žena uvádí konkrétní příklady, jakými ženy slouží v církvi</p>	<p>a) <i>snažím pečovat o domácnost, což znamená, jak péče o manžela, tak o děti a v neposlední řadě o přibýtek. Takže nákupy a vaření, úklid.</i></p> <p>b) <i>z finančních důvodů jsem si našla práci.</i></p> <p>c) <i>starší ženy sloužily i jako modlitebnice</i></p>
<p>3) Jak se ženy o své roli dozvídají?</p> <p>a) Vzory z rodiny</p> <p>b) Vzdělávání</p> <p>i) Biblické studium</p> <p>ii) Kurzy, přednášky, semináře</p> <p>iii) Kázání</p> <p>iv) Dětská katecheze</p> <p>v) Literatura</p> <p>c) Duchovní mateřství</p>	<p>a) Ženy uvádějí vzory, které měly v rodině</p> <p>b) Ženy se zmiňují o vzdělávání v rámci církve, konferencích nebo kázání</p> <p>c) Ženy se o své roli dovídají od jiných věřících žen</p>	<p>a) <i>já jsem doma neměla moc dobrý vzor, maminka pracovala, protože chtěla pracovat, a co jsem slyšela, tak jsem byla už od malinka v jeslích.</i></p> <p>b) <i>chodím na různé semináře, poslouchám kázání, takže to mně určitě úplně změnilo pohled.</i></p> <p>c) <i>Já si pamatuju, jak mě vedla jedna žena...</i></p>

3.4 Výsledky výzkumu

V analýze výzkumu se zaměříme na následující tři oblasti, které byly stanoveny jako cíle výzkumu:

- 1) sledovat představu respondentek o biblickém postavení ženy, jakým způsobem odpovídají pohledu, uvedeném v teoretické části práce;
- 2) hledat způsoby, jakými se daří tuto představu uplatňovat v praxi – v rámci rodiny, společnosti i církve;
- 3) zjistit, jakým způsobem se ženy o své roli dozvídají a jakou roli zde hraje vzor z rodiny, biblické vzdělávání, či zkušenost dalších žen (tzv. duchovní mateřství).

V této kapitole budou shrnuty odpovědi respondentek na otázky, které tvoří jednotlivé tematické oblasti pro rozhovory. Při uvádění počtů respondentek, které na dané otázky odpovídaly, je třeba mít na zřeteli, že dotazované zpravidla uváděly více možností u každé otázky, takže jejich prostý součet nemusí souhlasit s celkovým počtem respondentek. Tabulka 3 na další straně uvádí počty odpovědí pro jednotlivé kategorie.

Tabulka 3: Výsledky výzkumu

Výsledky výzkumu*	
1. Biblická role ženy	
a) Rovnost muže a ženy (pomocnice, jednota)	8× (1 2 3 4 6 7 8 9)
b) Hierarchie pohlaví – podřízenost vs. represivní podrobení	7× (2 3 4 5 6 7 9)
c) Role ženy podle Písma: - Matka - Žena v domácnosti - Manželka - Žena jako Boží obraz - Žena v církvi	5× (1 4 5 8 9) 5× (1 5 6 8 9) 3× (1 3 6) 1× (6) 1× (6)
2. Biblické principy ohledně role ženy v praxi	
a) Žena v rodině - Domácí práce - Péče o děti - Péče o manžela - Podřizování se - Péče o rodiče	8× (mimo 8) 7× (mimo 1 a 4) 3× (2 7 9) 2× (5 9) 2× (4 5)
b) Pracující žena (7 žen pracuje, 3 ženy v důchodu) - Konflikt práce s péčí o domácnost - Práce je koníčkem - Pracuje z finančních důvodů	4× (2 3 6 9) 3× (3 5 7) 2× (3 9)
c) Žena v církvi - Výuka dětí a mládeže - Příprava zázemí – vaření, úklid - Výuka žen – duchovní mateřství - Pastorece, navštěvování nemocných, péče o seniory - Modlitebnice - Charita a organizace akcí - Vydávání časopisu	7× (mimo 6 a 8) 6× (2 3 4 7 8 9) 4× (3 4 8 9) 4× (6 7 8 9) 2× (6 9) 1× (1) 1× (3)
3. Jak se ženy o své roli dozvídají	
d) Vzor v rodině - Negativní vzory - Kritika role otce - Kritika role matky - Kladné vlastnosti matky - Kladné vlastnosti otce	8× (mimo 3) 6× (1 2 5 6 7 8) 4× (4 5 7 9) 4× (1 3 4 7) 4× (3 4 5 7)
e) Biblické vzdělávání - Biblické studium pro ženy - Kázání - Kurzy, přednášky, semináře - Literatura - Dětská katecheze	4× (1 4 6 7) 4× (3 4 8 9) 3× (3 8 9) 3× (6 8 9) 1× (2)
f) Duchovní mateřství – vedení žen - Postrádají - Absolvovaly	4× (3 4 5 9) 2× (5 6)
g) Vlastní zkušenost	1× (7)

*Pozn. Kategorie jsou seřazeny podle počtu odpovědí respondentek, je uveden počet odpovědí a v závorce kódy respondentek v podobě 1–9.

3.4.1 Biblická role ženy

Ohledně biblické role ženy vycházely všechny ženy z role **manželky** a **matky**, což je dáno jistě i skutečností, že 7 z 9 žen jsou vdané a mají děti. Naprostá většina žen (mimo Ž5) zmínila úlohu ženy jako **pomocnice** muži, která s ním je nebo má být v jednotě (Ž4, Ž8, Ž9). Namísto slova „rovnost“ používaly ženy spíše slova „spolu“, „komunikovat“, „jednota“: ... *spolu to probírají, všechny ty problémy vlastně řeší spolu, modlí se za to...* (Ž4); ... *jak úžasně se milujou navzájem* (Ž8); *Vychovávat i ty děti a hledat jednotu (...) ženská role je taky hledat jednotu* (Ž9). Rolí pomocnice pak zajímavě definuje Cecílie: *Když vyjdeme z veršů Genesis a opřeme se o to, že by žena měla být muži pomocníci, pomocí či ku pomoci, tak je jasný, že z toho rozhodně neplyne, že by měla žena být schopna dělat všechno, co dokáže muž, ale spíš naopak, že by měla dokázat to, co muž nedokáže, měla by být schopna ho doplňovat, podporovat, povzbuzovat, zkrátka všechno to, k čemu muž není vybaven, k čemu není kompetentní* (Ž3).

Zároveň však ženy zmínily skutečnost **hierarchie pohlaví**, fakt, že muž je odpovědný za vedení a žena mu má toto vedení umožnit (Ž2, Ž3, Ž4, Ž5, Ž6, Ž7, Ž9): *muž to má ještě těžší než žena, protože se po něm žádá, řekla bych, ještě více. Protože by měl být schopen obětí a ještě by měl být schopen vedení* (Ž3); *Manžel má mít vztah k Bohu nebo ke Kristu, Kristus ho pozvedá, když umdlévá, on má pozvedat ženu, když umdlévá, a oba se mají povzbuzovat se navzájem. Žena si má vážit svého muže a muž milovat svou ženu, což je vedení, protože muži třeba dělají trochu víc problémů ty city a láska, a žena možná snadněji miluje, ale má si muže vážit.* (Ž4); *nejdřív je Bůh, pak je manžel a pak jsou teprv děti. To je asi opravdu to nejdůležitější, protože pak vždycky tu autoritu toho muže podepírám, vždycky stojím za ním, vždycky před těma dětma říkám to pozitivní* (Ž4); *Manžel by měl ženu i duchovně vést (...) Žena má respektovat muže a chválit jeho rozhodnutí* (Ž5); *žena získá muže trpělivostí a pokorou* (Ž6); *muž by měl být ten, co má ženu rád, ale přitom je dominantní a rozhoduje* (Ž7).

Druhou nejčastěji zmiňovanou rolí ženy je **role matky**, která je odpovědná za vedení a výchovu dětí (Ž1, Ž4, Ž5, Ž8, Ž9), i společně s manželem: ... *hlavně spolu (...) vedou děti k víře* (Ž4). Na rozdíl od muže tráví žena s dětmi více času, a má proto na ně i větší vliv: *(Žena) vede mnohem intenzivněji nebo má větší vliv na děti než asi ten muž, když musí do práce a tak. Takže ty základy asi víc vštěpuje dětem ta žena a taky s matkou tráví děti mnohem víc času, takže si prostě všímají, jak jedná, jak reaguje...*

(Ž5); *Dělají společné modlitební chvílky, vzdělávají je, čtou jim (...) Povídej si každý večer s nima. Všechno podřizujou tomu, aby s těma dětma byli pořád. Myslím si, že to ty děti oceňujou už teď (...)* Takže jako roli matky vidím, že se obětuje těm dětem a udělá cokoli proto, aby ta rodina byla harmonická, aby děti viděly opravdu zájem a lásku, takže ty děti se mohou cítit jako Boží děti, které vědí, že ten nebeský otec je pořád s nima a i tady na zemi mají toho nebeskýho tatínka, který je pořád s nima, který ví o jejich bolestech (Ž8). Zajímavě však hodnotí roli muže a ženy při výchově dětí Izabela, která vyvyšuje roli muže při výchově, ale nezapomíná zdůraznit jednotu: *Role otce by měla utvářet charakter dětí (...) žena je ta rostlinka a muž je ten, který určuje charakter dítěte. Jestli s ním bude a dá mu tu lásku. Pro dítě je klíčový ten otec. I když matka je taky důležitá. Je potřeba, aby oba dali dětem svou lásku a měli je rádi. Důležitá je taky ta jednota (Ž9).*

Stejně jako roli matky ženy zdůrazňují zodpovědnost ženy za **vedení domácnosti** a také potřebu, aby ženy zůstávaly doma a mohly se domácnosti a dětem plně věnovat (Ž1, Ž5, Ž6, Ž8, Ž9): *... žena dělá to zázemí, a stará se o tu rodinu, což si myslím, že je snad běžné, ať už je člověk křesťan či nekřesťan (Ž5); Dcera je vysokoškolačka, která nechce ani moc pracovat, aby každé den uvařila dětem oběd, aby vždycky byla doma, až děti přijdou (Ž8).* Františka však varuje před tím, že žena nemá zůstat pouze u role hospodyně, ale má na sebe brát také roli spolupracovnice, pomocnice rovné muži: *... žena není jenom ta, která vaří, pere, uklízí, do ničeho se nezapojuje, do ničeho nesmí mluvit. Žena má komunikovat se svým manželem. (Ž6).* Obojí spojuje Izabela následujícími slovy: *... ženská role je taky hledat jednotu, vychovávat děti, být poddaná muži, starat se o domácnost, manžela, čistotu bytu, o vzdělání a výchovu dětí, přípravu na školu, péče v nemocech, nákupy, pro děti oblečení. Aby ta žena vytvářela domov, a proto je důležitý, aby žena byla doma. Když ta žena není doma, tak je to těžký. Je to dobrý i pro ty děti, aby žena byla doma, aby nehledaly party, neměly problémy, nedostaly se do drog, do nějakých sekt. Takže si myslím, že je dobrý, když ta žena může být doma s dětma co nejdýl, i když dospívají. I když už nepotřebují péči od rána do večera, je dobrý, když ta žena může dohlížet na jejich volný čas, jak ho tráví, vede je k těm správným hodnotám, což patří i do role biblické ženy. (Ž9)*

Jen jediná žena ze všech zmínila roli ženy jako **duchovní matky**, která podporuje a pečuje o další ženy. Zmínila zároveň **hodnotu ženy, jako Božího obrazu**, ženy, která nezávisle na muži studuje Boží slovo a kráčí s Kristem. Zajímavé je, že jde

také o jedinou ženu, která absolvovala podrobné biblické studium společnosti Entrust o roli ženy a sama byla ve svém postoji příkladem pro svého muže, který mimo jiné pod vlivem její proměny uvěřil v Krista (Ž6): ... *biblická žena musí studovat Boží slovo, držet se Ježíše, modlit se společně, protože rodina, která se spolu modlí, se nerozpadne (...) jak je to v Bibli, že starší ženy by měly vyučovat ty mladší, samozřejmě v lásce (Ž6).*

Dvě svobodné ženy v našem výzkumu (Ž1 a Ž8) shodně vyjádřily velmi pesimistický postoj ohledně svého postavení. Roli ženy jako Božího obrazu, duchovní mateřství, které platí pro vdané nebo svobodné, či svou úlohu v církvi příliš nezdůraznily. V obou případech ženy vnímaly mylně muže jako toho, který jim jejich život naplní nebo zásadně zkvalitní: *Jak vypadá tvoje situace jako ženy? No, pochmurně (...) Jak vidíš třeba svou roli v církvi? Nevidím ji, protože nejsem vdaná, takže tenhle problém jde mimo mě. (Ž1); Takže to stáří mám hodně bolestivý, protože si uvědomuju, a bolí mě to, jak jsem se chovala ošklivě k lidem a nejvíce ke svým dětem, které byly na mě závislé jako malé. Kdybych se nestala křesťankou, tak bych to považovala za normální a takovou bolest v duši bych neměla (...) no a teď po tom muži toužím, protože si myslím, že mě může a já jeho velice podpořit a zkvalitnit život. Což jsem dříve vůbec nevěděla, že by mi měl muž zkvalitnit život (Ž8).*

Zajímavě také hodnotí roli muže a ženy a jeho vliv na celou společnost Eleonora: ... *celospolečenský trend je dát ženám možnosti a příležitosti k tomu, aby vedly, a prosazuje se to, řekla bych, velice tvrdě a úplně všude, což je podle mě scestné. A má to, bude to mít na naši společnost řadu negativních vlivů (Ž5).*

3.4.2 Biblické principy ohledně role ženy v praxi

3.4.2.1 Žena v rodině

Téměř všechny ženy uváděly na prvním místě svou roli **péče o domácnost** (mimo Ž8) a **péči o děti** (mimo Ž1, Ž4 – svobodná žena a žena v důchodu).

Mezi **domácími pracemi** uváděly ženy nejčastěji vaření (4×), úklid (4×), nákupy (4×), dále pak vyřizování různých záležitostí, sekretářské práce, mytí nádobí, praní, žehlení. Jen jedna žena uvedla, že jí muž pomáhá s domácími pracemi (Ž4) a jedna žena zmínila, že by bylo dobré, aby „muž taky přiložil ruku k dílu v domácnosti“, pokud je žena zaměstnaná. ... *člověk (je) hrozně unavený, zbytečně je*

*třeba nepříjemný tam, kde by mohl být laskavý, kdyby toho neměl tolik (Ž2). Mnohé ženy zahrnují domácí práce do termínu „starost o rodinu“, „péče o domácnost“. Takto například definuje „**péči o domácnost**“ Bohumila: ... *snažím (se) pečovat o domácnost, což znamená, jak péče o manžela, tak o děti a v neposlední řadě o příbytek (Ž2).**

Potřebu zůstat doma s dětmi a pečovat o ně zmínily téměř všechny ženy (mimo Ž1 a Ž4) a uvedly také důvody důležitosti **péče o děti**, jejich vedení a trávení času společně, jak jsme již uvedli v rámci biblické role ženy jako matky: *Nejdřív jsem nastoupila na poloviční úvazek, abych se mohla věnovat dítěti (Ž3); ... s dětma jsem byla osm let doma (Ž5); Snažila jsem se být s dětmi doma, dokud to šlo (...) Je důležitý se modlit za ty důležité věci, za partnery, za školy, za ochranu. To je myslím taky důležitý úkol pro oba rodiče, nejenom ten úklid a to vaření. Taky jsem byla dříve hodně doma a povídali jsme si (...) a já jsem si myslela, že to je špatný, že tolik času s nimi propovídám. A pak jsem četla v knížce Guye Gilberta, že je to důležité, že to ty děti potřebují. A je důležité nejenom vodit děti do církve, zabezpečit je po stránce materiální, ale mít prostě čas a vytvořit ten správný vztah (Ž9).* Františka však také uvádí **nebezpečí**, kdy žena v domácnosti může zapomenout na své koníčky, trpět pocitem méněcennosti. Východiskem je podle ní manželovo ocenění a přístup: *... tak jsem si uvědomila, že uklidím, uvařím, nakoupím, a žena, aby všechno stihla s dětma, zapomene na svoje koníčky. Jenomže ty děti potom vyrostou a najednou má žena prázdnou. Tak jsem se odstrihávala od manžela, od dětí, dávala jsem je Bohu, bylo to hrozný, uvědomovala jsem si, že nám jsou děti daný do výchovy, nejsou moje vlastnictví, začala jsem postupně žít s Božím slovem (...) Žena totiž, když zůstane s dětma, má někdy pocit méněcennosti. Poslední dobou se na to koukám i tak, že je to tomu muži potřeba i říct, aby si všimnul, že já dělám třeba tohle a že to není méněcenné. (Ž6)* Františka také hovoří o současném trendu chápání role ženy v domácnosti: *Dnes to vnímáme, že péče o domácnost je jakoby zlehčovaná, „jenom tohle děláš“. Dnes se chce, aby žena byla pěkná, aby měla postavení, ale trpí tím ty děti, ta rodina. I když berou mateřskou, jsou s dětmi samy a tak se vlastně dostávají, když to řeknu světsky, jakoby do područí mužů. Nevěřící manžel si řekne „nojo, já tě musím živit“, ale neuvědomují si tu roli ženy. Kdežto u těch věřících, neříkám, že u všech, muž vidí ty věci, které žena v domácnosti dělá, váží si toho a ona si zase váží, že si je on toho vědom. Alespoň tak jsem to přijala já (Ž6).*

Konkrétně **péči o manžela** jako svůj úkol v domácnosti zmínily tři ženy (Ž2, Ž7, Ž9) a dvě uvedly potřebu **podřizovat se muži**, což vnímají jako úkol, který není snadný (Ž5, Ž9): *snažím se nějak podřizovat manželovi i v té hlasitosti, ale když by se mi samozřejmě něco přičilo, tak se prostě stavím na zadní (Ž5); Jinak se snažím být poddaná, ale někdy to člověku prostě nejde (Ž9).*

Jen dvě ženy uvedly **péči o rodiče a prarodiče** (Ž4, Ž5).

3.4.2.2 Žena pracující

Všechny ženy ve výzkumu, které jsou schopny práce, pracují podle možností finančních a pracovních (Ž1, Ž2, Ž3, Ž5, Ž6, Ž7, Ž9). Tři ženy nepracují, jsou v důchodu nebo byly nuceny ukončit práci předčasně (Ž2, Ž4, Ž8). Jen tři ze sedmi žen svou práci oceňují, dvě zvláště proto, že pracují v křesťanském prostředí. **Práce je jim koníčkem** nebo také prostředím, kde jsou oceňovány a přijímány v kolektivu ostatních křesťanů (Ž3, Ž5, Ž7): *Takže zaměstnání je díky Bohu současně koníčkem, protože je tak mizerně placeno, že jinak by se nedalo vykonávat. Manžel je zaměstnán ve státní správě, tudíž to, co nosí domů je také spíše symbolické. Takže díky Bohu, že máme ten křesťanský pohled na ty hodnoty, jinak bychom se tu museli za každou výplatu škrtit v kuchyni (smích) (Ž3); Práce mě baví, jsem ve skvělém kolektivu mezi křesťanama, ty vztahy jsou supr. I když někdo přišel, někdo odešel, tak trošičku se ta práce seskupila, takže nedělám od začátku to samý, a tak člověk se pořád něco učí, což je příjemný a zajímavý a motivující. (Ž5); ... protože mě práce více naplňuje než rodina, protože je tam více kontaktu s příjemnými lidmi (smích). Tam mi někdo poděkuje, i když doma musím přiznat (...) už je to mnohem lepší, než to bývalo (Ž7).*

Dvě ženy přímo zmiňují **finanční důvody** nástupu do práce: *Pokud nebudu nucena z finančních důvodů, nebudu ho (pracovní úvazek) prodlužovat (Ž3); ... z finančních důvodů jsem si našla práci (Ž9).* Další ženy pak uvádějí **konflikt práce s péčí o domácnost** (Ž2, Ž3, Ž6, Ž9): *... pokud je žena zaměstnaná, měl by muž taky přiložit ruku k dílu v domácnosti. Já jsem to nějak zvlášť nevyžadovala, pak jsem viděla, že je člověk hrozně unavený, zbytečně je třeba nepříjemný tam, kde by mohl být laskavý, kdyby toho neměl tolik. (Ž2).* Konflikt kariéry s péčí o domácnost zajímavě popisuje Františka takto: *Není to o tom, že by žena nemohla dělat kariéru, určitě to o tom není. Když jsou podmínky. Ale (...) musí tu kariéru nechat za dveřma, když přijde domů.*

Doma vyzdvihne toho muže. Ale je to učení a je to naše sebeovládání, naše sebezapření.
(Ž6)

V souvislosti s úlohou ženy v rodině a práci charakterizuje Cecílie ženu takto:
... žena je to, co musí vydržet absolutně všechno a pak ještě trošku (Ž3).

3.4.2.3 Služba žen v církvi

Podle výzkumu ženy v církvi nejčastěji slouží jako vychovatelky, mají na starosti **výuku dětí a mládeže** (ovšem společně s muži) (Ž1, Ž2, Ž3, Ž4, Ž5, Ž7, Ž9):

... většinou takové ty služby kolem dětí, to mají jaksí víc ženy než muži, ale naštěstí jsou tam i oni. Ten mužský element má pro děti taky význam (Ž5).

Jako výlučně ženskou roli uvádějí ženy (a) **zabezpečení zázemí, vaření a úklid** (Ž2, Ž3, Ž4, Ž7, Ž8, Ž9): *pomáhají, když je nějaká akce, většinou v kuchyni jsou jenom ženy, málokdy muži (Ž2); A jinak je to už pak takové to, naplníme termosky kávou, bude velký kafe a tuhle sobotu vyleštíme sv. Antonína, příští sobotu vyprášíme koberce...*(Ž3); a (b) **duchovní mateřství** spojené s vedením skupinek pro ženy různého věku (Ž3, Ž4, Ž8, Ž9): *nejúčinnější, nejvznešenější, co tam ženy praktikují, je právě vyučování ať už dětí, mládeže nebo nějakých dalších společenství – mladé ženy, jakékoli ženy, ženy důchodového věku, podle toho, jak se to kdy sejde, jaká vyplývá potřeba, jaké jsou možnosti. (Ž3); Prostě se konají oddělené setkání mužů a žen, a to je silné vyučování, s modlitbami (Ž4).* Roli duchovní opory, modlitebnic a službu žen ženám popisují tři ženy takto: *Ženy se semknou kolem sebe, ale ty věřící. Nevěřící by řekly, „ale neblázni a rozved' se“. Takže když jsme se sešly s těma nevěřícíma, místo aby nás to uklidnilo, tak nás to vybudilo, my si musíme trochu pomluvit a teď jim to tam pěkně dáme. Kdežto když jste věřící, taky řeknete to své, protože víte, že je potřeba, aby to ty ženy ze sebe dostaly, ale vy to dáte před Boha a modlíte se za to. Tohle Bible říká, tohle je potřeba z téhle stránky. Modlíte se, aby ta žena měla sílu a vydržela to. To je úplně jiný pocit. U modliteb ona získá klid, třeba na chvíli, přijde domů a už ho nemá, ale je to všechno jinak, už ví, aha, tohle bych neměla... (Ž6); Ty ženy se navzájem podporují, když jsou nemocný, tak se navštěvují, nosí si jídlo a uklízejí si navzájem a choděj za sebou do nemocnice (Ž8); Někdy starší ženy sloužily i jako modlitebnice. Jeden pastor říkal, že jeho maminka byla velká modlitebnice, a když zemřela, tak jim ty její modlitby za sbor chyběly. Někdy si Bůh použije ty ženy, které už nemůžou fyzicky pomáhat, tak se modlí*

a slouží. Taky se mi líbí, když žena mluví o nějakém problému, od pastora tomu tak nerozumím. Ona to řekne tak, že mě to potěší a lépe mi to dojde (Ž9).

Ženy se také věnují přímo **péči o seniory**: *Jedna žena se věnuje péči o seniory, navštěvuje je v domovech důchodců, modlí se s nimi (Ž9).* Ženy dále působí ve **chválách** (Ž2, Ž9), mají na starosti **charitu** (Ž1), anebo vydávají **kulturní měsíčník** s příspěvky k různým kulturním, kulturně církevním výročím, atd. (Ž3), řeší organizaci či **administrativní záležitosti** (Ž4, Ž7). Je znát, že rozsah jejich činností je rozmanitý a pro církve nepostradatelný.

O službě **žen ve vedení církve** se zmiňují jen tři ženy. Dvě z nich uvádějí, že se ženy dostaly do vedení církve v roli „staršího“ sboru. Jako důvod obě uvedly nedostatek mužů a jejich neochotu roli ve vedení přijmout: *ženy v podstatě jsou i ve staršovstvu, protože není dostatek mužů ochotných k téhle službě (Ž2); Byla doba, kdy nebylo například moc mužů, kteří by byli aktivnější, kteří by se hlásili jako starší, prostě byla starší jedna sestřička. Pak zase bylo víc kandidátů, takže bylo z čeho vybírat, takže máme zase muže. (Ž5)* Z těchto příkladů tedy nevyplývá, že by ženy tuto službu podporovaly, spíše můžeme jejich komentáře chápat jako jakousi toleranci, ženu ve vedení spatřují jako výjimku způsobenou nedostatkem schopných mužů. Specifickou úlohu mužů ve vedení církve, ale zároveň rovnost žen uvádí Hermína: *Ženy tam mají roli rovnocennou s muži, i když to kázání mají muži a vedou ten sbor muži (Ž8).*

Zajímavý postřeh uvedla Gizela, která se přímo podílí na organizaci a má na starosti mnohé služby v církvi – zmiňuje **potřebu povzbuzení žen** v jejich roli v církvi: *Neřekla bych, že by se jim do toho vyloženě nechtělo, ale čekají, až za nimi někdo přijde a pobídne je do něčeho. Ony potřebují takové povzbuzení. A pak do toho jdou rády a udělají to i s láskou a radostí. Ale potřebují být povzbuzovaný (Ž7).*

Závěrem tedy můžeme konstatovat, že role žen v církvi má obrovský význam a značné rozpětí. Žena nestojí mimo církve, jejím úkolem není jen péče o vlastní fyzickou rodinu, ale svou úlohu a uplatnění nachází i v péči o rodinu duchovní. Zde se nabízí také široké pole uplatnění pro ženy, které vlastní rodinu nemají, ať již jsou svobodné nebo vdovy či rozvedené. Otázka působení žen ve vedení církve však respondentkami není podporována, spíše ve dvou případech tolerována. Zajímavé je také uvědomit si, že žena i pro práci v církvi potřebuje povzbuzení a podporu druhých.

3.4.3 Jakým způsobem se ženy o své roli dozvídají

V této části analýzy se budeme zabývat zdroji, ze kterých ženy čerpají pro chápání své role křesťanské ženy. Budeme sledovat, jakou úlohu zde hraje vzor z rodiny, biblické vzdělávání či zkušenosti dalších žen, tzv. duchovní mateřství, jak jsme je popsali v kapitole 2.5.2.

3.4.3.1 Vzor z rodiny

Mimo Cecílie se všechny ženy shodly na tom, že neměli ve své rodině dobrý vzor, i když jím byly ovlivněny. V mnohém musely jako dospělé svůj postoj přehodnotit také proto, že kromě Bohumily vyrůstaly všechny ženy v rodině, ve které se ke křesťanství rodiče nehlásili vůbec (Ž3, Ž4, Ž5, Ž6, Ž7, Ž9), nebo se ke křesťanství hlásila jen maminka (Ž1, Ž8). Žádná z žen nevyrostala v rodině, kde by se rodiče rozvedli, všechny žily s oběma rodiči.

Většina žen pohlížela kriticky na **roli otce** (Ž1, Ž2, Ž5, Ž6, Ž7, Ž8), méně pak kritizovaly roli **matky** (Ž4, Ž5, Ž9). **Otce nejčastěji kritizovaly** za to, že se dětem nevěnoval, nebyl v rodině přítomný, byl příliš dominantní nebo naopak submisivní: *Měli jsme tatínka, který byl velmi dominantní, stále je, všechno řídil (...)* *Myslela jsem si, že je to tak správné, takže když jsem se vdala, dělala jsem to taky tak. To znamená, že jsem se snažila všechno obstarat sama (Ž2); tatínek byl moc prima, ale nebyl absolutně organizační typ. Takže všechno, co bylo potřeba zařídit, vyřídit, dovézt, odvézt, tak vyřizovala maminka (Ž5); Tatínek pracoval, maminka dělala výchovu a domácnost. Takže ten otec byl, ale jako by nebyl (Ž6); (viděla jsem) že muž je méněcenný, takže jsem si myslela, že tatínek mamince ubližuje (...)* *Tak jsem viděla tu podřadnou roli otce (Ž8).* Jako **kladné hodnoty u otce** ženy zmiňovaly jeho péči, ochotu pomoci s domácností a zajištění zabezpečení chodu domácnosti: *měli na mě oba čas, tak jsem si užila hodně péče i ze strany tatínka (Ž3); Tatínek spravoval a opravoval, a tak fungoval doma, pomáhal s leccím. Na druhou stranu bylo super, že když maminka nějak vypadla, tak on třeba uměl i uvařit, i když to běžně dělala maminka (Ž5); byl ochotnej mojí mámě pomáhat v domácích pracích, protože byl vyučenej pekař, tak vařil. I když měl těžkou práci, tak jí stále pomáhal (Ž4); Tatínek se staral o takový materiální věci, zabezpečení rodiny, aby doma všechno dobře fungovalo po stránce technický (Ž7); Sesadili ho*

z ředitelského místa, začal být pronásledovanej, ale nevzdal se toho, nikdy si nestěžoval (Ž8). **Nedostatky v roli matky** ženy nejčastěji v její dominantnosti vůči otci, nespokojenosti a zaměřenosti na práci: *A moje maminka byla věčně nespokojená a byla vlastně nespokojená i s prací svého manžela (Ž4); ta dominantnost mamky byla až tak trochu větší, než bylo úplně nutné (Ž5); Když jsem byla malá, tak maminka byla dominantní (Ž7); maminka pracovala, protože chtěla pracovat, a co jsem slyšela, tak jsem byla už od malinka v jeslích. Starala se o mě více teta a babička (...) I jako dítě jsem vnímala, že maminka někdy dělá chyby, že prosazuje svoji vůli, až to někdy bylo náročný pro máho tátu ty věci splnit (Ž9)*. Na maminkách si ženy **nejvíce vážily** jejich komunikace, času, který spolu strávily: *Maminka se o mě starala, maminka si se mnou povídala (Ž3); Navíc s náma více komunikovala nežli táta, i když táta, vím, že nás měl rád, ale máma byla ta, která tam byla a udílela nám i rady do života, že nás poučovala (Ž7); (Maminka) má v tom místo a svůj určitej podíl na výchově dětí, se kterými samozřejmě tráví velice dlouho času, ale už to není ta, která musí shánět živobytí pro děti (Ž1); maminka za mnou chodila, byly jsme vlastně jako kamarádky (Ž4)*.

Ženy se o své biblické roli ve většině případů nemohly dozvědět ze své rodiny (pouze tři maminky vyznávaly křesťanskou víru, z čehož jedna podle slov respondentky byla „nepraktikující katolička“. Nejčastěji se proto o své roli dozvídaly z **biblického studia** (Ž1, Ž4, Ž6, Ž7), z **kázání** (Ž3, Ž4, Ž8, Ž9), z **kurzů a seminářů** (Ž3, Ž8, Ž9) a z **literatury** (Ž6, Ž8, Ž9). Bohumila uvádí jako jediný zdroj informací o své roli **dětskou besídku** (Ž2). Žena, která neabsolvovala žádné biblické vzdělávání o roli ženy a muže, dokonce tvrdí, že v Písmu dostatečné praktické informace nejsou: *specielně vzdělávání žen jsem nikdy neabsolvovala. Přemýšlím o ženách, které jsou popsány v Bibli, ale myslím si, že ta denní péče tam není moc popsaná. Nedá se říct, že by mě to nějak ovlivnilo (Ž2)*. Naproti tomu ženy, které prošly různými formami vzdělávání, z něj mnohé čerpají: *Biblický studium s mojí spolubydlící, biblický studium s pastorovou ženou, která mě vlastně donutila přemýšlet nad otázkami, proč to Pán dopouští, jaké jsou role v manželství, jak na to má člověk koukat, jaké jsou principy (Ž1); protože určitě ta hierarchie, nebo to, co má být pro ženu důležitý, tak se mě to dotklo (Ž4); začala jsem postupně žít s Božím slovem, chodila na studium (...) takže jsem si potvrdila, že to tak je, a těšilo mě, že tam choděj ty další lidi, kteří třeba některý věci nevěděj, a tak se jim tam otvíraj oči. Člověka nezměníme, ale můžeme sami stavět na Božím slovu, na Božím základu (...) Je jiná doba než byla za Ježíše, nicméně Ježíš je ústřední postava a my bysme měli číst a studovat, jaká je role ženy (Ž6); já čtu různý*

knížky, takže ta literatura mě ovlivnila určitě a chodím na různé semináře, poslouchám kázání, takže to mně určitě úplně změnilo pohled. Protože já jsem si mužů nevážila a teď si mužů vážím. Taky jsem se rozvedla, protože jsem si mužů nevážila (Ž8). Ohledně **literatury** (Ž6, Ž8, Ž9) se ženy shodují na tom, že jim knihy dávají mnohá poučení a znalostí, ovšem problémem je uvádění jednotlivých témat do praxe a dokonce i možná pochybení v pochopení principů: *hodně jsem četla knihy o křesťanském manželství, z toho jsem hodně čerpala, to bylo úžasný a to mi hodně pomáhalo. Tak jsem viděla, takhle to má být, a i když krkolomně jsem to postupně dávala do praxe (Ž6); Takže tyhle knížky jsem hodně četla a hodně mě formovaly. I když ta praxe je pak těžší (Ž9).*

Jen tři ženy uvedly, že měly v životě **ženu nebo dívku, která je vedla**, která pro ně byla vzorem a ani v jednom případě to nebyla matka (Ž5, Ž6, Ž9): *Když jsem se obrátila, tak jsme se začaly s mojí spolužačkou, která mě do sboru vlastně přivedla, scházet ve čtvrt na osm ve škole, a než přišly holky, tak jsme si četly vždycky kousek z Janova evangelia, modlily jsme se, takže to bylo super (Ž5); Já si pamatuju, jak mě vedla jedna žena: „Hele, ve svém manželství jsem udělala spoustu chyb, já tě teď můžu poučit, co nemáš dělat, abys neopakovala chyby.“ Takhle mě vedla a měla pravdu, že z chyb, které jsme nasekali, můžeme dávat (Ž6); příkladem byla babička, která se starala o svoji rodinu, a shodneme se s mužem, že to byla požehnaná žena. A teta mi taky byla takovým vzorem (Ž9).* Je zarážející, že téměř polovina žen přímo uvedla, že podobné vedení postrádaly, že jim chybělo nebo v současnosti chybí studium. Zdůraznily **potřebu vzoru, ženy, duchovní matky**, která by jim pomáhala a komunikovala s nimi (Ž3, Ž4, Ž5, Ž9): *nebyla tu žádná starší žena, která by mi předala svoje zkušenosti s tím, co je v péči o dítě běžné, a co nikoliv. Nebyl tu nikdo, kdo by mi pomohl (...) i když už jsme se s manželem o křesťanství začali zajímat, tak tam nebyl žádný živý ženský vzor, co by to se mnou nějakým způsobem prožíval, konzultoval (Ž3); (Maminka) vlastně mi neukázala tu roli ženy, kterou mám (...) některá žena, třeba o pětadvacet let starší, by mi to třeba ukázala. (...) člověk jenom uvěří, někde odpoví na evangelizaci, tak tady chybí to vedení (...) A pak to vždycky sleduju, jak mně to všechno vlastně chybělo. Tak si myslím, že kdybych se někdy už po dvacítce setkala s nějakým společenstvím, že by se vyvíjelo všechno jinak, nebo teda ta rodina (Ž4); A tak jsem si vždycky říkala, že pro ty čerstvě obrácené by mělo být nějaké cílené vyučování, nějaké základy, a to jsem postrádala. Takže já jsem ničím takovým neprošla (Ž5); Myslím si, že nejjednodušší je, když to člověk přijme podle vzoru (Ž9).*

Gizela uvedla jako zdroj změny a poznávání **vlastní zkušenost**: *myslím, že přímo vzdělávání ne, spíše ten všednodenní kontakt a všednodenní zkušenost jsou obrovským přínosem. Můžu se třeba dočíst, že někde v nějaké zemi to funguje jinak, můžu se tomu divit, ale největším přínosem je pro mě osobní zkušenost, ta je nenahraditelná (Ž7).*

3.5 Závěry výzkumu

Celý výzkum probíhal za velké ochoty a otevřenosti žen, proto se podařilo získat velmi podrobné informace z jejich soukromí, a tak také lépe chápat celkový vliv křesťanských hodnot na život nejen rodin, ale také na, společnost, církve i budoucí generace. Biblický pohled na ženu, jak jsme si jej v této práci představili a jak také výzkum potvrdil, nabízí priority a hodnoty, které ve většinové společnosti stále postrádáme. Jsou však zjevné také rezervy a nedostatky, které jako křesťanské ženy našim rodinám, společnosti i církvi možná stále dlužíme.

Z celkového přehledu výsledků výzkumu (viz Tabulka 3) je zjevné, že respondentky, které se výzkumu účastnily, dobře chápou svou roli ženy jako **pomocnice** a vnímají důležitost **jednoty v manželství**, což je v souladu s charakteristikou biblické role ženy, jak jsme ji představili v teoretické části této práce. Přestože chápou svou **rovnost s mužem**, stejně dobře rozumí i úkolu ženy **podřídit se** vedení muže, jak v manželství, tak v církvi. Nehovoří však o represivním podrobení, nýbrž podřízení založeném na chápání své role, založené na vzájemné komunikaci a ochotě vzdát se svého sebestředného pohledu ve prospěch jednoty. Ženy se také nevyhýbají přiznání, že tato podřízenost není vždy jednoduchá a přináší své oběti, je však nezbytná pro správné vedení muže a uplatňování jeho role. Několikrát ženy v hodnocení svých rodičů kritizovaly dominantnost matky či neschopnost vedení otce.

Ohledně rolí, které mají **ženy podle Písma**, jak jsme je uvedli v druhé kapitole této práce, zastávat, zmiňují ženy v první řadě roli **matky**, dále ženy, která **pečuje o domácnost** a má za úkol budovat domov, **pečovat o děti i manžela**. Zde se stále pohled českých křesťanek, které se výzkumu účastnily, příliš neliší od závěrů 2. kapitoly teoretické části této práce. Je však alarmující, že pouze jedna žena zmínila **roli ženy jako Božího obrazu**, v tom smyslu, že žena má za úkol odrážet Boží

charakter bez ohledu na postoj muže, bez ohledu na rodinný stav či počet dětí. Jen jedna respondentka uvedla, že žena má studovat Písmo a z moci Ducha svatého růst do Kristovy podoby. Až příliš často byla identita ženy v rozhovorech spojována s identitou ženy v souvislosti s manželem nebo dětmi, tedy identitou, která byla založena na vztahu v manželství. Nepřekvapuje pak, že jediné dvě svobodné ženy ve výzkumu vyjádřily nespokojenost a nenaplnění v jejich současném stavu. Oblasti růstu a služby, které se jim jako svobodným nabízejí, jako je služba v duchovní rodině, evangelizace, péče o opuštěné děti, seniory i aplikace tzv. duchovní mateřství (tedy vedení mladších žen ve víře), jsou v jejich životech jakoby opomíjeny nebo nedoceny. Zároveň ženy, které jsou velice aktivní jako manželky a matky, svůj potenciál vést další ženy, až na jedinou výjimku, nezmínily, a to i tehdy, kdy už jsou v důchodu nebo mají dospělé děti. Tato skutečnost stojí v přímém kontrastu s tím, že téměř polovina těchto žen vyjádřila vlastní potřebu duchovního vedení zvláště jinými ženami v počátcích své víry. Svou identitu tedy ženy spatřují většinou uvnitř vlastní rodiny, případně se ztotožňují se svým zaměstnáním. Svou identitu v rámci duchovní rodiny již tolik nezmiňovaly.

Je pochopitelné, že svou roli spatřují ženy zvláště v rámci své rodiny, v první řadě v péči o domácnost, výchově dětí a v budování jednoty s manželem, pokud je to možné. Již méně v okruhu rodiny zmiňují **své vlastní rodiče či jiné příbuzenstvo** a péči o ně. To může naznačovat porušení rodinných vazeb v širším příbuzenstvu. Pouze dvě ženy zmínily péči o rodiče a prarodiče, dvě ženy se v rozhovorech zmínily o svých vnoučatech a péči o ně (i mimo záznam). Vlažné vazby v rámci širší rodiny mohou být způsobeny také skutečností, že pouze tři ženy měly rodiče, kteří se hlásili ke křesťanství, a zřejmě pouze dvěma se v rodině dostalo křesťanské výchovy. Jednota rodiny je tak oslabena.

V souvislosti s **pracovním nasazením** se všechny ženy musely dříve nebo později zařadit do pracovního procesu, ale je povzbuzující, že mnohé se snažily věnovat svým dětem a zůstat s nimi doma co ne déle, což odpovídá biblickému obrazu role ženy, jak je můžeme chápat z teoretické části této práce. Pouze jedna žena uvádí, že se svým dětem dostatečně nevěnovala, ale zároveň zmiňuje, že uvěřila v dospělosti, a své děti tedy nevychovala jako křesťanka. Změna jejího pohledu na význam péče o děti je patrná ze skutečnosti, že svého přístupu k výchově nyní velice lituje, a dokonce prožívá bolest nad skutečností, že dětem nedala potřebnou křesťanskou výchovu a péči. Dvě ženy přímo zmínily **finanční důvody nástupu do práce**, což ovšem zřejmě platí i pro ostatní ženy, protože se o své práci jako o něčem, v čem by spatřovaly svou hodnotu či

uplatnění, nezmínily. Výjimkou jsou tři ženy, dvě z nich pracují v křesťanské službě a jedna má práci jako koníčka. Častěji tedy nacházíme ve výpovědích žen konflikt, který pracovní nasazení žen přináší při plnění jejich role jako matky a manželky.

Velkým kontrastem je v odpovědích žen ojedinělé spojování hodnoty ženy v souvislosti se službou v rámci církve, a zároveň vyjmenovávání obrovského množství rozličných způsobů, jak ženy mohou v církvi konkrétně pomoci. Zmíněné služby žen v církvi většinou souvisejí s výchovou dětí a mládeže, schopností pečovat o zázemí, připravovat jídlo a organizovat úklid. Je potěšující, že si ženy uvědomují také svou potřebu společenství a povzbuzení navzájem, vyučování žen ženami a oceňují vzájemnou modlitební podporu bez ohledu na věk žen. Jde však jen o méně než polovinu žen z výzkumu, které tuto službu ženám zmiňují a zřejmě jen dvě ji také pravidelně konají (zmínily pastoraci). Téměř na samém okraji zůstává charita, tedy pomoc potřebným. Žádná z žen nezmínila například pěstounskou péči, péči o sirotky či opuštěné děti. Více péče se dostává seniorům, a jedna žena dokonce zmínila péči o bezdomovce. I zde se domnívám naše společnost službu žen potřebuje a jejich aktivita v této oblasti by mohla být obrovským požehnáním pro celou společnost.

Již jsem v této práci několikrát zmínila krizi rodiny a zprerhané vazby mezi generacemi, zvláště co se týká předávání morálních hodnot. Z výzkumu je zřejmé, že právě tyto mezigenerační vazby týkající se předávání a přijímání hodnot nefungovaly, pouze jedna žena se zmínila o svých rodičích jako pozitivních vzorech. Ostatní se spíše učily z chyb rodičů a křesťanský pohled na svou identitu a roli si musely hledat samy. Zde vidíme obrovskou potřebu vzdělávání, péče a vedení žen. Vidíme touhu křesťanských žen, které se výzkumu zúčastnily, po růstu, po zlepšování jejich života na základě biblických principů. Pomoc hledají v **biblickém vzdělávání**, křesťanské **literatuře**, účasti na **konferencích a seminářích**. Co ovšem postrádají nejvíce, je osobní vzor, osobní vedení. Jak jsme uvedli v druhé kapitole věnované duchovnímu mateřství a výzvě apoštola Pavla ke starším ženám, aby vyučovat mladší, toto je úkol žen, který v praxi uskutečňují velmi málo a zůstává spíše touha, po ženských vzorech. Zde musíme dát za pravdu výsledkům výzkumu společnosti Entrust, podle které církev v České republice „stále postrádají schopné vedení. Často nejsou schopny zaplnit kazatelny jednotlivých kongregací a dostatečně poskytovat zdravé biblické vyučování pro rozvoj kvalifikovaných starších v církvích a laických učitelů“. Podle poznatků této společnosti je v České republice také „nedostatek vyškolených zbožných žen, které by vyučovaly a povzbuzovaly mladší ženy v církvi a společenství. Mnozí učitelé v církvi

jsou v současné době přepracováni, ale nevědí, jakým způsobem vychovávat věrné spolupracovníky. Tyto problémy pak snižují vliv, který by mohly církve mít na společnost v postkomunistické době.“ Společnost také popisuje špatnou dostupnost teologického vzdělání a fakt, že vzrůstající nároky na rodinný život a práci často v postkomunistické společnosti brání oddaným křesťanům v účasti na domácích seminářích. Mnozí si také nemohou dovolit opustit svou současnou službu nebo zaměstnání kvůli budoucímu vzdělávání.²⁴¹

²⁴¹ Viz *Entrust – Czech Republic*. Dostupné na WWW: <http://www.entrust4.org/569.ihtml>.

ZÁVĚR

Biblická role ženy odpovídá na řadu současných otázek týkajících se postavení ženy ve společnosti a představuje kompletní chápání role ženy, které podle mého názoru nabízí nový pohled a řešení pro řadu současných krizí ve společnosti, které souvisejí s postavením a rolí muže a ženy. V úvodu jsme hovořili o stále častějším zmiňování krize rodiny, manželství, morálky atd. Domnívám se, že mnohé současné nešvary a problémy společnosti mají svůj základ v mylném chápání postavení muže a ženy či v absenci jakéhokoli chápání odlišnosti těchto rolí. Odvrácení se od hodnoty a významu obou pohlaví, jak je definuje Boží slovo a jak byly v rámci naší evropské křesťanské historie chápány, vnáší mnohé nejasnosti, pochyby a nestabilitu, které ústí v nestabilitu a nejasnost základních morálních hodnot společnosti. Jak uvádí jedna z žen, která se účastnila výzkumu: *Je jiná doba, než byla za Ježíše, nicméně Ježíš je ústřední postava a my bysme měli číst a studovat, jaká je role ženy.*

O nebezpečí mylného obrazu postavení muže a ženy hovoří také encyklika papeže Jana Pavla II. *Mulieris Dignitatem* o důstojnosti a povolání ženy:

„Biblický popis v knize *Genese* líčí pravdu o následcích hříchu člověka, jak ukazuje rovněž porušení původního stavu mezi mužem a ženou, jaký odpovídá osobní důstojnosti každého z nich. Člověk, ať muž či žena, je osoba, a tedy ‚jediný tvor na zemi, kterého chtěl Bůh pro něj samého‘. Současně tento jedinečný a neopakovatelný tvor ‚nemůže sám sebe plně nalézt, leč v opravdovém darování sebe samého‘²⁴². Odtud pochází vztah vzájemného ‚společenství‘, ve kterém se vyjadřuje ‚jednota dvou‘ a osobní důstojnost jak muže, tak ženy. Když tedy čteme v biblickém popisu slova, pronesená k ženě: ‚Po svém muži budeš dychtit, ale on ti bude vládnout‘ (Gn 3,16), objevujeme, že tu nastalo porušení, a cítíme stále nebezpečí právě vzhledem k této ‚jednotě dvou‘, která odpovídá důstojnosti Božího obrazu a podoby v obou bytostech. Toto nebezpečí však je závažnější hlavně pro ženu. Ano, místo upřímného darování, a proto života ‚pro‘ druhého, nastává panování: ‚on ti bude vládnout.‘ Tato ‚vláda‘ ukazuje porušení a ztrátu rovnováhy oné základní vyrovnanosti, kterou mají v ‚jednotě dvou‘ muž i žena. Je tím postižena hlavně žena, protože jen rovnost, vyplývající

²⁴² Srov. *Gaudium et spes*, s. 24.

z důstojnosti obou jako osob, může dát vzájemným vztahům ráz opravdového společenství, ‚communio personarum‘. Ale jestliže k porušení této rovnosti, která je zároveň darem i právem, odvozeným od samého Boha – Stvořitele, dochází v neprospěch ženy, umenšuje to zároveň také skutečnou důstojnost muže. Dotýkáme se zde svrchovaně citlivého bodu, pokud jde o ‚ethos‘, individuální charakter, který na počátku stanovil Stvořitel již v samém faktu stvoření obou podle svého obrazu a podoby.²⁴³

Tato studie se pokusila naznačit šíři a hloubku otázky role muže a ženy, chtěla pootevřít dveře k hledání skutečného smyslu našeho bytí, našich trápení, ale také našeho smyslu a naší naděje. Jako by se nám sypala půda pod nohama, jako by se nedařilo najít pevný základ, na kterém můžeme postavit nejen náš osobní život jako ženy, manželky, matky, dcery či sestry, ale také život naší rodiny, naší komunity, našeho státu. Jako by se nám v bludišti plurality názorů a svobody slova vytrácelo právo na pravdu a vědomí této pravdy. Pravdy, kterou nevlastní naši učitelé, naši panovníci ani naši přátelé, ale náš Učitel, Panovník a Přítel. On nám ukázal svou lásku nejen tím, že se za nás obětoval, ale že za nás vstal z hrobu, že se za nás přimlouvá a v nás a s námi žije. Nabízí nám svoji přízeň a milost, moudrost a poznání, abychom nebloudily, ale putovaly, nepropadaly beznaději, ale žily v plnosti naděje.

*A naděje neklame, neboť Boží láska je vylita do našich srdcí skrze Ducha svatého,
který nám byl dán.²⁴⁴*

²⁴³ *Mulieris Dignitatem*, s. 15.

²⁴⁴ Řím 5,5.

Seznam použitých zdrojů

Genderová otázka:

BLAKEMORE, J. E. O.; BERENBAUM, S. A.; LIBEN, L. S. *Gender Development*.
New York: Psychology Press, 2009. ISBN-13: 978-0-8058-4170-1.

DAUBTER, R. *What Is Unisex?* [online]. Dostupné na WWW:
http://www.ehow.com/about_6706583_unisex_.html. (Copyright © 1999–2012
Demand Media, Inc.).

LEWIN, E. *Feminist Anthropology*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006. ISBN-13:
978-1-4051-0195-0.

MILLER, B. D. Anthropology. In *International Encyclopedia of the Social Sciences*.
2 edition, MacMillan Library Reference, 2007. ISBN-13: 978-0028659657.
Dostupné na WWW:
http://www.gwu.edu/~anth/docs/Anthropology_in_Ency_Social_Sci_2008.pdf.

MONEY, J. Gender role, gender identity, core gender identity: Usage and definition of
terms. in *Journal of the American Academy of Psychoanalysis and Dynamic
Psychiatry Vol. 1*, 1973, s. 397-402.

Filozofická antropologie:

DAVIS, E. G. *The First Sex*. Penguin Books, 1997. ISBN-13: 978-0140035049.

FRIEDAN, B. *The Feminine Mystique*. (First published 1963) New York: W. W.
Norton & Company, 2001. ISBN 0-393-04049-6.

GILDRE, G. *Sexual Suicide*. New York: New York Times, 1973.

JONES, P. *The Gnostic Empire Strikes Back*. Phillipsburg : P & R Publishing, 1992.
ISBN-13: 978-0875522852.

KASSIAN, M. A. *The Feminist Gospel*. Wheaton, IL: Crossway, 1992. ISBN 0- 89107-
652-2. Dostupné na WWW:
<http://www.syrac.ca/Library/Still%20to%20be%20added/from%20fr%20ken/Kassian,%20Mary%20-%20The%20Feminist%20Gospel%20->

%20The%20Movement%20to%20Unite%20Feminism%20with%20the%20Church
.pdf.

LANGAN, T.; CALCAGNO, A. (ed.) *Human Being. A Philosophical Anthropology.*

Columbia; London: University of Missouri Press, 2009. ISBN 978-0-8262-1843-8.

LEWIN, E. *Feminist Anthropology.* Oxford: Blackwell Publishing, 2006. ISBN-13:
978-1-4051-0195-0.

LEVIN, M. *Feminist and Freedom.* New Brunswick, N. J.: Transaction Books, 1987.
ISBN-13: 978-0887386701.

MACCOBY, E. E.; JACKLIN, C. N. *The Psychology of Sex Differences.* Stanford, CA:
Stanford University Press, 1974. ISBN-10: 0804709742.

YOUNG, K.; WOLKOWITZ, C.; McCULLAGH, R. (eds.) *Of Marriage and The
Market: Women's Subordination Internationally And Its Lessons.* London:
Routledge, 1984. First published 1981. ISBN 0-7102-0293-8.

Sociologie:

HEITLINGEROVÁ, A.; TRNKOVÁ, Z. *Životy mladých pražských žen.* Praha: Slon,
1998. ISBN 80-85850-56-7.

MOORE, H. A.; OLLENBURGER, J. C. *A Theory of the Sociology of Women.* Lincoln:
University of Nebraska, Sociology Department, Faculty Publications, Paper 107,
1989. Dostupné na WWW: <http://digitalcommons.unl.edu/sociologyfacpub/107>.

TOMEŠ, J. (ed.) *Ženy ve spektru civilizací.* Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.
ISBN 978-80-7419-009-4.

Mimokřesťanská náboženství:

GREENSPAHN, F. E. (ed.) *Women and Judaism. New Insight and Scholarship.* New
York; London: New York University Press, 2009. ISBN-13: 978-0-8147-3218-2.

Korán (překl. HRBEK, Ivan). Praha: Odeon, 1991. ISBN 80-207-0444-2.

PATRIDGE, C. (ed.) *Lexikon světových náboženství.* Praha: Slovart, 2006. ISBN 80-
7209-796-2.

Biblická role ženy:

- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona.* Praha: ČBS, 1995. ISBN 80-85810-07-7.
- BORSE, U. *Malý Stuttgartský komentář. Nový zákon 13: První a druhý list Timotejovi. List Titovi.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-431-8.
- HARLEY, W. F., Jr. *His Needs, Her Needs. Building an Affair-Proof Marriage.* Twelfth printing. Grand Rapids, Michigan: Revell, 2005. ISBN 0-8007-1788-0.
- HÖFFNER, J. *Manželství a rodina.* Brno: CDK, 1999. ISBN 80-85959-49-6.
- HUNT, S. *By Design: God's Distinctive Calling for Women.* Wheaton, IL: Crossway Books, 1994. ISBN-13: 978-0-89107-976-7.
- HUNT, S.; THOMPSON, B. *The Legacy of Biblical Womanhood.* Weathon, IL: Crossway Books, 2003. ISBN-13 978-1-58134-454-7.
- HUNTOVÁ, S. *Duchovní mateřství.* BEE International, Praha, 1998. ISBN 80-85495-28-7.
- KNIGHT, G. W. *The New Testament Teaching on the Role Relationship of Men and Women.* Grand Rapids, Michigan: Baker Book House, 1980 (third printing; first printing 1977). ISBN 0-8010-5383-8.
- MÍČKOVÁ, E. *Křesťanská výchova dívek: Feministická teorie v křesťanství nebo výraz nového hledání pohlavní identity?.* České Budějovice, 2009. Diplomová práce (Mgr.). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta.
- PEACE, M. *Znamení žena.* Chlumeck: Poutníková četba, 2009. ISBN 80-903221-9-0.
- PIPER, J.; GRUDEM, W. (eds.) *Recovering Biblical Manhood and Womanhood.* Wheaton, IL: Crossway Books, 1991. ISBN 0-89107-586-0. Dostupné na WWW: <http://www.cbmw.org/images/onlinebooks/rbmw.pdf>.
- POSPÍŠIL, C. V. *Maria – mateřská tvář Boha.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. ISBN 80-7192-949-2.
- SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky.* Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-7184-357-1.
- SKOBLÍK, J. *Vztah žen k mužům dle Ef 5.* Dostupné na WWW: http://ktf.cuni.cz/~skoblik/studium/podrizeni_zeny.htm. Akt. 16. 4. 2008.
- Ženy slouží ženám.* Colorado Springs, Colorado, USA: BEE International, 2003.

Dokumenty EU a OSN:

Deklarace Spojených národů z roku 1993. Division for the Advancement of Women.

„*Violence against women: a statistical overview, challenges and gaps in data collection and methodology and approaches for overcoming them*“ organized by: UN Division for the Advancement of Women in collaboration with: Economic Commission for Europe (ECE) and World Health Organization (WHO). Geneva 11.–14. dubna 2005. Zpráva z jednání expertní skupiny. Dostupné na WWW: <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw-stat-2005/docs/final-report-vaw-stats.pdf>.

EUROPEAN COMMISSION. *Employment, Social Affairs and Inclusion. Gender equality – Situation of women and men in the EU.* Dostupné na WWW: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=418&langId=en>.

THE COMMITTEE OF MINISTERS OF THE COUNCIL OF EUROPE. *Declaration on Equality of Women and Men, The Council of Europe member States.* (přijato na 83. jednání dne 16. listopadu 1988). Dostupné na WWW: <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=709551&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>.

CREPALDI, C.; SAMEK LODOVICI, M.; CORSI, M. *Violence against women and the role of gender equality, social inclusion and health strategies.* (Expert Group of Gender Equality and Social Inclusion, Health and Long-Term Care Issues (EGGSI). European Commission Unit G1, Manuscript completed September 2010, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. ISBN 978-92-79-16926-7. Dostupné na WWW: <http://ec.europa.eu/progress>.

Papežské encykliky a dokumenty druhého vatikánského koncilu:

Dekret o apoštolátu laiků *Apostolicam actuositatem*, 1961.

Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*, 1965.

Věřoučná konstituce o církvi *Lumen gentium*, 1964.

JAN PAVEL II. *Mulieris dignitatem*. Zvon: Praha, 1992.

JAN PAVEL II. *Redemptoris mater*. Zvon: Praha, 1995. ISBN 80-7113-116-4.

JAN XXXIII. *Pacem in terris*. Zvon: Praha, 1996. ISBN 80-7113-154-7.

Kvalitativní výzkum:

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 408 s.
ISBN 80-7367-040-2.

JOHNSON, B.; CHRISTENSEN, L. *Educational Research: Quantitative, Qualitative, and Mixed Approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc, 2007.
Dostupné na WWW: <http://www.sagepub.com/bjohnsonstudy/>. Last updated November 2007.

KEITH, F. P. *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-468-7.

MAYRING, P. *Qualitative Inhaltsanalyse: Grundlagen und Techniken*. 10. vydání, Weinheim und Basel, Beltz, 2008. ISBN 987-3-407-25501-3.

PATTON, M. Q. *Qualitative Research and Evaluation Methods*. (3rd edition) Thousand Oaks and London: Sage, 2002. ISBN 0-7619-1971-6.

ŠVARŤÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Další použité zdroje a internetové odkazy:

BOWKER, J. (ed.) *The Oxford Dictionary of World Religions*. Oxford: OUP, 1997.
ISBN-13: 978-0-19-866242-6.

PETRÁČKOVÁ, V.; KRAUS, J. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0982-5.

PICHNER, P. *Fenomén Berdache*. Dostupné na WWW:
<http://www.indiancorral.cz/htm/berdache.htm>.

ABZ slovník cizích slov. Dostupné na WWW: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/basal-metabolic-rate-bmr>.

Czech Republic [on-line]. CIA World Factbook, rev. 2010-03-04, [cit. 2010-03-13].
Dostupné na WWW: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ez.html>.

Entrust – Czech Republic. Dostupné na WWW: <http://www.entrust4.org/569.ihtml>.

Seznam zkratek

CASD	- Církev adventistů sedmého dne
CB	- Církev bratrská
EC	- European Commission (Evropská komise)
EEA	- European Economic Area (Evropská ekonomická oblast)
EFTA	- European Free Trade Association (Evropské sdružení volného obchodu)
EGGESI	- Expert Group of Gender Equality and Social Inclusion
ERA	- Equal Rights Amendment (Dodatek k Ústavě Spojených států o rovných právech)
EU	- Evropská unie
IVAWS	- International Violence Against Women Survey (Mezinárodní výzkum násilí páchaného na ženách)
NOW	- National Organization for Women
RBMW	- Recovering Biblical Manhood and Womanhood
ŘKC	- Římskokatolická církev
SŽ	- Slovo života
IIVK	- Druhý vatikánský koncil

Není-li uvedeno jinak, bylo v textu použito citací v češtině z *Písma svatého Starého a Nového zákona podle ekumenického vydání z r. 1995.*

Přílohy

Příloha I – Návod k rozhovoru

Úvodní informace pro respondentky:

Cílem výzkumu je zkoumání biblické role ženy a pohled českých křesťanek na roli ženy. Rozhovor bude součástí diplomové práce, ale bude anonymní, budou změněna jména a některé faktické údaje, aby byla zaručena anonymita. Rozhovor budu nahrávat a jeho přepis bude součástí diplomové práce. Předtím, než ho do práce zařadím, vám ho pošlu ke kontrole a k vyjádření. Rozhovor bude trvat asi třicet minut. Budu se vás ptát volně na otázky, ale můžete v klidu přemýšlet, není potřeba spěchat. Pokud se odkloníme od tématu, tak vás přeruším. Máte nějaké otázky?

Souhlasíte, že můžu zapnout nahrávání a můžeme začít?

RODINA A ROLE ŽENY

Jako studentku teologie by mě zajímalo, jak vypadá vaše situace jako ženy, jak vypadá případně vaše rodina? Můžete mi o tom něco povědět? Jak jste chápala roli muže a ženy v dětství, jaké byly vztahy a jak chápete roli muže a ženy dnes? Můžete mi o tom něco povědět?

BIBLICKÉ VZDĚLÁVÁNÍ

Existovalo nějaké biblické vzdělávání, které vás v pohledu na roli muže a ženy ovlivnilo nebo změnilo vaše postoje? Můžete mi říct jak?

BIBLICKÁ ROLE MUŽE A ŽENY

Jak byste popsala biblickou roli muže a ženy?

SLUŽBA ŽEN V CÍRKVI

Můžete mi říct něco o vaší církvi, jak to v ní vypadá/jak funguje? Jakou roli v ní zastávají ženy? Jaká je vaše role?

Příloha II – Přepis rozhovorů

Přepisy rozhovorů byly z veřejně přístupné databáze vypuštěny z důvodu zachování anonymity.

ABSTRAKT

KRPCOVÁ, M. *Žena Bible ve spektru civilizací: Role ženy pohledem českých křesťanek*. České Budějovice 2012. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky a psychologie. Vedoucí práce doc. PhDr. Ludmila Muchová.

Klíčová slova: gender, genderová identita, femininita, feminismus, role ženy, biblická role ženy, rovnost muže a ženy, deklarace EU, podřízenost, duchovní mateřství, vzdělávání žen.

Práce se zabývá rolí ženy pohledem vědních disciplín, filozofií a náboženství. Centrální myšlenkou je pak charakteristika biblického pohledu na roli ženy, která vychází zvláště z papežského listu *Mulieris dignitatem* a současných studií amerických biblistů zabývajících se otázkou biblické role muže a ženy.

Praktická část se zabývá kvalitativním výzkumem vedeným mezi křesťankami v České republice. Výzkum se zabývá pohledy křesťanských žen na jejich roli a pozoruje uvádění principů biblického ženství do praxe v rodině, společnosti i církvi. Práce si neklade za cíl hodnotit sporné otázky služby žen v církvi, homosexuality či podobných kontroverzních témat spojených s rolí ženy, ale hledá podobu skutečných žen Bible, jejich starostí i problémů. V neposlední řadě se výzkum snaží najít kořeny pohledů na biblickou roli žen, zdroje, z nichž křesťanské ženy, které v České republice tvoří minoritu, čerpají a kde nacházejí své vzory.

ABSTRACT

Woman of the Bible in the Spectrum of Civilizations – How Czech Christian Women View Womanhood

Key words: gender, gender identity, femininity, feminism, womanhood, Biblical womanhood, gender equality, EU declarations, submission, spiritual motherhood, women's education.

This thesis concerns scientific, philosophical and religious views of womanhood. Its main focus is the nature of biblical womanhood, based on the papal apostolic letter *Mulieris dignitatem* and contemporary studies of American biblists, concerning biblical manhood and womanhood.

The practical section consists of qualitative research among Czech Christian women. It examines how Christian women view their role and practically implement principles of biblical womanhood in their family, society and church. The aim of this thesis is not to evaluate controversial issues, such as women's ordination, homosexuality, or other questions regarding womanhood. Nevertheless, it seeks to explore biblical womanhood in practice, as well as the concerns and struggles of real Christian women. Of no less importance, this research tries to identify how Christian women, who are a minority in the Czech Republic, develop their views on biblical womanhood, the sources from which they draw, as well as the models, which influence them.